

Toetzsteen der ware leeraren

D.V. Coornhert

bron

D.V. Coornhert, 'Toetzsteen der ware leeraren', uit: D.V. Coornhert, *Wercken. Deel I*, Jacob Aertsz. Colom, Amsterdam 1631

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/coor001toet02_01/colofon.php

© 2011 dbnl

Toetzsteen der VWare Leeraren.

Vvaar inne so eygentlijck die ghedaante, aart, ampt, werck, wandel, ende merck-teecken en eens oprechten Leeraers ende daar by ooc eens waren Christen menschen, met sampt den middel om sulcx te worden inder Waarheyd, uyter H. Schriftuyren voor oogen wert gestelt, dat so wie t'selve in des Heere vrees met onpartijdiger opmerckinge leest, ende sulcx met aandachtigh oordeel houdt jeghen den Leeraar die hem nu al leydet, of poogt te leyden, niet lichtelijck in verleydinghe ghehouden, nochte verleydt kan worden, gants nut zijnde voor den eenvuldighen herten in desen verwerden Doolhof der teghenwoordiger Secten, niet in sorgelijck, dan menichvuldigh wesende, ende onpartijdelijck, sonder yemanden aan te tasten, in't licht gegeven door

D.V. Coornhert.

Matth.24.4.5.

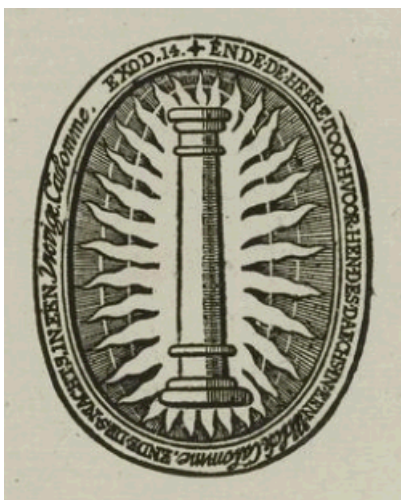
Siet dat u niemant en verleyde. Want veele sullender komen in mijne name, segghende, ick ben Christus, ende sullender veele verleyden.

Matth.24.23.24.

So dan yemandt tot u seydt, siet hier, of daar is Christus, en wilt het niet ghelooven. Want daar sullen op staan valsche Christi ende valsche Propheten, ende groote ende wonderlijcke teecken en doen, so dat sy oock (waar't moghelijck) die verkorenen soud en verleyden.

Isai.30.20.21.

Ende de Heere sal u geven het broot des benautheyts, ende het water des kommers. V Leeraar en sal niet meer van u wech vlieghe n, maar ghy sult met u selfs ooghe n uwen Leeraar sien. Ende metten ooren suldy achter rugge hooren aldusdanighen stemme, dit is de wegh, gaat hier deure.

Voorreden.

Dat de werelt, vruntlijcke Leser, van't quade in't arger veroudende⁺ van de yseren benen opten aarden voeten neerwaarts daalt, bewijst die Redelijcheyt in't ^{+Dan.2.32.3.3.} ondersoecken, d'Ondervindinghe in allen Historien ende die Waarheyte selve inde woorden ons Heren: of de Sone des menschen in sijnre toecomste ooc Geloove opter aarden sal vinden? Dit schijnen sy weynigh te aanmercken die⁺ ons in dese so seer verarghde tijdē noch derren voorbeeldē Steden, Lantschappen, ja een werelt vol ^{+Luc.18.8.} Christenen. Inde goude werelt waren acht gheloovighen inden Arcke, onlancx daar na drye gheloovighen in vijf steden: ende onder ses hondert duysent mannen die uyt Egypten trocken, ende Godes volck ghenamt waren, al seer weynigh hoofden die int beloofde lant quamen: ende wy droomen ons in dese aller snoodtste werelt veel duysenden van ware Christenen ende geloovigen: wie op alle sulcx merckende magh dat ghelooven? My is wel bekend dat voor allen Menschen het ghetal der Christenen soo onbekent is, alst was voor den Propheet, die meynende alleen overghebleven te zijn, van Gode moeste hooren datter noch wel seven duysent waren. Maar wien is onbekent, dien t'grootte ghetal van Minrebroederen, Iacopijnen, Augustijnen ende Carmelijten Cloosteren vol Predicanten, metten ontallijcken menighen van Pastooren ende Cappellanen, swyge vanden Ministeren, vanden Vermaanderen ende anderen Leeraren in Europa eenighsins bekend is, datter noch al veele meer dan seven maal seven duysent Predicanten alleen zijn, behalven die onbedenckelijcke menighen der toehoorders of Leerlinghen, die sich altsamen Christenen noemen? Soo dat men hier moet segghen die laatste werelt de beste, ende dese aarden voeten beter dan t'gouden hoofd te wesen: of men sal moeten vermoeden datter meer Predicanten ende Leeraren zijn dan ware Christenen. So is dan nu de Oogst cleyn ende die Arbeyders zijn veel, daarom wy eer te bidden hebben dat de Heere sijnen Oogst groot maken, dan meer Arbeyders (zijnt anders die recht Gesondene) in sijnen Oogst sende. Maar dat alle die Predicanten selve niet en zijn van Gode gesonden, immers oock geen ware geloovigen ofte Christenen: betoont opentlijck het hatelijck partijden, het bitterlijck lasteren ende het vermetel veroordeelen, ja oock het vervolgen ende doden na den lichame (daar men sulcx vermach) onder ende door aanhitsen van den Leeraren dagelicx gheschiedende, als wesende naectelijck tegen die vriendelijcke Liefde, sonder welck te hebben niemant (al liet hy sijn lichaam oock branden) een Christen magh wesen. Dit was nu by eenighe goethertighen luyden met ernst aangemerckt. Die daar uyt oock verstonden wat groter gevaarlijckheydt ghelegghen zy, daar inne, datmen sonder sekerheydt onder sodanighen Babelsche verwerringe van Leeraren soude volgen d'een of d'ander. Ghemerckt elcke roept de Tempel des Heeren: by ons is die Successie des waren Kercke: by ons ist rechte ghebruyck vande Sacramenten ende die ware Leere: dat is te segghen: by ons is Christus, die Arcke Noe ende die ware Gemeynte Godes, beslytende elck der partijen alle Christelijckheyte, Waarheyte ende saligheydt alleen in sijn ghemeynte, in sulcker voegen dat elck den anderen niet en laat behouden dan godloosigheyte, logen ende verdoemenisse. Van welcke goethertige luyden eenige sulcx met ernst aanmerckende, daar inne swaerlijck bekommert waren, ende my baden eens te willen aandachtelijck opt middel, daar by men sekerlijck soude mogen kennen welck een warachtigh Leeraar zy. Als ick nu den selven antwoorde dat ick al over langhe jaren ghemerckt hadde die groote

onsekerheydt des volcx, wat Leeraar men onder soo groote menigthe twistighe Leeraren navolgen soude, ende daar by mede die jammerlijcke schade van veele onwijse zielen, die roeckeloos ende sonder oordeel d'een dese, d'ander die Leeraar, veel al tot heur eewigh bederven navolgen: ende dat ick, so wel tot mijn selfs, als tot mijns even naastens waarschouwinghe ende sekerhey, nu al over eenige jaren onder t'lesen vande H. Schrift met hooghster aandacht daar op gelet ende groote menigthe van sproken uyt de H. Schrift, alle sekere merckteecken, soo van een ware, als oock van een valsche Propheet of Leeraar metbrenghende, by een vergadert hadde, die niet vergheefs, maar tot onser leere gheschreven waren: soo begheerden sy die te sien, t'welck hen gewerde, die sy sodanigh bevonden, na haren oordeele, dat sy tot my seyden dat ick my soude bezondighen, soo ick sulck clarer Licht van dese sake, in dese duystere tijden onder den coornmate langher bestolpt liet blijven, my ernstlijck vermaanende dat ick die selve door den druck opten kandelaar stellen ende dat licht ghemeen maken soude, tot behulp van mijnen even naasten. Hier op hielden sy soo hardt aan, dat icks hen moeste beloven, volghens t'welck ick sulcx in't net ghestelt ende den Drucker om gedrukt te worden geleverd hebbe, te weten eerst vanden waren Leeraren, in voornemen om (laats my de Heere toe) oock te laten volghen vande valsche Leeraren. Also doe ick, lieve Leser, in desen t'gene my toestaat te doene: u staat tot den geest niet te blusschen, alles te proeven ende t'goede te behouden. Ist nu dat yemandt onder u soo onpartijdelijck van my kan ghevoelen, dat ick hier wat waarschijnlijcx uyt het ghetuyghnisse vande H. Schrift segge, als die van Samarien wel gevoelden van een vrouthgen, dat Christum hadde hooren spreken, door welcx ghetuyghnisse sy uyt der Stede gingen, tot Christum op den Bergh, hem self hoorden spreken, ende uyt sijn selfs monde verstonden dat hy waar Messias: soo dat ghyluyden oock uyt die nedere Stede, vol aartsche ende doornstekelijcke opinien, opstijght met een nedrigh ghemoet opten Bergh der Godtlijcker Schrifturen, al waar Christus met sijnen gheest der Waarhey noch onbekent sit voor veelen, suldy oock licht door dien selven geest Christi sekerlijck verstaan moghen, of t'ghene ick hier betuyghe Waarhey is dan niet: Ist dan dat ghy't daar soo betuyght ende warachtigh bevindt te wesen, soo suldy't niet om mijn segghens, maar om Christi woorden wille ghelooven, ende u daar na dan oock moghen schicken in't oordeelen ende verkiesen van een oprecht Leeraar ende Leydtsman uyten Doolhof der verwerde Secten, ende dit met die stemme Christi: sal u het navolgen van dien niet tot een sekere veylighey ende ontwijfelijcke saligheydt gedijen. Kedy dan die stemme noch niet, soos al u het niet navolgen eens onbekenden

stemme voor verleydinghe behoeden: Ist maar dat ghy die hooghwichtheydt deser saeken verstaat, [†]ende daar by oock dat het volghen van d'onbekende stemme een ongheloovigh werck ende verdoemelijck soude vallen. Alsoo rade ick u allen met [†]Toan.10.5. rechten ernst, niet ick, maar die Waarhey [†]selve, dat ghy u opt hooghste wacht voor't lichtvaardigh naar-volghen van alle onbekende stemmen, oock voor dese mijne [†]Toan.10.5. stemme: maar dat ghy daar voor wech vliedet, ten waar dan sake dat ghyse eerst hebt bevonden met Christi stemme een te zijn. Want die alleen is d'ontwifelijcke Waarhey, die alleen kan recht inde schaapskoye leyden, ende die alleen zijn wy alle schuldigh na te volghen. Dit wenscht van herten inden Heere, u allen ende oock sich selve.

V alder dienstwillighe
D.V. Coornhert

Vermaaninghe aan den Leser.

Die texten uyer H. Schrift hier ghestelt, zijn meest ghenomen uyt d'oude eenighe uyt die Zurichsche, ende oock Castellions Oversettingen, 't welck ick hier niet en hebbe willen laten te verhalen om argernisse ende onvruntlijcke opsprake te voorkomen, so veele in my is, overmits hier al veele Schriftuerlijcke sproken ghestelt zijn. Vaart wel Leser, ende duydet deese mijnen arbejdt u ten besten ghedaan, ten besten.

Toetzsteen der ware Leeraren.

Eerste Capittel.

Wat een vvaarachtigh Leeraar is.

- Willen spreken van een waarachtigh Leeraar houde ick onder verbeteringhe (als in⁺ oock al dit mijn schrijven) de ⁺selve te wesen een 1 Sendtbode Godes met sijn ⁺1. heyligh 2 ⁺woort alleen den Menschen ⁺vrymoedelijck berispende van heure ⁺2. zonden, ⁺ende in 5 Waarheydt door 6 Iesum Christum ⁺den eenigen 7 wegh ten ⁺3. 4. eeuwigen leven aanwijsende tot 8 Gode. ⁺5. 6.
1. ⁺7. Maar hoe sullen sy predicken als sy niet en werden ghesonden. ⁺8.
- ⁺Biddet den Heere dat hy in sijnen oogst sende arbeyders.
2. ⁺Mat.9.38.
- ⁺Ende de Heere streckte uyt sijn handt ende hy roerde mijnen mont, ende de Heere seyde tot my: Siet ick heb mijn woort in dijnen monde ghegheven. ⁺Iere.3.9.
- ⁺Ende ick sal wesen in dijnen monde ende in sijnen monde, ende ick sal u vertoonen wat ghy behoort te doene. ⁺Exo.4.15.
- 3.
- ⁺Want wy en zijn niet als veele het woordt Gods vervalschende, maar als uyt oprechtigheydt, als uyt Gode, ende teghenwoordighheydt Godes spreken wy inden ⁺2.Cor.2.17. handel Christi.
- ⁺En wilt niet seggen Ick ben een kindt, want soo waar ick dy sal senden, suldy gaan, ende soo wat ick dy sal bevelen, suldy spreken. ⁺Iere.1.4.
- ⁺T'ghene ick dy bevele, dat alleen suldy den Heere doen, du en sultse daar niet altoos toe noch afdoen. ⁺Deut.31.12.
- ⁺Tot het woort dat ick tot dy spreke, en suldy niet toe, noch afdoen.
- ⁺Alle woordt des Heeren is Louter ende een ⁺schildt den ghenen die daar op ⁺Deut.4.2. betrouwen: en wilt daaromme toe noch af doen tot sijnen Woorden, op dat hy dy ⁺Prov.30.5. niet en berispe ende van valscheydt beschuldighe. ⁺Prov.30.6.
- 4.
- ⁺Roept, houdt niet op, verheft als trompet dijn stemme, ende verkondight mijnen volcke heure boosheden, ende den Huyse Iacobs heure zonden. ⁺Isai.58.1.
- ⁺Maar ick ben vervult Mette sterckheydt van den Geest des Heeren, met Oordeel ende met Kracht, op dat ick Iacob sijn boosheydt ende Israel sijn zonde soude ⁺Mich.3.8. vercondighen.
- ⁺Maar siende tot sijnen Doop: komen veele der Pharizeen ende Saduceen, seyde hy henluyden: Wie heeft u, o Adderen geslacht, bericht dat ghy die aenstaende ⁺Matth.3.7. toorn soudet ontvlieden? Act.3.14.15.&c.
- 5.
- ⁺Waar inne ick gestelt ben als een Predicker ende Apostel (ick segge Waarheydt ende lieghe niet) als een Leeraar der Heydenen int gheloove ende inde Waarheydt. ⁺2.Tim.2.7.
- ⁺Niet vervalschende het woort Godts, maar openbaren die Waarheydt.
6. ⁺2.Cor.4.2.

+Des anderen daaghs sagh Ioannes Iesum comen tot hem, ende seyde: Siet dat is het Lam Gods, siet die daar wech neemt des werelts zonden. +Ioan.1.19.

Ist dat yemandt heeft gezondicht, so hebben+ wy eenen voorsprake by den Vader, Iesum Christum den Rechtvaardighen. +Ioan.2.1.

Hy is die versoeninghe voor onse zonden, +niet alleen voor d'onse, maar oock voor die gheheele werelts (zonden). +1.Ioan.2.2.

7.

Ick ben die wegh ende die Waarheydt ende+ het leven, niemandt en komdt totten Vader dan door my. +Ioan.14.6.

8.

Dat is het eeuwighe leven, Vader, datmen u+ kendt alleen te zijn eenen waren Godt ende dien ghy hebt ghesonden Iesum Christum. +Ioan.17.3.

Want by dy is die Fonteyne des Levens, +ende in dijnen Lichte sullen u by het lichte sien. +Psal.35.10.

ij. Capittel.

Van verscheyden namen ende diensten inden Ouden ende Nievven Testamenten beschreven zijnde.

Die Leeraren hebben inden ouden Testamente, +oock in't Nieuwe verscheyden Namen+ ende Diensten ofte Ampteren. In't oude+ waren 1 Propheten toekomende saacken +1. voorseggende, +oock Godes sinne 2 verclarende ofte+ uytleggende, Priesters, 3 +3.Reg.21.19.22.38. Leviten, 4 Schriben+ ende 5 Pharizeen. Ende inden Nieuwen Testamente+ leestmen +2. van 6 Apostelen 7 Euangelisten, +Iongers of 8 Leerlingen, 9 Bisschoppen, + +Exo.7.1.2.4.14.16. Doctoren, oock 11 Pastooren of Herders, +12 Predicanten, 13 Priesteren ende oock +3. 14 Propheten+ ofte uytlegghers vande H. Schrifture.+ +Exo.9.22. +Num.1.47.

7

Act.21.8.

Ephes.4.11.

8

Matth.5.1.

Luc.10.1.

9

Act.20.28.

Phil.1.1.

10

Eph.4.11.

1. Cor.12.27.

11

Ioan.10.11.

Ephes.4.11.

12

1. Timoth.2.7.

2. Timoth.1.11.

13

Act.14.22.

1. Timoth.5.17.

+5. +Mar.1.22.10

+Mar.13.52.

+6.

+Luc.6.2.

Actor.21.9.10.11.

1.Cor.12.27.

1.Cor.14.28, 14.1.3.4.5.24.31.

1.Cor.14.29.

iiij. Capittel.

Vander Leeraren Sendinghe behooren die Leerlinghen oock seker te vvesen.

Hier voor is in't korte gheseydt, dat, om een warachtigh Leeraar te zijn, van noode is datmen ghesonden werde van Gode. Nu en ist niet ghenoech dat die Leeraar vande Waarheyd sijnre Sendinge verseekert zy in sich selven maar moeten die Leerlinghen ofte 1 hoorders⁺ daar af mede ghewisselijck zijn verseekert: indien syluyden in s oseer hooghwichtighen sake niet onsekerlijck 2 handelen: d'onbekende 3 stemme⁺ der ^{+1.}
 Vreemden niet navolghen, ende alsoo als rechte blinden van 4 blinde leydtsluyden ^{+2.3.}
 blindelijck⁺ int eeuwigh verderven verleydt en willen worden. Om sulcx te voorhoeden sietmen inde H. Schriftuyre de Gheest Godes soo menighmaal ende soo gants ^{+4.}
 sorghvuldelijck den Menschen 5 waarschouwen voor den valschen ⁺
^{+5.}

Propheten ende die sonder van Gode ghesonden te zijn van selfs loopen. Alle t'welcke ydel ende vergheefs ware, soo't den Leerlinghe niet noodigh en ware seker te zijn vande Sendinghe der Leeraren die sy na volghen.

1.

+Op dat syluyden (seyde hy) mogen ghelooven, dat dy is verscheenen de Heere God dijnre vaderen, &c. +Exo.4.5.

+Ist, sprack hy, dat sy door't eerste wonderteecken niet beweeght en worden dy te gelooven, soo sullen sy door't tweede daar toe werden ghebracht, &c. +Exo.4.8.

+Ende Aaron heeft gesproken alle die woorden die de Heere tot Moysen hadde gesproken, ende hy dede die teecken voor den volcke. +Exo.4.30.

Ende het volck gheloofde, &c.

+ 2.

+Alle dat niet en is uyten geloove, dat is zonde. +Exo.4.31.

+Op dat wy niet meer en zijn kinderen, ende ons gints ende weder laten wapen van alreleye winden der Leeringhen, door boosheydt der Menschen ende door schalckheydt tot een bedriegherije der dolinghen. +Rom.14.23.
+Eph.4.14.

+Des cloecken wijsheydt ist sijnen wegh te verstaan. Proverb.14.12, 15.16, 27.12. Eccl.6.9.2. Tim.1.12. 1.Ioan.4.1. Rom.16.18. +Prov.14.8.

3.

+Den vreemden en volghen sy niet na, maar sy vlieden van hem, want sy en kennen sijnen stemme niet. +Ioan.10.5.

+Onsaligh is de mensche, die opten mensche betrouwt.

4.

+Iere.17.5.

+Ist dat d'een blinde d'ander leydet, sy sullen beyde inder grachten vallen.

+Ghy betrouwt u self te wesen een leydtsman der blinden ende een licht der geenre die in duysternissen zijn. +Mat.15.14.
+Rom.2.19.

+Die Propheten propheteerden logenen: ende die Priesters stemden daar toe metten handen, ende mijn volck beminde sulcx: wat sal t'eynde hier af wesen? +Iere.5.31.

5.

+En wilt niet betrouwen opte woorden des Loghens, segghende, hier is de Tempel des Heeren, de Tempel des Heeren, de Tempel des Heeren. +Iere.7.4.

+Als u dan yemandt seyt hier of daar is Christus, en willet niet ghelooven.

+Hoedt u voor die valsche Propheten, die tot u komen in Schaaps cleederen, maar inwendigh zijn't verscheurende wolven. Matt.16.6.12, 24.5. Luc.12.1, 20.46, 21.8. +Mat.24.23.
+Mat.7.15.

iiij. Capittel.

Vande sonderlinghe Sendinghe met heure sekerheydt.

Alle Leeringhe gheschiedende door Menschen aan Menschen, komt voor't uyt een sonderling ofte alghemeyn bevel. Wt sonderling bevel leeren sy die eenighe Ghemeynten op sich selfs leeren, als van Gode eyghentlijck daar toe zijnde ghesonden, ende dit sonder, of door middel. Die Sendinghe die sonder middel van Menschen alleenlijck van Gode geschiet, behoeft wonderdaden tot haren zeghele ofte versekeringhe. Dit heeftmen moghen sien aan 1 Moysen inde Oprechtinghe: aan 2

Heliam inde ⁺Suyveringe: aandē Heere 3 Christum selve met ⁺sijne Jongeren inde Vernieuwinghe, ende aanden Apostelen met heuren navolgheren inde 4 ^{+1.2.}
Voortellinghe ende 5 Hoedinghe der Kercken⁺ Godes. Beroerende d'ander ^{+3.}
bysondere Sendinghe gheschiedende door't middel van Menschen, en behoeft tot ^{+4.5.}
blijck van hare sekerheydt geene wonderdaden: als men maar ghewis ende seker is, dat die Kercke vande welcke die Dienaren werden ghesonden, zy die ware Kercke of Ghemeynte Godes. Soo mochtmen ontwijfelijck ende sekerlijck weten (vermits die wonderdaden) dat die Ghemeynte ten tijden der Apostolen was, die ware Kercke Godes, als sy eerst Mathiam 6 sandt ende na anderen.⁺

1. Oprechtinghe. ^{+6.}

Comt ick sal dy senden tot Pharaonem, op⁺ dat dit mijn volck, de kinderen Israels, leyden soudtste uyt Egypten. Ende Moyses sprack tot Gode: Wie ben ick, dat ick ^{+Exo.3.10.}
soude gaan tot Pharaonem ende die Kinderen Israels uyt Egypten leyden.

Hy seyde tot hem: Ick sal met dy zijn, ende⁺ sult dat tot een teecken hebben dat ick dy hebbe gesonden, als du het volck Israel uyt Egypten ghebracht sultste ^{+Exo.3.11.}
hebben, so sultstu Gode op desen Bergh offeren. Siet meer Cap. iij. 1.

2. Suyveringhe.

Ende tredende Elias voor alle den volcke⁺ seyde hy: Hoe langhe suldy over beyden zijden hincken? is de Heere Godt, volght hem, Ist Baal, volght hem.⁺ ^{+3.Reg.18.11.}

Aanroept den name uwer Goden, en ick sal den name mijns Godes aanroepen, ^{+3.Reg.18.24.}
wiens Godt met buyre verhoort, die sal Godt zijn. Ende alle t'volck seyde: Dat is een seer goedt voortstel.

Heere God Abrahams, Isaacx ende Isaels, ⁺ toont huyden dat ghy zijt de God Israels ende ic dijn Dienaar, ende dat ick alle die na dijnen bevele hebbe ghedaan, &c. ^{+3.Reg.18.36.}

Doe viel het vuyr des Heeren neder ende⁺ verslinder den brant-offer, t'hout ende die steenen, ende lickte op het water uyt die watergoten. ^{+3.Reg.18.38.}

3. Vernieuvinghe.

In dien tijden sullen die dooven hooren die⁺ Woorden des boecx, ende die ooghen der blinden sullen uyten duysternissen ende nevel sien. ^{+Isai.29.18.}

Dan sullen der blinden ooghen gheopent⁺ worden, ende die ooren der dooven sullen open zijn. ^{+Iesa.35.5.}

Dan sal de creupele springen als een Hyrte⁺ ende der stommen tonge sal juychen.

Hy noch sprekende heeft henluyden een clare⁺ wolcke overschaduwet, ende ^{+Iesa.35.5.}
siet, een stemme uyten welcke sprack: Dit is mijn geliefde Sone, inden welcken ^{+Matt.17.5.}
ick my wel behaghe: Hoort hem.

Gaat ende verkondight Ioanni wat ghy⁺ ghehoort hebt ende ghesien, die blinden sien, creupelen wandelen, die Melaatsche werden gereynight, dooven hooren, die dooden verrijsen, ^{+Matt.11.4.}
⁺ende den armen werdt het Euangelie vercondight. Iohan.5.36, 10.25, 7.31. Actor.2.22. ^{+Matt.11.5.}

4. Voortteelinghe.

Veele wonderdaden ende teeckenen geschieden⁺ tot Ierusalem door den Apostelen.

Door der Apostelen handen geschieden onder⁺ t'volck veele teeckenen ende ^{+Actor.2.43.}
wonderdaden. ^{+Actor.5.12.}

Dit en schrijve ic u niet om u te beschamen:⁺ maar vermane u als mijne alderliefstē ^{+1.Cor.4.14.}
Sonen.⁺

Want of ghy schoon al haddet duysent Tuchtmeesters in Christo, soo en hebdy ^{+1.Cor.4.15.}
niet veele Vaders. Want ick hebbe u in Christo, &c.

+Mijne kinderrens, die ick andermaal in Christo bare, tot dat Christus sijn gesteltenis in u ghekrijght. +Gal.4.19.

5. *Voeden.*

+Symon Ioannus: Hebdy my meer lief dan dese? Hy seyde hem, ja ick Heere, du weetste dat ick dy lief hebbe. Hy seyde hem, weydet mijne Lammeren. +Ioan.21.15.

+Hy seyde hem andermaal: Symon Ioannis hebdy my lief? Ia ick Heere (seyde hy) du weetste dat ick dy lief hebbe. Hy seyde hem, +weydet mijne Lammeren. +Ioan.21.16.
Ioan.21.17. +1, Pet.2.

Weydet die Cudde Christi, die onder u is.

6.

+Ende sy wierpen t'lot over henluyden, ende het Lot viel op Mathiam, ende hy is ghereeckent met die elf Apostelen. +Actor.1.16.

+Ende als sy daar in elck der Kercken Priesters hadden ghestelt, &c.

Act.15.21.22.23.24.25.26, 16.1.2.3, 1.Tim.4.6.14.26, 2.Tim.2.2, 5.22. Tit.1.5. +Acto.14.26.
Actor.6.5.6.

v. Capittel.

Vande alghemeyne Sendinghe.

A.

Hier voor is gheroert van noch een ander wijze van Leeren, geschiedende sonder die voorgaande sonderlinghe Sendinghe, diemen daaromme oock wel mach noemen algemeyn. Ende dit noch te meer, overmits dese Sendinge niet en is verbonden aan eenighe sonderlinghe Ghemeynten, Personen of plaatsen, maar aan allen Menschen, ende over al haar Ampt heeft sonder onderscheyt. Want sy neemt haren oorsprong uyt de Wet der Natuyren, die alghemeyn is. Ende daar by oock uyt de Wet der Godtlijcker Schriftuyren.

B.

Soo veele aangaat de Wet der Natuyren, die is onghetwijfelt sodanighen aangeboren aard der redelijcke menschen, dat alle die tot redens ghebruyck komen, van self verstaan, dat sy schuldigh zijn ander Menschen te doen t'ghene sy wel willen datmen hen dede. Nu wilde elck wel dat alle andere des vermoghende, sijne schade afweerden ende sijn oorbaar voorderden. Dit gheschiet bysonder in't Leeren, daar af ick nu handele met aanwijsinghe, soo vande verderflijcke onweghen tot vermijdinghe, als vanden heylsamen wegh tot betredinghe van dien.

C.

Want elck, so hy doolde, gaarne hadde dat men ham aanwese vanden onwegh op den rechten wegh. Wat redelijck Mensche siende sijnen even Mensche in verdervens ghevaarlijckheyt op onweghen, hem uyt versochtheyt recht koudt zijnde, soude vry moghen blijven van wroeghen, indien hy (oock ongevraaght) sulcken dolenden Mensche sijne dolinghe niet aan en wees? Wie oock siende yemanden begheerlijck soecken na eenen rechten wegh, die hem ghewis bekent is, soude sonder wroeghen moghen laten, sulcken begheerlijcken soeckere aanwijsinghe te doen vanden rechten weghe?

D.

Alle die dan sulcx getrouwelijck aan heuren even Mensche oeffenen, vervullen daar inne de Wet der naturen, ende boven dien oock de Wet der Godtlijcker 1 Schrifturen, so met geboden⁺ als met navolgelijcke 2 Exempelen ons⁺ voor oogen gestelt. Ende dit noch alles sonder eenigen autoriteyt van gebieden of verbieden, maar met⁺ vrundelijck raden ende vermanen. Overmits die Vermaande geen sekerheydt en⁺ heeft van des Vermaanders sekerheydt. Ghemerckt men eenige vindt, die daar wanen dat sy 2 wetende zijn ofte sien, sonder dat self weten⁺ somen behoort te weten, sonder dat sy wat zijn ende sonder self te sien. Ende dan leydet d'een blinde d'ander.⁺ Waar doch anders dan inder grachten?^{3.}

1.

Alle wat ghy wilt dat die menschen u doen, ⁺dat doet henluyden, want dit is die Wet ende die Propheten. ⁺Mat.7.12.

Du sultse dijnen naasten liefhebben als dy⁺ selve.

Dat is dan t'ghene dat ghy sult doen, elck⁺ spreke Waarheyd met sijnen Naasten. ⁺Mat.19.19.

Daarome aflegghende de Loghen, spreke⁺ elck die Waarheydt met sijnen Naasten, want wy zijn onderlinge Lidtmaten. ⁺Zach.8.16. ⁺Ephes.4.25.

Mat.3.16. Pro.24.11.12, 1. Pet.4.10.11.⁺

Want ghy meught wel alle, d'een na den naderen propheteren, op dat sy alle leeren ende ghetroot werden. ⁺1.Cor.14.31.

2.

Dese vandt eerst sijnen Broeder Symon⁺ en □ seyde hem: Wy hebben gevonden Messiam, t'welck beduyt Christus. ⁺Toan.1.41.

Ende hy bracht hem tot Iesum.⁺

Philippus vandt Nathanael, ende hy seyde⁺ tot hem: Den ghenen daar af Moyses schrijft inde Wet ende die Propheten, hebben wy ghevonden, Iesum die Sone Iosephs van Nazarenen. ⁺Toan.1.42. ⁺Toan.1.45.

Het wijf verliet daarom haar kruyck, sy⁺ ging wegh inde Stede ende seyde totten menschen: ⁺Toan.4.28.

Comt ende siet den Mensche die my al seyt, ⁺dat ick ghedaan hebbe, of hy niet en zy Christus. ⁺Toan.1.29.

De Mensche ging wegh ende vercondighde⁺ den Ioden dat het Iesus ware, die hem genesen hadde. ⁺Tohan.5.15.

3.

Maar so yemandt waant dat hy wat weet, ⁺die en weet noch niet somen behoort te weten. ⁺1.Cor.8.2.

Want soo wie daar waant dat hy wat is, ⁺als hy niet en is, die bedriecht sich selve.

Iesus seyde tot henluyden: Soo ghy blindt⁺ waart, en soudy geen sonde hebbē, ⁺Galat.6.3.
maar nu ghy seght dat ghy siet, soo blijft u zonde. Siet meer Pro.26.12. Isa.5.21, ⁺Ioan.9.41.
58.2. Pro.21.12, 29.10.

Hieromme ist ooc voor al noodich, dat elck die sijnen Naasten wil vermaanen, voor al sich self wel ondersoecke, of hy van 'tgene hy eenen anderen wil leeren, selfs oock al gheleerd ende seker is. Op dat hy niet en besta den splinter te trecken uyt sijnen Broeders Ooghe, ende anderen te onderwijzen niet uyt versoecken, maar alleen uyt Boecken.

vj. Capittel.

Vande merckteecken en der vware Propheeten ende Leeraren.

A.

Soo veele hier noodich was gheseyt hebbende vande Sendinghe, kome ick opten merckteecken en daar by men die waare Propheeten ofte Leeraren gewisselijckste mach kennen uyt den valschen: die vindtmen inde H. Schrifture oock opentlijck vermeldet, door Godes Vaderlijcke sorchvuldigheydt over ons in allen,

maar sonderlinghen oock in desen blijckende, op dat wy immers gheen verleyders en souden navolghen tot onsen verderven.

B.

Deeser merckteecken en mercke ick (behalven eenighe andere meer) by den Heere ghestelt te zijn voornemelijcke viere. Te weten, Dat de ware Predicant niet en soecke sijn selfs maer ⁺Godes 1 Eere, dat hy als een goede Boom den ⁺Heere veel goede 2 Vruchten voortbrenge (hier af wil ick hier na meer handelen) dat hy sijne ⁺Schape ⁺1. boven sijn selfs Leven 3 liefhebbe, ende dat het ghene hy voorseydt te gheschieden ⁺2. ⁺sulcx 4 wort. Ende dit niet alleen inde geschiedenissen ⁺buyten ons, somen in ⁺3. veelen 5 prophetien heeft mogen sien, maar dat oock het voorseyde ofte beloofde ⁺4. in ons selve ghebeurt soo't met ons Heeren Iesu Christi, met Pauli ende metter ⁺5. anderen Apostelen beloften ofte voorsegginghen te wercke gaat.

Godes eere soecken.

⁺Die uyt sich selve spreeckt, soeckt sijn eygen eere, maar die daar soeckt d'eere des genen die hem heeft Gesonden, dese is warachtigh ende d'ongherechtigheyt ⁺Toan.17.18. en is niet in hem.

⁺Maar ick en soecke mijn eere niet.

⁺Ende hy hevet de leden ende niet geloochent, ende hy hevet beleden: want ick ⁺Toan.8.50. en ben Christus niet. ⁺Toan.1.20.

⁺Niet soeckende vanden Menschen Lof, van u noch van anderen.

⁺1.Thes.2.6.

2. Goede vruchten draghen.

⁺Aan heure vruchten suldyse kennen.

⁺Alle goede Boom brengt goede vruchten voort. ⁺Matt.7.16.

⁺Een goede Boom magh geen quade vruchten voortbrenghen. ⁺Matt.7.17.

⁺Matt.7.18.

3. Heeft sijnen Schape lief.

⁺Een goet Herder geeft sijn Leven voor sijne Schape.

⁺Ick hebbe u gheseyt, want ick bent. Daaromme soo ghy my soeckt, laat dese ⁺Toan.10.11. gaan. Op dat vervult soude worden het Woordt dat hy hadde ghesproken: Want ⁺Toan.18.8. van die ghy my hebt ghegheven en heb ick niet een verloren.

2.Cor.12.15. Rom.9.3. Philip.2.17.

4. Het voorseyde vwordt.

⁺Een Propheet die voorseyt heeft vrede, ende sijn woort geschiet, so wert geweten dat het een Propheet is, den welcken Godt inder Waarheyt heeft Ghesonden. ⁺Iere.28.9.

⁺Ende als daar komt het ghene voorseydt is (siet het komt) dan sullen sy weten, datter een Propheet onder henluyden is gheweest. Zach.2.11.&c. ⁺Ezech.33.33.

5. Exempelen van ghepropheteerde Waarheyt, vindtmen

Samuel. 1.Reg.2.34, 4.11, 9.6.10.1.9.12.17.18.

Elias. 3.Reg.17.14.15.16, 18.24.38.

Micheas. 3.Reg.22.28.35.
Eliseus. 4.Reg.5.8.10.14.
Ieremia. Ieremia.28.16.17.
Christus. Marc 14.15.16.30.72.
Uian, Baptista. Ioan.10.41.
Paulus. 1.Thessa.3.4.

C.

+Ick meyne dit laatste, tot breder verclaringe also: De Heere Christus voorseyt of belooft het toewerpsel van alle nootdruft den genen die voor allen dinghen soeckt ^{+Matt.6.33.} het Rijcke Godes, ende des selfs gherechtigheyt. Soo nu yemantdat voor allen dinghen soect ende het toewerpsel altijd verkrijght, moet dese niet noodtsakelijck weten, dat de Heere Christus daar inne een waarachtigh Propheet is? Die voorseydt mede dat hy het begheerde sal verwerven die daar biddet inden geloove: mach sulck geloovigh⁺ Ridder ende waarachtigh verkrijger bevindende dit voorseyde also altijd in hem ^{+Mat.11.24.} te geschieden, oock eenighsins twijfelen dat Christus een waarachtigh Propheet is?

D.

De selve ware Propheet Iesus Christus voorseyt, dat sy haarder zielen ruste sullen vinden, ⁺die van hem leeren dat hy Sachtmoedigh is en Ootmoedigh van herten, dat is, die door die navolgelijcke bewnadinghe vande sachtmoedige ende ^{+Mat.11.29.} ootmoedige voetstappen Christi in Christo waarachtelijck Ootmoedigh ende Sachtmoedigh worden: hoe mach soodanigh sachtmoedigh ende ootmoedigh mensche, inde welcke het voorseyde gheschiedt, in't bevinden vande soete ruste sijnre zielen, doch eenighsins verholen blijven dat Iesus Christus een warachtigh Propheet is ende Leeraar?

E.

Alsoso voorseydt Paulus d'Apostel mede die⁺ 1 Rechtvaardighmakinghe van sonden, het⁺ 2 vry zijn vande verdoemenisse, ende het 3 wandelen⁺ in een nieu leven te ^{+1.} sullen gheschieden inden⁺ genen die daar ghestorven zijn, die in Christo⁺ Iesu zijn ^{+Rom.6.7.} ende die met Christo in sijnen doode begraven zijn. Ende is derhalven oock ^{+Rom.8.1.} onmogelijck dat alle die ghestorven zijn, die in Christo zijn, ende in Christi doode begraven zijn, bevindende inder waarheydt in henluyden gekomen te zijn die ^{+3.} voorseyde Rechtvaardighmakinghe, Vryheydt ende nieuwe Wandelinghe, niet sekerder ^{+Rom.6.4.} dan seker en souden weten dat Paulus was een waarachtigh Leeraar ofte Propheet. Soo gaat het mede te wercke met het ghene van d'ander Apostelen Euangelisten ende Propheten voorseyt is gheweest.

Mach men dan oock sekerder merckteecken aanden Leeraaren ende Propheten onser tijden, dat sy warachtigh zijn, hebben (ist anders dat wy henluyden seggen

ghetrouwelijck navolgen) dan dat wy het ghene syluyden ons voorseggen, self ondervinden sulcx gewisselijck in ons te worden ende te gheschieden?

F.

Of eenich Wondt-artz of Chyrurgus yemanden (bittere pijnne aan eenighe uytwendighen zweringe gedoogende) voorseyde dat die pijnes oude verdwijnen, by aldien hy sekeren plaaster op't zeer leyde, ende die gequelde hem gheloovende, die plaaster op't zeer leyde endex vande pijnne verlost worde, ende genesen: soude dese genesene niet ontwijfelijck moeten weten, dat dese man (immers in dit stuck) een waarachtigh Wondt-artz ware? Soo schijnet wederomme over d'ander zijde een moetwillighe betooveringe, dat Menschen die trouwelijck haarder Leeraaren raat navolghende, om van heure sonden te mogen genesen, ende des niet te min hare zielen, so langher soo krancker ende pijnlijcker bevindende in zonden, al des niet jegenstaande noch soo blindelijck als hertneckelijck sodanighen valschen Medecijn-meesteren⁺ der zielen tot heurder eeuwiger bedervenissen navolgen ende aanhanghen. Waar't ten [†]Luc.8.43.44. laatsten als wy al onse vermoghen aanden valschen Medicijnmeesteren vergeefs te cost ghehanghen hebbende, niet wel eens geraden ons te keeren totten eenigen ende recht-genesenden Medicijnmeester der zielen, die alleen warach-

telijck en □ dat noch nom niet die ziele can en □ wil ghesesen?

vij. Capittel.

Verscheydē benamingē in de H. Schrift den vwaren Leeraren ghegheven.

A.

Boven die voorschrevene met meer andere derghelijcke mercktekenen, bevindt men noch inde H. Schrift ontallijcken veele uytgebeeldet inder Leerarē Namen, Bynamē, Wercken, Leringhen ende anders, waar van hier na elck op't sijne wat sal worden gheseyt. Na dat ick hier eerst een weynigh ghehandeldt sal hebben vande namen, daar met die ware Leeraren tot veele plaatsen inde H. Schrift werden genoemt. Want voorwaar indien men bevint dat heur aart, wandelen □ werck overeen komt met heure namen, wie sal mogen twijfelen daar aan dat sy dien name te recht voeren, ende dat volght dat sy zijn ware Leeraren.

B.

Somen yemandē hoort noemen een Schoolmeester ofte Luytslager, en □ men bevindt inder waarheyt dat veele Ionghers, van hem geleert hebbende, wel connen lesen en □ schrijvē ofte opter luyten slaan: mach oock yemant, siende also des Schoolmeesters of Luytslagers name met sijn daat over een komen, eenighsins twijfelen of dat ooc eē goet Schoolmeester of Luyteniste is?

C.

Niet anders en gaat het te wercke metten waren Leraren, als men inder daat ondervindt heure namē overeen te komen met heur Aart, Werck ende Bedieninge. Want niet vergeefs en werdt een waarachtigh Leeraar inde H. ⁺Schrifture ghenomemt na sijn aart een Duyve, een Schaap, ooc een Vader. Een Duyve wert hy genoemt om dat hy ^{+1. Duyve.} is eenvuldigh inde leere, doorsichtigh inde kennisse der Schrifturen sonder alle bitterheydt of galle, maar troostelijck, als brengende den benouden inder vloeden aanvechtinghe het vreedtsame Olijftaccken des blijden boodtschaps vande saligh-makende Gesalfde des Heeren. Na sijn Onnooselheydt ⁺aan't quade, ootmoedigheydt in sijnen heyligen wandel ende geduldige sachtmoedigheyt in't ^{+2. Schaap.} lijden, wert hy genoemt een Schaap, becleedende metten wolle sijnre sachtmoedige zeden den naackten, ende voedende met sijnen ongevalschten melck den hongrigen ende dorstighen ⁺zielen. Ende hy wert geheeten een Vader, overmits de aart eens oprechtē Leeraars is den Heere Christo inden geloove kinderen te teelen, die selve ^{+3. Vader.} met Vaderlijcker trouwe te besorghen, te beschermen, te onderwijsen ende te castijen, tot dat sy self den volkomen Ouderdomme Christi bereycken. Waer men dan bye

enig Leeraar warachtelijck ende inder daat bevindt desen voorsz aart van Duyve, van Schaap ende van Vader, daar machmen wel seker zijn dat een warachtigh Leeraar is.

+ *1. Duyve.*

Wie zijn dese, die daar als wolcken vliegen ende als Duyven tot heure vensteren. ^{+Isa.60.8.}

+ *2. Schaap.*

Siet, ick Sende u als Schapen in't midden der Wolven. ^{+Mat.11.16.}

+ *3. Vader.*

Want ick hebbe u gebaart in Christo Iesu, door den Euangelie. ^{+1.Cor.4.16.}

+Ick bidde dy voor mijnen Sone Onesimo, dien ick inden banden ghebaart hebbe.

^{+Phili.6.10.}

D.

Na heur werck, so int bouwē als int leyden, vintmen die ware Leeraars genaamt, te weten int aanschou van't bouwen 1 Boumeester⁺ Sulck een was d' Apostel Paulus, als hy die Kercke Godes met heure levende *a* Steenē timmerde⁺ op het eenig *b* Fundament en \square *c* Hoecksteen, ⁺twelck is Christus. Hy wert ooc genoemt 2 Osse, gemerct hy sijnen Heere of besitter te⁺ recht met eerbiedinghe kent, als een reyn *b* erkauwent⁺ dier⁺ dach en \square nacht begeerlijck erkaut met hoogster lust die Wet des Heeren, en \square met sijne gespleten claauwen in't dorschen *c* onderscheyt⁺ maackt tusschen het snoode caf des menschelijcken vernufts, en \square die dierbare tarwe des ⁺versadelijcken Woorde Godes. Men noemt⁺ den ware Leeraar ooc een 3 Arbeyder inden⁺ *a* Euavngelie ende⁺ *b* woorde met *c* planten ende natten: Ooc eē 4 Zayer van geestelijcke vruchten, ⁺namentlijc van *d* kinderen des Rijcx, ⁺ende dit op allen *b* wateren, so wel Heydensche als⁺ Iootsche, ofte ooc opten landē die voormaals versmacht lagen en \square vercout onder die soute en \square bittere overwateren der aartsche affecten ofte hertstochten. Sy voeren oock den name van 5 Mayere vander Leerlingen oprechte wandelingen, ⁺daar inne hy *a* verblijft als indē vruchten, ⁺veroorzaact uyt het zaat sijnder heylsame vermaningē. Ooc wordē sy geheetē 6 Wolckē, ⁺waar inne God als in eē benevelde verholenthey is verborghen, drijvende alsoo met heure *a* Hemelsche begeerten hooge verheven vander⁺ aarden, uyt welke wolcken vol *b* wateren des⁺ levens, gedistilleert wert een Hemelsche *c* douwe⁺ des vruchtbarē *d* Woorde Godes tot *e* laafnisse⁺ der zielē dorstende, en \square tot *f* voedtsel der zielen hongerende⁺ na de gerechtigheydt, en \square tot een⁺ salige *g* vruchtbaarheid der goeder aarden, so dat die schuyren vol tarwen en \square die perssen vol wijns en \square olie worden, overmits desen margin en \square avont regē ooc sulcke Hemelsche Douwe tot sijnder tijt valt vanden Bergh Hermon inden nederen daalkens der ootmoedige en \square recht nedere hertgens. Nu condy licht mercken, aandachtige leser, datmen geensins en mach twijfelen aande oprechtigheydt der Leeraren, aanden welcken elck getrou en \square gehoorsaam Leerlingh ontwijfelijck in sich selven bevint, dat hy bouwet alleen opten Heere Christum, dat hy dorschende, den caf recht scheydet vande tarwe, dat hy inden Euavngelie troostelijc arbeyt, vruchtbare Waarhey zayt, Christelijcke Iongheren mayt, en \square den Leerlingen metten soeten wateren des Levens ende met het Salighmakende Woort des Levens laaft ende versadet.

^{+1. Bouwende.}

^{+a}

^{+b c}

^{+2. Osse.}

^{+a b}

^{+a b}

^{+c}

^{+d}

^{+d}

^{+3. Arbeyder.}

^{+a b c}

^{+4. Zayer.}

^{+a}

^{+b}

^{+5. Mayer.}

^{+a}

^{+6. VVolcken.}

^{+a}

^{+b}

^{+c}

^{+d}

^{+e}

^{+g}

1. Boumeester.

Na de gave my ghegheven hebbe ick als een⁺ wijs Boumeester den grontfest gheleyt. ^{+1.Cor.3.10.}

Ende oock ghyluyden als levende Steenen⁺ timmert gheestelijcke huysen, &c.

Maar niemant mach eē ander grontfest leggē, ^{+a 1.Pet.2.5.} dā t'gene geleyt is, twelc is Iesus Christus. ^{+b 1.Cor.3.11.}

Siet, te legge indē grontfest Sions eenē steē, ^{+eenē beproefdē steen, eenē Hoecksteen, eenē dierbaren steen, die opten grontfest gegrondet is.} ^{+c Isa.28.16.}

2. Osse.

Waar geen Ossen en zijn, daar is die crebbe⁺ ydel. Maar waar veele vruchten zijn, daar verschijnt die sterckheyt vanden Osse. ^{+Pro.14.4.}

Den dorschenden Osse en suldy dē muyl niet⁺ toebindē. Draaght God sorge voor dē Ossen, of seyt hy't om ons voorwaar hy seyt dat om ons De Osse kent sijnen besitter.⁺ ^{+1.Cor.9.9.}

Alle wat ghespleten clauwen heeft ende er-⁺ ^{+a Isa.1.3.}
^{+b Levit.1.13.}

kauwet onder den Beesten, dat suldy eeten.

+Maar diens wille is inde Wet des Heeren, ende nacht ende dagh daar op dencket.

+Ist dat ghy onderscheyt het dierbare van't snoode, so suldy als mijn mont wesen. +Psal.1.2.
+1.Iere.15.19.

+Den volmaecten betaamt vaste spijs, te weten die door gewoonheyt hebben geoeffende sinnen, tot onderscheyt van't goede ende van't quade. +Heb.4.14.

+De Mensch en leeft niet alleen by den broode, maar by alle woort komende uyten monde Godes. Ioan.6.35. +1.Mat.4.4.

3. Arbeyder.

+Soo dat ick meer dan yemant van henluyden ghearbeyt hebbe.

+Sonderlingen die in den woorde arbeyden. +1.Cor.15.10.

+Ick heb ghezayt, Apollo heeft ghemayt, maar Godt hevet vermeerdert. Phil.4.3. +1.Tim.5.17.

4. Zayer. +1.Cor.3.6.

+Hebben wy u luyden Goddelijcke dingen gezayt, sal't wat groots zijn of wy uwe Menschelijcke dinghen mayen? +1.Cor.9.11.

+Die tgoede zaat zayet is des menschē Soon.

+Maar het goede zaadt, zijn die Kinderen des Rijcx. +Mat.13.37.

+Saligh zijt ghyluyden die op allen wateren zayet. +a Mat.13.38.

5. Mayer. +b Isa.32.20.

+Die in tranē zayen sullē in vreuchdē mayen.

+Die wenende gaat zayende, het waarde zat, sal met sang wederkeeren, &c. +Psal.125.5.

+Waar uwe onderdanigheyt is by yegelijcken coudt geworden, daar inne ick uwenhalven verblijde. +Psal.125.6.
+a Rom.16.19.

+Niet alleen om dat ghy bedroeft zijt geweest, maar (des ick verblijde) om dat ghy tot beteringe des levens zijt bedroeft geweest. 2.Cor.7.8.13. Phil.4.10. Col.1.5. +2.Cor.7.9.
2.Ioan.6.4.

6. Wolcken.

+Wie zijn de wolcken die herwaarts vliegen?

Duyster water inde wolcken des Luchts. +Isa.60.8.

+Maar onse wandelinghe is inden Hemele.

+Die in my ghelooft, van sijnen Lijve sullen +(als die Schriftuere seydt) stroomen des levendighen wateren vlieten. +Psal.17.13.
+a Phil.3.20.

+Des margens lach die Douwe rontsomme die legers. Zach.8.12. +b Ioan.7.38.

+Also sal mijn woort zijn, dat uyt mijnē monde gaat, ten sal niet ydel wederom tot my keeren, maar het sal doen so wat ick gewilt hebbe, en □ het sal voorspoedig zijn in't gene daar toe icx hebbe Ghesonden. +c Exo.10.13.
+d Isa.55.10.

+Want ick sal storten wateren opten dorstighen ende vloedden op het dorre, ick sal mijnen gheest uytstorten op dijn zaat, ende mijnen zeghen op dijnen stamme. +e Isa.44.3.

+De Mensch en leeft niet alleen by den broode, maar by alle Woort komende uyten monde Godes. +f Mat.4.4.

+Salich zijnse die hongeren ende dorsten na de gerechtighydt, want sy sullen verzaat worden. +Mat.5.6.

+Want ick hebbe den vermoeyden besprengt, ende alle hongerighe zielen versaadt. +Iere.31.25.

+Sommige vielen in goede aarde, ende gaven vruchten, eenige hondertvout, eenige tsestighvout, eenige dertighvout. Isa.55.10.11. Ioel 2.23.24. +g Mat.13.8.

E.

Van't eene deel des Leeraars voorneemlijcx te werck, namentlijck van't Bouwen, heb i k gehandelt wat langer dan mijn opset was. Nu wil ick oock wat seggen van't ander deel, t'welck Leyden is, maar dit wat corter. Also elck uyt het voorgaande lichtelijck die navolgende benamingen op die wijze, ende mogelijc op beter wijze, oock breeder, by sich self metter H. Schriftueren sal weten uyt te legghen.

F.

De Propheet Isaias van Christo, als van een Leeraar sprekende, noemt hem een 1 Hertogh⁺ of Leydtsman der Heydenen. Wt gelijcker oorsaken noemt de Coning Ioas den Propheet Eliseum een 2 Voerman Israels. Nu⁺ werden die menschen geleydet door't leven ofte Leer eheurs Leydtsmans. Die leert door sijn Leven met verlichtinghe tot kennisse, ende tot navolgelijcke aanlockinge. Na de verlichtinge heetmen dē Leeraar een 3 Sterre lichtende inde⁺ onverstandighe nacht des duysterheys, ende aanwijsende op het kindeken inde nederheys armoede. Item ooc een 4 lanteerne die door't⁺ Propheetsche woort schijnet indē twijfelachtigen Nevele, en □ eē 5 licht des werelots, daar God⁺ die geestelijcke herten verlicht in't aangesichte Christi, niet Moyse, welcx glantsige aansichte die vleeschelijcke herten sonder behangzele des Letters geensins en moghen verdraghen.

1. Hertogh.

Den welcken ick tot een Vermaander der⁺ volckeren, den welcken ick tot een Hertogh ende Ghebieder der volckeren sal gheven. +Isa.55.4.

2. Voerman.

Ioas de Coning Israels daalde af tot hem⁺ (Eliseum) ende schreydt voor hem ende seyde: Mijn Vader, mijn Vader, wagen van Israel ende des selfs Voerman. +4.Reg.13.14.

3. Sterre.

Die seven Sterren zijn die seven Enghelen⁺ der Kercken.

Ende siet, die Sterre die sy ghesien hadden⁺ inden Oosten, tot dat hy qua mende stont boven die plaatse daar't kindeken was. +Apoc.1.20.
+Matth.2.9.

4. Lanteerne.

Voeght daar toe dat wy hebben een vaster⁺ Propheetsch woort: Op't welke ghy lettende wel doet, als op een Lantaerne in eenē duysterē hoecke lichtēde, ter tijt toe dat de dagh aancomt en □ die margensterre opgaet in uwe hertē. +2.Pet.1.10.

5. Licht.

Ghy zijt het Licht des werelts.⁺

Noch men en ontsteeckt geen Licht om onder⁺ een coorn mate, maar opten candelaar gestelt te worden, op dat het allen die indē Huyse zijn lichte. 2.Cor.4.6. +Mat.5.15.
+Mat.5.10.
Exo.34.29.30.35.

G.

Daar dan ooc de Leeraar den volcke leydet⁺ met sijnen goeden: Exempele, Wandel of Leven, sp dat hy met sijne heylige zeden dē Leergierigen aanloket om veele navolgers sijnre deuchtlijcke voetstappen te maken: wert daar door sulck Leeraar oock inder waarheyt sodanigen 2 roem ogte glorie der gelovigen, dat syluydem⁺ wederomme door henluyder wel navolgen, sodanigen deuchtlijcken Leraars sijne⁺ glorie ofte *b* roem inden Heere worden. Dan wert door't werck des geloofs inder kracht de *c* name Christi ja oock *d* God selve, door Christum⁺ verclaart in allen Ghelovigen. Ende dan werdt *e* Christus verclaart in sodanighe sijne Jongers, die sijne salige voetstappen sulcx navolgen, ⁺ dat sy vrymoedelijck met Paulo mogen seggen: Weest mijne navolgers, als ick Christi. Hier inne wert dan oock de Hemelsche Vader *f* verclaart en gepresen. Overmits sulcke Leeraren⁺ Christo veele vruchten (Geloovige zielen) teelē, die syluydē also door heur sachtmoedige, ootmoidige en heylige wandel in reynder *g* lief-⁺

^{+I.}
^{+a, 2.}
^{+B.}
^{+c, d.}
^{+e.}
^{+F.}
^{+g}

den, als in een soete ende vriendelijcke aardt Godes, ende als een aantreckelijc aas aanden angel des Geloofs aanlocken, ende met sodanigen ⁺ *h* saligen bedrogh vangende, inder waarheydt ⁺ den name moghen voeren van 3 Visschers der Menschen.

⁺*h*
⁺3.

1. Exempel.

⁺Daaromme bidde ick u, weest mijne navolghers.

⁺Weest mijne navolghers, als ick Christi.

Phil.3.17, 4.9, 1.Thess.1.6., 2.Thess.3.7.9. Tit.2.6.

⁺1.Cor.4.16.
⁺1.Cor.11.1.

2. Roem den Gheloovighen.

⁺Also ghy ons eensdeels bekent hebt, dat wy uwen roem zijn.

⁺Ghelijck als ghy d'onse (roem) zijt, tot op den Dag des Heeren.

⁺Op dat die name ons Heeren Iesu Christi in u luyden ghepresen werde.

⁺Op dat Godt in alles ghepresen werde door Iesum Christum.

⁺Ende ick ben in henluyden verclaart.

⁺Daar inne werdt mijn Vader verclaart, ist dat ghy veele vruchten voortbrengt.

⁺Ist dan dat dijn vyant honghert, geeft hem te eeten: ist dat hem dorstet, geeft

hem te drincken. Dat doende suldy heete colen op sijnen Hoofde vergaderen.

⁺Maar het zy alsoo. Ick en hebbe u niet beswaart? maar soo ick listigh was, hebbe

ick u bedrieghlijck ghevanghen.

3. Visschers der Menschen.

⁺Volght my na, ick sal u Visschers der menschen maken.

⁺*a*2.Cor.1.14.
⁺*b*2.Cor.1.14.
⁺*c*2.Thess.1.12.
⁺*d*1.Pet.4.11.
⁺*e* Ioan.17.10.
⁺*f*Ioan.15.8.
⁺*g* Rom.12.20.
⁺*h*2.Cor.12.16.
⁺Matt.4.19.

H.

Hier geve ic den Vroeden te bedencken of sy oock te recht een Exempel der deughden, een roem der Geloovigen, een goede Reucke Christi ende Visschers der Menschen genaamt mogen worden die hem selve stellende inder Pharizeen plaatse soo

onheylighlijck leven, dat sy ⁺selve segghen, doet na onse 1 woorden ende niet na

onse wercken, als die daar segghen datmen Gode moet gehoorsamē, maar selve ⁺1.

sulcx niet en doen. Hier by gevoeght oock die ghene, die self geen Christenen zijnde,

nochtans alleen voor Christenen geacht willen zijn, ende opentlijck leeren dat hier

niemand sodanighen waren navolgher Christi en mach worden, als men siet geweest

te zijn d'Apostel, doe hy dorste seggen ⁺(wie twijfelt of ten was met Waarheydt?)

Ick leve nu, niet ick, maar Christus leeft in my. So hy doe niet meer en leefden ⁺Gala.2.20.

maar Christus in hem, en heeft hy oock niemanden bedrogen, als hy seyde: Weest

mijne navolghers als ick Christi. Daaromme of alle die Leeraren deser tijden nu oock

zijn sodanigen Voorbeeldt der deughden ende sulcke oprechte navolgers Christi, dat

sy met Paulo (mede als syluyden eē mensch geweest zijnde) sonder bedrog tot heuren

longeren mogen seggen, weest onse navolghers als wy Christi navolgers zijn, laat

ick henluyden selve, oock heuren longheren met aandachtiger opmercken bedencken:

ende sy sullen licht moghen verstaan, of heure daat desen heuren name van Exempel

(der deuchden) Paulo meer gelijk is: dan of sulcx meer ghelijck is den voorsz.

goedtschijnende maar quaat wesende, Pharizeen.

I.

Comende nu van't leeren der Leeraren met heur wandel ende voorbeeldt, op't ander deel t'welck is Leeren of onderwijzen by monde of by gheschrifte, staat te mercken dat sodanighe meest ghenoeemt werden inde H. Schrift Doctoren of Leeraren, die wederomme werden genoemt met veele verscheyden namen, als (om eenighe te noemen) een Roepende stemme, een Wtroeper, een Tuchtmeester, Dispensier of Wtdeylder ende een Ghetuyghe.

K.

Wat nu de Doctor ofte rechte Leeraar sijnen Iongheren al leert, sal hier na Cap. xv. af gehandelt worden, daarom ick hier alleenlijck vernoeghe Mette Corte verclaringhe, dat hy leert, waar van, waar deur, ende waar toe wy moeten gaan: alsoo leert alle ware Leeraar voorneemlijck dese drie saken, te weten uyt gaan of scheyden van onse eygen 1 duysternissen, ⁺oude 2 Dolinghen, bedrieghlijcke 3 Logenen⁺ ende verdoemelijcke 4 Ongherechtigheyden:⁺ omme te gaan door Christum het ware ⁺1. 5 Licht, die rechte 6 Wegh, die trouwe 7 waarheydt, ⁺ende Salighmakende 8 ⁺2. 3. Rechtvaardigheyt:⁺ totten Vader des 9 Lichts, die alleen is⁺ een ware God, die 10 ⁺4. Fonteyne des levens ende⁺ die 11 Saligheydt selve. Soo dat licht te⁺ mercken is ⁺5. 6. 7. dat alle Leeraar, die ons inder Waarheydt afwijst van onse eyghen quaadtheydt ⁺8. tot Godes goetheydt, door Christi ghenade alleen, een warachtigh ende oprecht ⁺9. Leeraar is. Maar want wy meest al eerst in zonden 12 slapen, in onachtsame 13 ⁺10. versuymelheyt⁺ zwerven ende als in een onweeghsame 14 woestijne⁺ vanden Heere ⁺11. verwilderen: so verstreckt alle ware Leeraar een 15 Roepende stemme die⁺ daar ⁺12. 13. clincket als een 16 Basuyne, met eē schrickelijck gheluydt van des volcx 17 zonden ⁺14. ende⁺ Godes steenge 18 oordeele, in die Woestijne sodanigher⁺ woeste herten: ⁺15. met ernstlijck vermaan dat die 19 Bijle gestelt is aan des Booms⁺ woortele, ende ⁺17. met hertelijck aanporren tot waarde vruchten van 20 berouwe te doene.⁺ Sulcx ⁺18. hebbē gedaan de Heere Christus, Ioannes Baptista, veele Propheten ende alle ⁺19. Martelaren Godes, sonder te ontsien der Tyrannen macht, daaromme sy oock inder ⁺20. doot, inde gevangenissen, of inde vervolginge hebbē bevonden dat 21 Waarheydt vyaantschappe vaart by⁺ allen Schijn-heyliḡē. Daar ter contrarien die 22 ⁺21. Vrede-predickende Plumstrijckers altijd⁺ by den grooten hoope hoogh gheacht ⁺22. ende in weeldighe voorspoet zijn gheweest.

1. Duysternissen.

Ende het Licht inden duysternissen, ⁺ maar die duysternissen en hebben dat niet begrepen. ⁺Ioan.1.5.

En hebt gheen ghemeenschappe met d'onvruchtbare⁺ wercken der duysternissen, maar wilt die veel eer berispen. Ioan.3.19., 12.35. Isai.5.20. Rom.13.12, 2.Cor.6.14. ⁺Ephes.5.11. Ephe.4.18, 5.8. Coloss.1.13.

2. Dolinghen.

Leght af den ouden Mensche na den voorleden⁺ wandelinghe, die daar bederft na die begheerten der dolinghen. ⁺Ephe.4.22.

Daar is een wegh die den Mensche recht⁺ schijnt, maar sijn uytgang steeckt totter doot. Isa.53.6. Iacob.5.19.20. ⁺Pro.14.12.

3. Loghenen.

Daaromme afleggende de Loghenen, soo⁺ spreke elck met sijnen Naasten Waarheyt.

Want wy hebben den Loghen ghestelt ons⁺ tot een hope, en □ zijn met Loghen ⁺Ephes.4.25.
bedeckt. Psal.5.7. Pro.10.4, 19.9. Isa.18.17. Iere.5.31. ⁺Isa.28.25.

4. Ongherechtigheyden.

+Ende also wie des Heeren name noemt, die wijcke af vande ongherechtigheydt.

+Ghy haatse alle die ongerechtigheydt wercken. Psal.10.5, 36.27. Prover.5.22, 4.14.15. Isa.5.18, 1.Petr.3.11. +2.Tim.2.19.
+Psal.5.7.

5. Wijst op Christum vvesende het Licht des werelts.

+Hy was het Licht, verlichtende allen menschen komende in deser werelt.

+Den Rechtvaardigen is een Licht verschenen. Isa.42.6.16, 60.19.20. Mat.4.2. +Ioan.1.9.
Luc.1.79. Ioan.12.46. Ephe.5.14, 1.Thess.5.4.5.2. Tim.1.10, 1.Ioan.2.8. +Psal.96.11.

6. Wegh.

+Ick ben die Wegh.

+Om te stieren onsen voeten op ten Weg des vreden. Psal.17.31. Pro.3.17. +Ioan.14.6.
Isa.35.8, 40.4.42.16. Iere.32.39. +Luc.1.79.

7. VVaarheydt.

+Ick ben die Wegh ende die Waarheydt.

+En de gheest ist die daar betuyghet dat Christus die Waarheydt is. Psal.24.5, +Ioan.14.6.
42.3, 84.12, 116.1. Ioan.1.17, 8.31. Ephe.4.21. +1.Ioan.5.6.

8. Gherechtigheydt.

+Saligh zijn die hongeren ende dorsten na de gerechticheydt, want sy sullen versaat worden. +Ioan.5.6.

+Maar uyt hem zijt ghy in Christo Iesu, de welcke onse Wijsheydt van Gode is gheworden ende Rechtvaardigheydt. Isai.9.7, 11.5, 32.1.27, 53.11, 14.14, 61.11, +2.Cor.1.30.
62.2. Rom.5.18.

9. Tot Gode Vader des Lichts.

+Verlicht ons O Heere metten Lichte dijns aanschijns.

+In dijnen Lichte sullen wy het Licht sien. +Psal.4.7.

10. Fonteyn des Levens.

+Want by dy is des Levens Fonteyn. +Psal.35.10.

+Want twee quaden hebben sy gedaan: My, die Fonteyne des Levenden Waters hebben sy verlaten, op dat sy Cysternen souden graven, ghebroken Cysternen ende leckende. +Psal.35.10.
+Iere.2.13.

11. Saligheydt.

+De Heere is mijn Licht ende Saligheydt, wiens al ick vreesen?

+Siet, Nadien God is mijn Saligheydt, so sa lick onvertsagdelijck betrouwen. +Psal.26.1.
Psal.34.3. Iere.2.23. +Isa.12.2.

12. Wy slapen eerst in zonden.

+Daaromme ontwaect ghy die daar slaapt (seyt hy) ende rijse op uyt den dooden, ende Christus sal u verlichten. +Ephes.5.14.

+Sonderlingen nadien wy weten, dat die tijt ende ure is ghekomen dat wy vanden slape moeten ontwaken. Mat.13.25, 1.Thess.5.6. +Rom.13.11.

13. Onachtsaamheydt.

+Maar sy en hebbens niet gheacht, ende zijn wech gegaan, d'een tot sijn acker, d'ander tot sijn coopmanschappe. +Matt.22.5.

+Hoe sullen wy, sodanige saligheydt versuymt hebbende, ontvliden? Deut.8.11. +Heb.2.3.
Pro.1.25, 19.16. Isa.48.18. Zach.1.4.

14. Woestijne.

+Die door Bosschen ende omwegen dolen, niet vindende een stede die daar werdt bewoont. Isa.16.8. Os.2.3. Ie.4.13.20.30, 5.5.6, 9.19. +Psal.106.4.

15. Roepende stemme.

+Ic ben, seyde hy, een stemme des roependen inde Woestijne.

+Die stemme roept inde Woestijne, bereydt des Heeren Wegh. +Ioan.1.23.

16. Basuyn. +Isa.40.3.

Roept met uytgestorter keelen, verheft als+ een Basuyn dijn stemme, ende verkondight mijn volck heur overtredinghe ende verthoont den Huyse Jacobs heure zionde. +Isa.48.1.

Laten dijne wangen zijn als een Basuyn, als+ een Aarnt over t'Huys des Heeren, want mijn verbont hebben sy gebroken, ende in mijn Wet hebben sy mishandelt. +Ose.8.1.

17. Vercondight des volcx zonde.

Wee den boosen Godtloosen, want sy sullen+ Loon na waarde heurder daden ontfanghen. Ezech.3.17.18.19.&c. +Isa.3.12.

18. Oordeel.

Ghy sult verhooren uyten Hemele, ende sult+ doen ende oordeelen dijne knechten, veroordeelende den Godloosen ende hem sijnen wegh op sijnen cop vergheldende. +3.Reg.83a.

De Heere staat omme te oordeelen, ende hy+ staat omme te oordeelen den Volckeren. Ezech.7.3.8. Iere.2.35. +Isa.3.13.

19. Bijle.

Nu is die Bijle aanden Booms wortele gestelt.+ Daarom alle boom die geen goede vrucht en draaght, sal uytgeroedet ende int vuyr gheworpen worden. Mat.7.19. +Matt.3.10.

20. Vruchten.

So draaght dan vruchten die eens gebeterden+ leven betamen.

Van doe af begonste Iesus te predicken ende te seggen. Betert u, want het Rijcke Godes+ ghenaaect. Luc.3.8. Ezech.18.21.30. +Matth.3.8.

+Matt.4.17.

L.

Onder den Leeraren vintmen oock 1 Pedagogen+ of Tuchtmeesteren, die d'onwijse Ioncheydt metten Knechten noch heeft onder des Wets ontsich, ende door uytterlijcke ende sichtbare dinghen, die 2 verganckelijck zijn, oock+ door 3 Lichamelijcke oeffeningen, die tot weynigh+ nut zijn, aanwijst op ten onsienlijcke ende eeuwighen goederen ende opte beteekende deughden, die daar zijn in Christo Iesu die eenige 4 schatkamer alder warachtigher goederen.+ Wt wiens 5 volheyte alle Heyligen Godes+ ghenade hebben ontfanghen. Soo en zijn't dant gheensins oprechte Tuchtmeesteren die altyt den Menschen verstricken onder den Wet aan sichtbare dingen ende 6 lijflije oeffeninghen, +diese altyt arbeyden te houden in onverstandige Kintsheyt, ende die also veele 7 hondert-jarighe+ Kinderen doen worden. +6.

1. Tuchtmeester. +7.

Want al haddet ghyluyden thien duysent+ Tuchtmeesteren in Christo, soo en hebby niet veele Vaders. Gal.3.24.25. +1.Cor.4.15.

2. Sichtbaar verganckelijck.

Niet aanschouwende opten dingen die ghesien⁺ worden, maar die niet gesien en worden. Want die dingen die gesien worden zijn tijdelijck, maar die niet gesien worden zijn eewigh.⁺ +2.Cor.4.18.

Alsoo en kennen wy voortaan niemanden meer na den vleesche: al ist dat wy Christum na den vleesche ghekent hebben, soo en kennen wy hem nu niet meer, Ioan.6.48. +2.Cor.5.16.

3. Lijflijcke oeffeninghe.

Want die Lichamelijcke oeffeninghe is tot⁺ weynigh dingen nut, maar die Godtvruchtigheyt is tot allen dinghen nut. +1.Tim.4.8.

4. Christus alder goeden Schatkamer.

Want in hem (Christo) woont lichamelijck⁺ alle die volheyt des Goddelijckheys. +Coloss.8.9.

+Die sijnē eygen Sone niet en heeft gespaart, maar hem voor ons allen overghegheven, hoe en soude hy met hem ons niet alles schencken? Phil.4.19. Ephes.2.7. Ioan.1.14. +Rom.8.32.

5. *Wt Christi volheydt ontfanghen, &c.*

+Ende van sijne vollheydt hebben wy alle ontfanghen.

+So wie dorstet, die kome tot my en □ drincke. +Ioan.1.16.

+Die in my ghelooft, soo die Schrifture seyt, van sijnen Lijve sullen vlieten vloeiden van levendighe wateren. Isa.2.3. Coloss.2.10. +Ioan.7.37. +Ioan.7.38.

6. *Verstricken aan Lijflijcke oeffeninge.*

+O ghy onsinnige Galatiers, wie heeft u betooverd, dat ghy niet en ghelooft die Waarheyd? &c. +Gal.3.1.

+Zijdy dan so dwaas, nadien ghy indē Geest hebt begonnen, dat ghy nu inden Vlesche soudet willen voleynden? 1.Reg.15.22. Ose.6.7. Matth.9.13. +Gal.3.3.

7. *In kintsheyt houden.*

Want het kint van hondert Iaren sal sterven.

+Ende ghy die Leermeesteren behoort te wesen naden tijt, behoeft datmen u weder sal leeren welck die eerste beginselen zijn der Woorden Godes, ende zijt gheworden de ghene die melck van noode hebt ende niet vaste spijsse. +Heb.5.12.

+Altijdt leerende ende nemmermeer totter Waarheys kennisse komende.

+2.Tim.3.7.

M.

Men vindt oock inde H. Schrifture dat een Leeraar wert ghenoeemt een Predicker, getuyghe +ende Dispensier ofte uytdeelder vande gaven Gods in hem. Soodanigh Predicker des rechtvaardigheydts Godes was Noe, als hy den moetwillighen ende zondigen werelt predicte ende voorseyden die Rechtvaardigheydt Godes, henluyden tot straffe heurs Godtloosen wandels over t'hoofd hanghende. Nopende +nu de getuyge, en getuyght niet (als hy 2 ghetrou +is) soo de blinde doet uyt hooren segghen: +2. *Getuyge.*
 oock niet als die Schriftgeleerden uyt Lesen, +in eenen onsekeren Wane: maar uyt +a
 b Smaken, +uyt c Sien, uyt d Tasten ende Gevoelen, ende +mitsdien uyt een +b
 ondervintlijck c Weten van Gode ende vanden Heere Christo. Immers hy +en +c d
 ghetuyght niet dan dat de Heere d Christus +selve oock sijnen g geest der Waarheydt +c
 in hem spreeckt ende ghetuyghet. Maar na den name +van Dispensier ofte +f
 uytdeylder vande Godlijcke gaven in hem, deylt hy die verstandnisse uyt met +g
 bescheydenheydt na den begrijsse +vanden toehoorders, want hy 2 wordt eenen +3. *Dispensier.*
 yegelijcken dat yegelijck is, sprekende metten +b Vleschelijcken als of hy ooc +2
 Vleschelijck ware, +ende metten c Volmaecten wijsheyt: alsoo +geeft hy d +b
 Kinderkens Melck, den d mensen +vaste spijsse ende elcken dat hem f nut is tot +c
 sijnder tijt: den Onvoetvaardigen met vreeslijcke +dreygementen g verschrickende: +d e
 ende den Ghebroken van herten met wenschelijcke beloften +minnelijck h +f
 vertroostende. Dit sy hier genoegh vande namen der Leeraren na heure werckinghe, +g
 die welcke bevonden zijnde over een te komen met heure namen, die sy voeren: +h
 kan licht bemerckt worden dat sodanighe zijn warachtighe ende oprechte Leeraren.

1. *Predicker.*

+Ende en heeft d'oude werelt niet ghespaart, maar heeft Noe den Predicker der
Rechtvaardigheyt sijnder achtster bewaart, brengende die Sontvloet over de
werelt der ongerechtighen. +2.Pet.2.5.

2. Ghetuyghe.

Maar deser dingen getuygen zijt ghy luyden⁺

Een getrouwe ghetuyghe verlost die zielen.⁺ +Luc.24.48.5.

Smaackt ende siet hoe soet de Heere is.⁺ 1.Pet.2.3. +a OPro.14.2.

Dat vanden beginne was, dat wy ghehoort hebben, dat wy ghesien hebben met
onsen oogen, +ende dat onse handen getast hebben, van't woort des levens. +b Psal.33.9.

Ende het levē is geopenbaart, ende wy hebben⁺ +tgesien, ende betuygen ende
vercondigen u het eeuwighe leven.&c. +c 1.Ioan.1. +1.Ioan.1.2.

Dat wy ghehoort ende ghesien hebben vercondighen⁺ wy u.

Ende dat onse handen ghetast hebben.⁺ +1.Ioan.1.3.

Dit is de Jonger die dese dingen betuyght, +ende dese dingen heeft geschreven,
ende wy weten dat sijn getuyghenisse warachtigh is. +d 1.Ioan.1.1. +e Ioan.21.24.

Diewijle ghy die beproevinghe soeckt van⁺ Christo, die in my spreeckt. Roma.15.18.
2.Cor.2.17. +f2.Cor.13.3.

Want ghy en zijt niet die daar spreekt, maar⁺ de Gheest des Vaders die door u
spreekt. +g Matt.10.20.

3. Dispensier of vvtdeelder.

Nu en soectmen indē uytdeelders niet meer, +dan dat sy getrou worden bevonden.
1.Pet.3.10. +1.Cor.4.2.

Want alhoewel ick vry was van allen, hebbe⁺ ic ny self hem ander Dienstknecht
gemaact op dat icker te meer soude winnen. +a 1.Cor.9.19.

Entlijck ick ben eenen yeghelijck alles gheworden, +op dat icker immers eenighen
soude winnen. +1.Cor.9.20.21.22.

Ende ic broeders en conde tot u niet spreken⁺ als tot geestelijcken, maar als tot
vleeschelijcken. +b 1.Cor.3.1.

Maar wy spreken wijsheytdt onder den Volmaecten.⁺

Ende ghy zijt geworden die gene dien melck⁺ noodigh is ende geen vaste spijsse.
Heb.5.13.⁺ +c 1.Cor.2.6. +d Heb.5.15.

Maar den Volmaecten komt de vaste spijsse toe (namelijck) den genen die door
gewoonheyt hebben sinnen, gheoeffent zijnde tot onderscheyt van t'goede ende van't
quade.⁺ +e Heb.5.14.

Wie is nu een getrou en □ voorsichtig Dienstknecht, die sijn Heere over sijn
Huysghesinde heeft gesteld, om henluyden spijsse te geven ter bequamer tijt? +fMatt.24.45.

Daaromme en sullen die Godloose in't oordeel, +noch die boosen inde versaminge
der goeden niet mogen bestaan. Psal.7.14.15. Pro.1.25.26.27.28. Isa.5.12. +g Psal.1.4.
Eze.39.17.18.19.20.⁺

Het gecroockte riet en sal hy niet breken, ende het quelende lemnet en sal hy
niet uytblusschen. Mat.12.20. Isa.61.1.3. Ose.14.5. +h Isa.42.3.

N.

Omme ten laatsten oock wat te seggen vander Leeraren namen, henluyden gegeven
na heur Ampts bedieninge, daar af hier voor ooc wat is geroert, ende daar na syluyden

oock genoemt worden 1 Dienaren, bevinde ick die selve⁺Vertroosten, Weyden en □ Behoedē, wesende alle wercken die eygentlijck tot het Ampt van leeren behooren. ^{+1. Dienaren.}

Maar wie is Paulus? Of wie is Appollo?⁺ anders dan Dienaren, door de welke ghy hebt ghelooft, na dat de Heere een yeder heeft gegeven. ^{+1.Cor.3.5.}

O.

Want aangaande het berispen noemt de Heere sijnen longerē het Sout der aardē. Nu doordringet des Souts bitsige scherpheydt in sulcker voegen die spijsē, dat sy daar door wert beschermt voort stincken en □ bederven, en gevoordert tot eenen goeden smake in bescheydenheyt.

Daar toe dient dat voormaals by Moysen alle 1⁺ offerhande met sout moeste gemenget zijn. Alsoo voorhoedt mede die scherpe berispinghe eens bescheyden Leeraars⁺ 1.
den Zondaar voor die stinckende schantvlecke van 2 t'verderven⁺ in zonden, ende baart 3 verstant tot eenen goeden⁺ wandel ende name.⁺ 2.

1.

⁺Alle dijne spijs-offer suldy souten, ende dijne spijs-offeren sal nemmermeer zijn sonder het⁺ sout van't verbondt dijns Godes. Want in alle⁺ dijne spijs-offer suldy sout offeren.⁺ Levit.2.13.
⁺Mat.5.13.

Ghy zijt het sout der aarden.⁺ Mat.5.14.

Soo nu het sout krachteloos wordt, waar⁺ inne salt werden ghesouten? 2.Tim.4.2.
Tit.1.9, 2.15.⁺ Pro.15.31.

2.

Het oore dat daar hoort die berijpinghe des levens, sal onder den Wijsen wonen.
Psa.2.12. Pro.6.23.

3.

⁺Die roede ende berispingheg heeft wijsheyd. Pro.23.13.14, 15.5.

⁺Pro.29.15.

P.

Maar soo veele beroerdt des Leeraars ampt van't vertroosten der bedroefden, voegen hem eygentlijk die namen van Euangeliste, Bode,⁺ 1 Euangeliseert, met het brenghen van een vrolijcke mare. Welcke is die? belofte van verlossinghe, beloften vande Regeringhe Godes, ende beloften van belooninghe. Dese climt op met sijne schoone voeten van een heylighe wandelinghe opten Bergh der Godtlijcken verstandenissen, ende vercondicht den goetwillighen Menschen op der aarden Vrede en □ Saligheyd.⁺ 1. Euangeliste.

Daaromme heeft hy oock rechtelijck den naame⁺ van een 2 Bode. Want der ware Leraren *a* wandelinghe is inden Hemele, als altijd in⁺ Hemelsche saken haar *b* lust hebbende.⁺ 2. Bode.

Welcke⁺ *c* goede Bode dan komende uyt die verre Hemelsche⁺ *A*.

landen, is met sijn goede boodtschappe⁺ van't levende *d* water vlietende uyt den⁺ *B*.

Fonteyne des Levens, een troostelijcke verkoelinghe⁺ voor alle *c* dorstighe zielen⁺ *C*.

naa de gherechticheyt. Ende verstreckt also met sijne troostelijcke mare voor allen⁺ *D*.

droeven dorstigen en □ begeerlijcken⁺ verlangers een 3 Engel, Legaat of Ghesante.⁺ *C*.

Dese, als hy is *a* getrou, is voor den⁺ krancken ghesontheyt. Want hy niet altoos en handelt na sijn goedtduncken, maar alles naar den⁺ *b* bevele sijns Heeren:⁺ 3. Enghel, Legaat, Gesandte.

houdende voorneemlijck⁺ inne, dat *c* Godt door Christum de werelt versoent heeft⁺ *A*.

ende die zonden vergeven, met begheerte dat wy ons met Gode laten versoenen,⁺ *A*.

ende die gherechticheyt Godes worden in Christo.⁺ *B*.

1. Euangeliste.

⁺Stijght op ten hooghen berghe, du die daar Euangeliseert Sion: verheft dijn stemme inder kracht, die daar Euangeliseert Ierusalem: verheft ende en wilt niet vreesen, segt totten Steden Iude: Siet dijn Godt⁺ Isa.40.9.

⁺Siet dijn Godt komt inder sterckheyd, ende sijn arm sal Heerschappen ende heeft sijn loon met hem ende sijne daden gaan voor hem.⁺ Isa.40.10.

Isa.52.7.8.9.10. Nahum 1.15.

2. Bode.

+Wie is blind, dan mijn knecht? En □ doof, dan die tot wien ick mijne boden hebbe Ghesonden? ^{+Isa.42.19.}

+Want onse wandelinghe is inde Hemelen.

Colos.3.3. ^{+a Phil.3.20.}

+Maar sijnen lust heeft inde wet des Heeren, ende nacht ende dach daar op dencket.

T'gheene koudt water den dorstighen is, dat is een goede Bode uyt verde landen komende. ^{+b Psal.1.2.}

Soo ghy wistet die gave Godes, ende wie hy⁺ is die tot u seyt, geeft my te drincken, ghy soudet van hem begheert hebben, ende hy soude dy ghegeven hebben levende water. ^{+d Ioan.4.14.}

Saligh zijn die hongeren ende dorsten na de⁺ gherechtigheydt, want sy sullen versaadt worden. ^{+e Matt.5.6.}

3. Enghel, Legaat of Ghesante.

Des Priesters lippen bewaren wetenschap, ⁺ ende die Wet wordt versocht uyt sijnen monde, want hy is een Enghel des Heeren der heyrsharen. ^{+f Malac.2.7.}

Maar een getrouwe Gesante is gesontheit.⁺

Ghy weet dat ick u gheleert hebbe die geboden⁺ ende rechten, soo de Heere my heeft gheboden. Hebr.3.5. ^{+a Pro.13.17.}
^{+b Deut.4.5.}

Want Godt was in Christo, de werelt met⁺ hem selve versoenende, hen haare zonde niet toereckende, ende heeft het woordt der versoeninge in ons ghegeven. 2 ^{+c Cor.5.19.}
Cor.5.20.21.

Q.

Dat is dan oock een oprecht Pastoor of Herder, ⁺so de Leeraar mede wert genoemd. Wiens ampt is dē schaapkens te *a* weyden met *b* Wetenschappe, ⁺Leeringe en □ ^{+Herder.}
c Oordeel, die *d* Lammerkens⁺ in sijnen armen te vergaaderen ende in sijn schoot ^{+a. b.}
te dragen, het verloren te *e* soecken, ⁺ ende het gewonde te ghenesen. ^{+c. d.}

Herder.

Weydet mijne Schapen.⁺ ^{+E.}

Soo wie deur my ingaat die sal behouden⁺ worden, ende hy sal in ende uytgaan ende weyde vinden. Ezech.34.14.⁺ ^{+a Ioā.21.16.}
^{+Ioan.10.9.}

Ende ick sal u Herders gheven na mijn herte, ⁺ende sy sullen u weyden met wetenschap ende met Leeringhe.⁺ ^{+b Iere.3.15.}
^{+c Ezec.34.16.}

Ende ick salse weyden met oordeele. ^{+d Psa.40.11.}

Ghelijck als een Herder sijnen Cudde weydet, hy vergadert die Lammerkens in sijnen arme, ende heftse op in sijnen schoot, die Ioncxkens sal hy selve dragen. Ezech.34.16.

R. Hoeder

Soodanigh ware Herder is oock een sorchvuldigh⁺ Hoeder sijnre Schapen. Hy beschermt oock met haas-aart sijns eygen *A* levens, het leven⁺ der gheenre die sijnre hoeden sijn bevolen: ende hy bewaart voor den Schaap-schijnenden Wolven het vette met ver-siende omsichtigheydt. Dit is dan oock het rechte ampt eens⁺ Bisschops, dat is eens Wachters ofte Opsiēders, ⁺die met sijnen waarschouwende *b* trompette, ⁺sorghvuldelyck op ten toorn sijns hoogen ampts wacht is houdende. Wiens wackere wacht die Gemeynthe Godes sulckx is bevolen, dat oock van sijne handen *c* gheescht sullen⁺ worden (O een sware last) die schapen die door sijne onachtsaame stomheydt, werden omgebracht, door't wraac-zwaart dat hy heeft sien komen. Opten muyren ende toornen dan, ende niet aanden broot-droncken tafelen der ghepluymstrijcte Rijcken is eens waren Bisschops plaatse. Hy leydt niet in weeldighe lusten, maar staat met moeyelijcker, onrusten op sijn *d* wachte dach ende nacht, sonder swyghen, als⁺ die geen stomme Hondt en is, maar een klinckende Trompet, die inden dach van voorspoet of van Schijnheyligheydt des Middaghlijcken duyvels voorhoedelyck waarschouwet: of inden sorghlijcken nacht des tegenspoets, of grove zonden, dat wercken zijn der duysternissen, vruntlijckē troostet, of strengelijck berispet, alles tot uytweringe vande verslinnende Vyandt ofte Leeu, die ons soeckt of met kracht, of met list te vernielen.

⁺*I. Hoeder.*

⁺*A.*

⁺*a*

⁺*A.*

⁺*B.*

⁺*C.*

⁺*D.*

1. Hoeder.

Op uwe muyren, o Ierusalem, hebbe ic gesteldt ⁺Hoeders, die doorgaans den gantschen dagh ende gantschen nacht niet en sullen swijghen.

⁺Isa.62.6.

⁺Een goedt Herder laat sijn leven voor sijn ⁺Schapen. 2.Cor.2.15.

2. Bisschop.

⁺Hebt acht op u selve ende op die gantsche Cudde, waarinne u de H. Geeste gestelt heeft tot opsienders ofte Bisschoppen, om die vergaderinghe Godes te hoeden, welcke hy verkreghen heeft met sijnen bloede.

⁺A.⁺Toan.10.11.⁺a Act.20.28.

⁺Ende ick sal wachters over u stellen, merct op't gheluyt des trompers, &c.

⁺So die wachter siende den vyant komen die trompet niet en slaat, so dat, die menschen niet gewaarschout zijnde, die vyanden komen, ende yemant van henluyden vernielen, die selve sal door sijn selfs schulde overvallen zijn, maar ic sal die straffinge sijns bloedts van den wachtere eyschen.

⁺b Iere.6.17.⁺c Ezec.33.6.**vij. Capittel.*****Vander vware Leeraren bynamen.*****A.**

Wt het gene hier voor is gesien machmen mercken, datmen uyten namen inde H. Schrift ghegheven den waren Leeraren, na henluyder aart, werckinghe ende ampteren of bedieninghen, sekerlijck mach weten, wanneer die Leeraren sodanigh in heure aart ende daadt werden bevonden als heure namen met bringen, dat het zijn ware ende oprechte Dienaren Godes. Ghelijck men ontwijfelijck kan verstaan dat een die veele goede huysen bouwet te recht een goet Huys-timmerman, ende dat die Overheydt die sijne Ondersaaten door sijn goede justitie in vreden houdt, ende door sijn moghende voorsichtigheydt van allen uytwendighen vyanden veylighlijck beschermt, een goet Landsheere wert geheten. Nu wil ick van ghelijcken laten sien datmen uyten bynamen der ware Leeraren, henluyden inde H. Schrift ghegheven tot merckteeckenem, so lichtelijck mach kennen (som er maar acht op wil nemen) welcke die ware Leeraren zijn: als men lichtelijck mach mercken dat hy gheduldigh is, die stadelijck onghelijck verdraaght, niet jeghenstaande hy macht heeft om wreken, dat hy wijs is die doorgaans in allen dinghen het beste verkiest, ende dat hy goedt is, die altijd daar hy mach yeghelijck behulpelijck, ende nemmermeer yemanden schadelijck is. Want men aan sodanighe luyden siet, dat haar leven ende aart niet dan Geduldigheyt, Wijsheyt en Goetheydt met brenghende, gantschelijck over een stemt met heure bynamen van Geduldigh, van Wijs, ende van Goet: dat is, men siet ontwijfelijck dat sy inder Waarheydt sodanigh zijn als sy genoemt worden.

B.

Omme t'welck tot verwerrings mijdinghe schickelijck te doene staat te mercken, dat den Leeraar bynamen werden ghegheven na dat hy sich draaght jeghens Gode ende

teghen Menschen. Want ist sulcx dat hy niet en derf⁺ uyt spreken *a* dan alleen t'ghene Christus met woort of daat in hem heeft ghewracht, so dat⁺ hy des Heeren Woort ^{+4.}
b sonder af ofte toedoen louterlijcken leert, ende dat hy daar mede (gheensins met ^{+B.}
sijn goetduncken) den gemeynten Godes, sorghvuldelijck dient ende spijst, soo werdt hy ghenoot een ghetrou Knecht.⁺ Dese dan also handelende ghetrouwelijck teghen
sijnen Heere ende oock tegen sinen medeknachten, krijght vanden Heere self die ^{+1. Ghetrou.}
salighe bynaam van saligh. Want hy soo doende uyt⁺ Liefde den Heere sinen Godt
eert met vrywillighe onderdanigheyt, ende dient sinen even Naasten oock uyt ^{+2. Zaligh.}
Liefde met een onverdrotene sorghvuldigheyt. Voeght desen liefhebber van Gode
ende menschen dan oock niet⁺ wel den toename Heyligh?

A. ^{+3. Heyligh.}

Want ick en soude niet derren spreken van⁺ eenigh ding, dat Christus niet door my en wrochte met woorden of werck, tot der Heydenen ghehoorsaamheyt. ^{+Rom.15.18.}

B.

Tot het ghene ick u bevele en suldy niet altoos⁺ toedoen, noch ghy en sult daar niet altoos afdoen. ^{+Deut.4.2.}

1. Ghetrou.

Soo daar yemant is een ghetrou ende voorsichtigh⁺ knecht, den welcken de Heere ghestelt heeft over sijn Ghesinde, om hem spijse tot sijnder tijt te gheven. ^{+Mat.24.45.}

2. Saligh.

Saligh is die knecht dien de Heere alsoo⁺ vindt doende, als hy komt.

3. Heyligh.

^{+Matth.24.}

Ghy zijt ghetuyghen ende Godt, hoe heylighlijck, ⁺ende Rechtvaardelijck ende onstraffelijck wy u, die gheloogt, gheweest zijn. ^{+1.Thes.2.10.}

Tit.1.8.

C.

Ende want de Leeraar daaghlijck moet handelen met alreleye Menschen, so wel Sondaren als Heylighen: weet hy sich oock tegen allen menschen na t'behooren te dragen. Want hy is teghen allen Menschen na vermoghen dienstbaar 1 in milde behulpsaamheyt, 2 zedigh⁺ in ghebooghsame nederheydt, 3 lijdtzaam in⁺ stadighen arbeydt, verachtinghe ende teghenheyt, 4 goedertieren in minlijcke ^{+1. 2.}
medooghentheydt, ⁺oock 5 machtigh in Waarheydts kennisse, ⁺omme te berispen, ^{+3.}
te troosten ende te vermaanen, ende hy is daar by oock 6 wachter in't⁺ voorhoeden ^{+4.}
van t'ghene die Ghemeynte Godes schadelijck soude moghen zijn, ende daar inne ^{+5.}
7 voorsichtigh als een Serpent, niet metter⁺ Slangē valsheyt, maar metter Duyfkens ^{+6.}
eenvuldigheyt, onbeveynst, in woort ende daat sich selfs altijt ghelijck. ^{+7.}

1. Dienstbaar.

Maar ghy niet also, immers die meeste onder⁺ u zy als de alderminste, ende die daar ghebiedt, als de ghene die daar dient. Mat.5.44. 1.Tim.3.2. Tit.1.8. ^{+Ius.22.26.}

2. Zedigh.

Soo moet dan een Bisschop onstraffelijck⁺ zijn, &c. Zedigh.

3. Lijdtzaam.

^{+1.Tim.3.2.}

Maar bewijzen ons selven in allen als Dienaren⁺ Godes met grooter lijdtzaamheydt in verdruckingen, in noodt, in benautheden. ^{+2.Cor.6.4.}

2.Tim.2.24.

4. Goedertieren.

Maar gast-vry, goedertieren, &c.⁺

2.Tim.2.24.

⁺Tim.1.3.

5. Machtigh.

Soo dat hy machtigh zy om te vermanen ⁺in de Gezonde Leere, ende den ghenen die daar teghen spreken te berispen. ^{+9.}

6. Wacker.

⁺Maar waackt ghy ende arbeyt in alles, &c. 1.Cor.6.5.

7. Voorsichtigh.

^{+2.}Tim.4.5.

⁺Siet ic Sende u als Schapen midden onder den Wolven. Weest daaromme voorsichtigh als Serpente ende simpel als Duyven.

^{+Mat.}10.16.

1.Tim.3.2.

D.

Om soodanighe sijne onbedrieghlijcke eenvuldigheyt, is dese ware Leeraar dan oock in ⁺der werelts oogen geacht voor een Zot: om sijndienstbare Nederheyt aanden cleynen wert hy ⁺den grooten hansen tot een 2 spot: ende om sijn vrymoedigh berispen aanden Schijn-heyiligen door sijne onbeveynsde Waarheyt beschaamt zijnde, wert hy by henluyden ende haren aanhangen ⁺³ hatelijck. Hier door wert hy bitterlijck vervolght tot alle plaatsen daar sulcke Schijndeughden, Hypocrieten en nieuwe Pharizeen d'onversichtighe Overheydt betoobert, henluyden t'swaart ontguychelt, Beudels of voorstaanders haarder opimen gemaackt, ende volle macht om wreken verworven hebben. Maar dit en noemē sy niet met sijnē eygen name, nijdige wraack-gierigheyt. Neen geensins. Daar zynse te schalck toe. Sy blancketten dese leelijcke name met andere schoone namen, te weten met eenen heyligen yver tot die Goddelijcke eere, met een hertelijcke liefde tot den Schapen, en met een Godtlijcke hate jegen den Wolven. Soo moeten gemeynlijc die goede namen cierlijke decmantels zijn van quade daden.

1. Zot.

⁺Wy zijn om Christi willen zot. Actor.26.24.

2. Veracht.

^{+1.}Cor.4.10.

⁺Ghy zijt eerlijck, maar wy (zijn) veracht.

3. Hatelijck.

^{+1.}Cor.4.10.

⁺Ende ghy sult van allen Menschen ghehaat worden om mijnen Naams wille. Ioan.3.20, 7.7. Galat.4.16.&c.

^{+Mat.}10.22.

E.

Maar recht anders hevet sich metten waren Leeraren. Want dese hebben veele quade namen by de werelt, maar by Gode veele goede daden, ja oock namen. Want sy daar door in Godes oogen zijn wijs, eerlijck ende aangenaam. Soo seere zijn Godes ende der menschen ⁺¹ weghen ofte oordeelen verscheyden. Moeste also niet die eenighe ware Leydtsman selfs die Wegh ende Waarheydt wesende, by den valschen verleyders den schandname hebben van ⁺² Verleyder? Maar die waarheyt en blijft niet altijt in't graf met schanden verborgen. Neen die verrijst tot sijner tijt in eeren, ^{+2.}

en verkrijght ⁺ eenen 3 name boven alle namen, voor den welcken alle kupen buyghen moeten, ende inden ⁺ welcken wy alle 4 saligh moghen worden. Dit veroordeelde ^{+3.}
Lammeken sal ten laatsten oock noch eens (dits ghewis) den veroordeelende ^{+4.}
wolven Rechtvaardelijck veroordeelen.

1.

⁺Want gelijk die Hemelen hoogh zijn verheven vander aarden, also zijn mijne wegen vande uwe, ende mijne gedachtē vande uwe verheven. ^{+Isa.55.9.}

⁺Wat hoogh is by den Menschen dat is een grouwel by Gode. 1.Cor.1.26.27.28, 3.18.19.&c. ^{+Luc.16.25.}

2. *Christus verleyder ghenaaamt.*

Ons ghedenckt Heere, dat dees verleyder⁺ noch levende, seyde na drie daghen sa lick verrijzen. ^{+Mat.27.63.}

3. *Name boven alle namen.*

Daarom heeft hem God verheven, ende eenen⁺ name boven alle namen gegheven. Phillip.2.10. ^{+Phil.2.9.}

4.

Noch daar en is geen ander name den menschen⁺ onder den Hemele gegheven, inden welcken wy sullen saligh worden. ^{+Acto.4.12.}

ix. Capittel.

Vande bynamen diemen varen Leeraar niet met Waarheyt en mach gheven.

A.

Maar sodanighe Tyrannije is verder van een warachtigh Leeraar: want hy draaght sich als een Dienaar en □ niet als eē 1 Heerschapper⁺ over die ervenisse Godes. Soo dient hy dan oock vriendelijck met 2 aanlockinge, maar⁺ en heerscht niet ^{+1.}
ontsichlijc met ghewelt, immers geensins over 3 t'geloove der Menschen.⁺ Want ^{+2.}
dat waar den Heere Christum gestooten uyten zetele sijns geestelijcken Rijcx inder ^{+3.}
zielen Alsoo en is hy oock niet 4 twistigh, maar⁺ wel 5 stichtelijck. Overmits hy niet
en is 6 begeerlijck⁺ na t'snoode ghewinne, gheen 7 wijnbuyc, ^{+4.} nochte 8
hoovaardigh. Welcke drie laatst⁺ genoemde ghebreken wel die meeste oorsaacken ^{+5. 6.}
zijn van gekijf ende twiste. Want de geltgierighe soeckt met een anders schade ^{+7.}
sijn bate, die onsinnighe dronckert veronghelijckt licht een ander ende waant oock ^{+8.}
licht veronghelijckt te zijn, ende die verwaande hoovaardige meyndt wel datmen
hem veracht, als mē hem al schoon eert boven sijn waarde.

1. *Gheen Heerschapper.*

Nochte oock niet als heerschappie voerende⁺ over die Cudden.

2. *Dient met aanlockinghe.* ^{+1.Pet.35.3.}

Mijne kinderkens die ick wederomme bare, ⁺tot dat Christus sijn gedaante in u gekrijge. ^{+Galat.4.19.}

Ick wilde nu wel teghenwoordigh by u wesen⁺ ende mijn stemme veranderen, want ick in u twijfele. ^{+Galat.4.20.}

3. *Heerscht over niemants geloove.*

Niet dat wy heerschappie voeren over uwen ⁺ gheloove.	
4. <i>Niet tvvistigh.</i>	+2.Cor.1.24.
Niet kijfachtigh. ⁺	
5. <i>Maar stichtelijck.</i>	+1.Tim.3.3.
Wy spreken voor Gode in Christo, O alderliefste, tot uwer stichtinghe. ⁺	
6. <i>Niet vvinstgierigh.</i>	+2.Cor.12.19.
Geen soecker na t'snoode gewinne. Tit.1.7. ⁺	
7. <i>Gheen Wynbuick.</i>	+1.Tim.3.3.
Gheen Wijnbuyck. Tit.1.7, 1.Tim.3.8. ⁺	
8. <i>Niet hoovaardigh.</i>	+1.Tim.3.5.
Op dat hy niet en worde opgeblasen ende in ⁺ des duyvels oordeel en valle.	
	+1.Tim.3.6.

B.

Nadien oock alle ware Leeraar die goedigheydt, wijsheyt ende hooghwaardigheydt Godes soo onbedenckelijcken groot, ende daar teghen sijn gebedelde pondelen so cleyn, immers ooc sijne quaatheydt, zotheyt ende snoodigheydt

so groot bekent te wesen inder Waarheydt: so is hy oock door sulcke ware kennisse inder Waarheydt soo recht kleyn ende ootmoedigh, dat hy sich selfs niet anders en mach oordeelen waardigh te zijn dan straf ende versmaatheyt. Hoe ⁺soude dees 1 toornigh vā zeden mogen wesen? Hy verstaat dat, overmits sijne voorgaande ^{+1.} zonden teghen so hoogwaardigen Gode, alle andere Schepselen recht over hem hebben, maar hy over niemanden. Dit maect dat hy oock warachtelijck weet dat hem van niemande (of schoon alle Schepselen, Beudels des Heeren over hem verstrecken) onghelijck en mach gheschieden. Ghemerckt hy verstaat dat hy noch al veele swaarder straffe dan hem op komt, heeft verschuldet tegens den grooten Heere. Nadien nu Waan of Weten van verongelijckt te zijn die eenighe oorsake is van de zondelijcke toornigheyt: Hoe ist mogelijk dat dese, recht ootmoedighe Dienaar Godes wetende alsoo dat hem gheen onghelijck en mach gheschieden, als een Beyr toornigh van zeden soude wesen? Ghelijck nu het hebben van de Waarheydt, of (soo 't eenige nu noemen) van't wesen der voorsz. goede by-namen, te weten Ghetrou, Saligh, Heyligh, Dienstbaar, &c. ontwijfelijck betuyght dat sulck Leeraar een warachtigh Leeraar is: alsoo mede getuyght het ontbeeren van de Kracht of Waarheydt deser zondelijcke ofte quade by-namen, dat de Leeraar, in wien sulcx niet en is, oock niet en is een valsch, maar een oprechte Leeraar.

1. Niet toornigh.

⁺Niet toornigh.

⁺Titus.1.7.

x. Capittel.

Van de eyndtlijke orsaken daar toe de Leeraar dient.

A.

Ander Leeraaren bynamen, heur wandel ende aardt uytbeeldende, komt ick nu tot die eyntlijke orsaken, daar toe alle Leeraaren van Gode werden Gesonden en □ dienstlijck ⁺zijn. Waar af het hoofd-eynde is 1 Saligheyt ⁺der Menschen, soo dat sy in Godt 2 leven ende ⁺na der zielen 3 ghesondt zijn. Welcke Saligheyt Godt in ^{+1.} den Menschen werckt meest door twee gewoonlijke middelen (van de Leeringhe ^{+2.} sonder Predicanten en handele ick hier niet) daar toe sich alle waare Leeraar ^{+3.} als een wilvaardigh ghereetschappe van Gode laat ⁺gebruycken. Waar af het eene middel is 4 afbreken van t'ghene qualijck en □ op eene valsche grondt was ghebouwen, ^{+4.} en □ is het ander, bouwen of stichten t'ghene dat woest lagh. Soo nu eenigh Leeraar bevonden werdt ghetrouwelijck te doene t'ghene hy eyntlijck toe is ghesonden, dat is, soo hy t'quade af-breeckt ende het goede bouwet inder Menschen herten: wie kan twijfelen dat hy alsoo des Heeren bevel ende sijn Ampt recht volbrengende, niet en soude wesen een warachtigh Sendtbode ende Dienaar Godes? T'welck om wat lichter te moghen verstaan worden, ick met een ghelijckenisse wil verklaren.

1.

⁺V segghe ick ghy Vreemdelinghen, nadien ick der Vreemdelinghen Apostel ben, soo verclare ick mijnen Dienst.

⁺Rom.11.13.

+Of ick eenighsins mijn bloedtverwanten mochte aanlocken, ende eenighen uyt henluyden saligh maken. +Rom.11.14.

2.

Dit hebbe ick gheschreven u, dit daar ghelooft⁺ in den name des Soons Godes, tot dien eynde, op dat ghy soudet weten dat ghy het eeuwighe Leven hebt, ghy, die in den Name des Soons gheloovet. +1.Ioã.5.13.

3.

Berispse daaromme hardelijck, op dat sy⁺ ghesondt moghen zijn in den Gheloove.

4.

+Titus 1.13.

Daar is een tijdt van dooden, ende oock van⁺ ghenesen, daar is een tijdt van af-breken, ende een tijdt van bouwen. +Eccles.3.3.

Daar is een tijt van zaeyen ende van't ghezaeydt⁺ uyt te wieden.

Siet, ick hebbed y huynen gestelt over Volckeren⁺ ende over Coninckrijken, op dat du soudtse uyt-roeden ende verderven, ende vernielen, ende verstroyen, ende dat du soudtste bouwen ende planten. +Eccles.3.2.
+Iere.1.10.

B.

Het eynde vander Medecijnmeesteren werckinghe, is ghenesinghe vander krancken Lichamen. Die ghenesinghe komt door't uytroeden of verdrijven van de Sieckten met haren wortelen ende oorsaken: ende oock door't inne-voeren van de ghesondtheydt, overmits voedinghe ende versterckinghe der gheswackter Naturen. T'selve dat nu Sieckte ende Ghesontheyt zijn inder Menschen lichamen, dat is in hare Sielen oock zondelijckheydt ende deughdelijckheydt, of (wilment soo noemen) Quaatheyte en □ Goetheyt. Hier uyt komet ooc dat een zondighe Siele 1 sieck, en □ een deughtlijcke⁺ Siele 2 gesondt, wert genoemt tot veele⁺ plaatsen in de Godtlijke Schriftuyre. +1.
+2.

1. Sieke Siele.

Die ghesondt zijn en behoeven den Medecijnmeesteren⁺ niet, maar die kranck zijn. Ick ben ghekomen om te roepen, niet die Rechtvaardighen, maar die Zondaaren tot bekeeringhe. Isa.1.5.6, 53.4.&c. +Matt.2.12.

2. Ghesonde Siele.

Door wiens Wonden ghy zijt ghenesen.⁺ Isa.53.5, 58.7.8. Ier.3.22. Pro.3.7.8, 4.22. Malach.4.2.&c. +1.Pet.2.24.

C.

Nu wert alsoo mede dese Gheestelijcke Artz der Sielen van Gode eyntelijck gesonden totten zondighen ende krancken Sielen: te weten eerst, op dat hy die sieckte onser Sielen met haren oorsaken, dats die zonde ende t'quade uyt onse Sielen soude verdrijven: ende voorts op dat hy onsen Sielen door inne-voeringhe der Deughden inder kracht tot ghesontheyt soude vorderen, metter genaden Godes in Christi Almogende Gheest des Salighmakenden Waarheys.

D.

Dit werck van ware (niet droom) ghesinghe der Sielen en bestaat dan oock die van Godt-gesonden Artz niet uyt sijn blinde vernuft verkeerdelijck, soo veele Lapsalvers nu doen, te weten van buyten omme door't uytwendigh ghebaar van Ceremonien of Herteloose schijn-deughden, het inwendighe te suyveren ende te ghesenen. Neen geensins. Maar hy achtervolght in desen die versochte Conste ende het uytdruckelijck bevel sijns Heeren ende Meester, die de eenighe en □ ware Artz der Sielen is. Wat is dat bevel? Datmen eerst (door Waarheys onderwijs) 1 reynighen sal het⁺ in-

⁺1.

wendighe, op dat het uytwendigh oock reyn mach werden.

1.

+Weet u Schriftgheleerde ende Pharizeen, gheveysde, die daar reynight het buytenste des Bekers ende des Schotels, en □ binnen zijn sy vol roofs ende onreynigheyt. +Mat.23.25.

+Ghy blinde Pharizeen, reynight eerst het inwendighe des Bekers ende des Schotels, op dat het buytenste oock reyn worde. Mat.23.27..28, 15.19. +Mat.23.26.

E.

De ware Artz der Sielen dit bevel ende dese Conste van den Hemelschē Hyppocrate Christo, dan navolghende, stelt den Byle (niet aan eenighe spruytghens of tacxkens, soo die Lapsalvers +doen, maar) aan den 1 wortele van den quade Boom. Daar arbeyt hy om uyt te roeden den grondtop ende baarmoeder alder +zonden, namentlijk +1.
 die quade 2 ghedachten, den ouden Mensche, met voor eenigh +deelken, maar +2.
 geheelijck 3 af te legghen, niet door hem een wonde of twee alleenlijck te gheven, +3.
 +maar door hem te 4 dooden, en □ dit door't +middel van't verlaten vande voorgaande +4.
 5 gewoonten des ouden Menschen, die daar verderft, overmits sijne begheerten +5.
 der dolinghen. Van welcke dolinghen in den Mensche oorsake +is de bedrieghlijcke +6.
 6 Loghen, die dese Artz oock beveelt af te legghen. Waar door datte? Door't +7.
 middel van't uyt-steken des schalcken +7 Ooghs, oorsake van't verkeerde oordeel. +8.
 Want dit leyt het 8 quade goet, ende het goede quaat te zijn; daar door het den +9.
 bedrogen ende onwijsen Mensche het goede doet haten ende vlieden, rechts oft +10.
 quaat ware, ende het +9 quade doet lieven ende begeeren niet anders dan oft goet +11.
 ware. Siet, hier door wert alle t'gantsche lichaam in begheerten, in woorden +en □ +12.
 in ertcken zondigh, vuyl en □ 10 duyster. +Dit maact oock desen 11 blinden so +13.
 verwaant, dat sy sich beroemen te sien, ende dit maact +oock dat de ghene die +14.
 niet en 12 weet, ja die +niet en 13 is, dan ydelheyt, sich laat beduncken dat hy +15.
 watweet, ende dat hy wat zy.

1. *Wortel aan den boom.*

+Want nu is die Byle gestelt aan den wortel des Booms. Daarom sal alle Boom, die gheen goede vrucht en draaght, om-ghehouwen ende in't vuyr gheworpen worden. +Mat.3.10.

2. *Quade ghedachten.*

+Wasschet u. Wort reyn, doet het quade uwer ghedachten wech uyt mijnen Ooghen. Isa.55.7. Mat.15.18. +Isa.1.16.

3. *Ouden mensche af-legghen.*

+Legt af den Ouden Mensch met sijnen wercken.

4. *Sterven.*

+Colos.3.9.

+Hoe souden wy, die de Zonde ghestorven zijn, daar inne noch moghen leven. Rom.6.6. Isa.11.4. +Rom.6.2.

5. *Quade gevwoonten verlaten.*

+Dat ghy den ouden Mensche (t'welck u voorgaande zeden waren) die daar bederft door die begheerten der dolinghen, soudet aflegghen. +Ephes.4.22.

6. *Loghen af-legghen.*

+Daaromme soo legghet af de Loghen.

7. *Oogh uyt-steken.*

+Ephes.4.25.

+Ist dat dijn rechter Ooghe dy arghert, soo trecket uyte, ende werpet van dy.

8. *T'quade goedt noemen.*

+Mat.5.30.

Wee die daar t'quaadt goedt, ende t'goedt⁺ quaat segghen te wesen: stellende die Duysternissen t'Licht, ende t'Licht Duysternissen te zijn. Het bitter veranderen sy in't soete, ende het soete in't bittere. Ioan.3.39. +Isa.5.20.

9. *T'goede haten ende t'quade begeren.*

Hoe lange sult ghy kinderen kintscheyt beminnen, +ende die zotten t'gene hen schadelijck is, begeeren, en □ die onwijsen Wijsheyt haten? Psal.4.3. Eccles.6.9. +Pro.1.22.

10. *Lichaam duyster.*

Maar so dijn Ooghe schalck is, sal t'gantsche⁺ Lichaam duyster zijn. Ro. 8.5. Mat.7.18. +Mat.6.23.

11. *Waansienders.*

Waardy blint, soo en hadt ghy gheen zonde:⁺ Maar nu ghy segt wy sien, so blijft u zonde. Isa.5.21. Pro.26.12. +Ioan.9.41.

12. *Waanveters.*

So wie daar waant dat hy wat weet, die⁺ en weet noch niet soo men soude weten.

13. *Waanveters.*

+1.Cor.8.2.

Want die daar waant dat hy wat is, dewijle⁺ hy niet is, so verleyde hy hem selven.

+Gala.6.3.

F.

Overwaant ende verderflijck beroemen. Hoe kan hy het gesicht of wesen begheeren die nu al waant te sien en te zijn? Sonder begeeren verkrijghtmens niet. Soo houdt dese tooversche verwaantheydt den waansienders ende waanwesers (soo lange die in henluyden blijft) in Blintheyt en □ Ydelheydt. Hieromme arbeyt alle ware Artz der Zielen voor allen dinghen desen krancken sulcken sijnen loghenachtighen waan, van wat te zijn, te benemen, door een warachtigh weten dat sy niet en zijn: en □ sulcken valsche Wat, tot een warachtigh Niet te doen worden. Alsoo vermeldt dan Godt door sulcken waren, maar verachten Leeraar, die in sijn selfs ooghen niet is, t'ghene dat 1 wat is⁺ (in sijn valsche oordeel) op dat sich geen vleesch meer voor hem en beroeme. Die toont also in sulcken sijnen arme 2 machte, verstroyende⁺ den +1. Hoovaardigen, vernederende den Machtighen, verheffende den Ootmoedighen, +2. ende verzadende den Hongherighen. Als hy daar teghen den Rijcken (in haar selfs ooghen sadt zijnde) ydel laat blijven. Hier af behoede ons die lieve Godt.

1.

Ende het verachte heeft Godt verkoren, +ende het ghene dat niet is, om het ghene dat wat is, te niet te maken. +1.Cor.1.18.

Die machtige dingen doet met sijnen arme, +hy heeft verstroydt die Hoovaardigen in haars Herten ghedachten. +Luc.1.51.

Hy verstoot due Moghenden van den Troone, +ende verheft den Ootmoedighen.

+Luc.1.52.

Den Hongerigen vervult hy met Goeden, [†]ende laat den Rijcken ydel henen gaan.

[†]Luc.1.53.

G.

Siet Leser, dit heet in de H. Schriftuyre te recht af-breken, uyt-roeden en□ vernielen van't quade, van den zonden ende van der selver oorsaken, ende is het eerste eynde daar toe van Gode werdt ghesonden int Gasthuys deser werelt sodanighen waren Artz of Medicus der Zielen, te weten om als een Roepende stemme in de verwoeste Herten, des Heeren Wegh te be-

reyden, sijne Voetpaden slecht, die Daalkens hoogh, die Berghen laagh, het kromme recht, ende het oneffen effen te maken. Moetmen dan niet vastelijck ghelooven dat alle Leeraar, door wien alle sulcx inder Kracht ende Waarheyt (niet in Waan ende Duncken) geschiet, een warachtigh, getrou ende oprecht Leeraar zy? Elck hoorder of Leerling sla gade wat van alle sulcx na t'hooren van veele Sermoonen of Predicatie in sijn Ziele gheschiet.

H.

Na dit af-breken van t'ghene qualijck was ghebouwet, wesende het eene Hooft-middel, daar door Godt der Menschen Saligheydt wercket, terdet de ware Leeraar tot het ander middel, daar toe bedieninghe strecket, namentlijck tot het Bouwen, Stichten ende Planten, van t'ghene woest, wildt ende onvruchtbaar leydt. Dit Bouwen behelst oock in sich het verstellen ofte Reformereren, het Vernieuwen, het Voort-teelen met het Volmaken vander Kercken ende der Gheloovigen Godes.

I.

+Tot het Stichtē, Bouwē of Planten, sandt +Godt 1 Moysen in Egypten, beginnende met een uyt-gang uyt d'Egyptische duysternissen, oock uyt die dienstbaarheydt der Zonden, ende +der selver uytroedinge, als oock 2 Ieremias. Van welck Planten ende Bouwen oock is voorseyt door den Prophete Isaïam, die oock niet en vergat te voorsegghen van den grondt ende +3 Hoecksteen Iesu Christo, daar op alleen +moet ghebouwen worden, ende daar op 4 Paulus als een wijs Boumeester heeft ghebouwen, die oock gheplant heeft daar Apollo nattede, als God dede wassen. Maar want wy meest al t'samen eerst verdorven ende verwoest zijn, soo isser noodigh Reformatie of verstellinghe van't onstelde: sulck was het +werck van 5 Elia, die met het Zeghel eens wonder-daats den Volcke versekerde, dat hy daar toe was gesonden van Gode. Tot welcke +6 Reformatie oock ernstlijck is vermaanende d'Apostel Paulus, te weten tot Reformatie of beteringhe van sinnen. Die welcke geschiet in den Menschen, die lidmaten of steenen worden aan den Tempele Godes, door verscheyden diensten der Dienaren, die te dien eynde +oock zijn ghesonden. Dese diensten zijn 7 openingen+vander Blinden oogen, met het 8 lichten van Leven ende Leere der Leeraren, daar +toe dan oock komt het 9 ghelooven der begheerlijcke +Leerlingen met der selver 10 bekeeringhe, +af laten van 11 zondighen. Sodanighen +dan werdt ghepredickt 12 verghevinghe van +Zonden ende 13 vertroostinghe, daar op dan volght ghenesinghe der kleynmoedighen, ende verlossinghe der ghevangenen.

1. +Ick heb voor-ghenomen dy te seynden tot Pharaonem, op dat du mijne Israeliten uyt Egypten soudtste leyden.

2. +Exo.3.10.

+Siet, ick hebbed y huyden gestelt over Volkeren ende over Coninckrijcken, op dat du soudtste uytroeden, ende verderven, ende vernielen, &c. +Iere.1.10.

3.

+Daaromme seyt de Heere God dit: Siet, ick sal in den Grondtvesten Sions eenen Steen legghen, eenen beproefden Steen, een Hoeck-steen, een dierbare Steen, inden grontvest ghegrondet zijnde. +Isai.28.16.

4.

+Na de ghenade Godes my verleendt, hebbe ick als een wijd Bouw-meester een grondt-fest gheleydt. 1.Cor.3.11. +2.Cor.3.10.

5. *Verstelling of Reformatie.*

Toont huyden dat ghy sijdt de Godt Israels, +ende ick dijn Dienaar, ende dat ick alle dese saken na dijnen bevele ghedaan hebbe. +3.Reg.18.36.

6.

Maar vernieuwt u in niewicheydt uwes+ Ghemoedts, op dat ghy mooght bevinden welcke daar zy die goede, wel-behaaghlijcke, ende volmaackte wille Godes. +Roma.12.2.

7.

Dan sullen der Blinden ooghen werden+ gheopent.

8.

Laat u licht alsoo lichten voor den Menschen, +dat sy siende uwe goede wercken, uwen Vader die inder Hemelen is, daar door prijsen. +Mat.5.16.

Dees is ghekomen tot een tuyghnisse, op+ dat hy van het Licht soude tuyghen, ende sy+ alle door hem souden gheloooven +9.

Ende die verlost van den Heere, sullen sich+ bekeeren, Actor,26,17.18.+ +Ioan.17.

Mijne kinderzens, dit schrijve ick u, op+ dat ghy niet en soudet zondigen. +10. +Isai.35.10.

Ioan.8.11.+ +11.

Op dat sy ontfanghen Verghevinghe van+ zonden.+ +1.Ioan.2.1.

De Gheest des Heeren op my, om dat my+ de Heere heeft ghesalvet, omme te verkondighen+ den sachtmoedighen heeft hy my ghesonden, op dat ick den +12.

ghebrokenen van Herten soude ghesenen, ende dat ick den ghevanghenen +Actor.26.28.

Vrijheydt, ende den ghebondenen verlossing van den Kercker soude prediken. +13. +Isai.6.11.

K.

Van't Vernieuwen der Kercken Godes in't algemeyn, daar die Heydenen den Ioden soudentoghevoeghdt worden, 1 ghetuygt de H.+ Schrift op seer vele plaatsen heerlijk ende klaarlijk, desghelijcx mede van de gheschiedenisse van dien. Soo leestmen +1. oock mede van de ware 2 vernieuwinge van elck Steen of Lidtmaadt+ der Kercken op sich self, waar toe oock eyntlijk die ware Leeraaren zijn Ghesonden, also 't +2. gheheel niet en mach worden of bestaan, sonder die vernieuwinghe van sulcke deelen, die elck mede zijn Tempelen Godes, daar+ inne woont 4 Godt, 5 Christus, ende de heylighe+ 6 Gheest.+ +3.

Begheert van my, ende ick sal dy die Heydenen+ tot een Erfnisse, ende die +4. 5.

eynden der+ Aarden tot besittinghe gheven. Psal.46.9. Isai.9. doorgaans, 11. +6.

doorgaans. Dan.7.14. Zach.6.12.2.11. Ioan.10.16.&c. +1.

+Psal.2.8.

Ende vernieuwt worden in den Gheest uwes ⁺ Ghemoedts. Ephes.4.24.	
2.Corinth.4.10. ⁺ Colos.2.10.,	+2.
Weet ghy dan niet dat ghy zijt Tempelen ⁺ Godes? 1.Cor.3.17, 6.19. 2.Cor.6.16.	+Ephes.4.23.
Ende mijn Vader sal hem lieven, ende wy ⁺ sullen tot hem komen, ende by hem	+1.Cor.3.16.
Wooning ⁺ maken. Psal.67.17. Ezech.43.9. Zach.2.10.	+4.
Op dat Christus door het Gheloove in uwe Herten woone. Gala.2.10. Ioan.14.23. ⁺	+Ioa.14.23.
Weet ghy dan niet dat ghy zijt een Tempel ⁺ Godes? Ende dat de Geest Godts	+5.
in u woont? ⁺ Rom.8.9.11. 2.Timo.1.14. ⁺	+Ephes.3.17.
	+6.
	+1.Cor.3.26.

L.

Eyndtlijck nu komende aan de voort-teelinghe ende vermeeringe vande Ghemeynte Godes of Gheloovighen, metgaders aan der selver volkomenheyt, vindtmen groote meenighte van beloften van de Vermeeringhe van dien.

Want so veele die Beloften aangaat, machmen lesen Godes toeseffingen aan Abraham
 +van de 1 vermenighvuldiginghe sijns Zades geschiet, daar af die Schriftuyre vol is.
 Waar +by verstaan worden alleen die 2 Geloovigen, +ende die Abrahams 3 Gheloove +1.
 ende Ghehoorsaamheydt navolghende, warachtighe kinderen Abrahams zijn, ende +2.
 gheensins die Godtloosen. Ghemerckt die hooghste ende +beste 4 blijdschappe +3.
 der Ouderen is, te sien veele deughdelijcke ende Godtsalighe kinderen. +Soo weder +4.
 daar teghen met 5 ellendigers noch verdrieters en mach ghevonden worden voor +5.
 vrome Ouderen, dan het hebben van Godtloose ende quade kinderen. Soo moght het
 dan wel te recht voor Abraham een vrolijcke Belofte zijn, die vermenighvuldiginghe
 van Deughtlijcke ende Gheloovighe kinderen, maar gheensins van quade kinderen
 ende van Godtloosen. Aangesien die menigthe van quade Kinderen wel een
 grouwelijcke vloecke, maar geensins een begeerlijcke zeghen Godes en mach wesen.

+Ick sal dy tot een groot Volck maken.

+Ick sal dijnen Zade maken als het stof der +Aarden, so dat indien een Mensche +1.
 het stof der Aarden soude moghen tellen, dat hy oock soude moghen tellen dijnen +Gen.12.2.
 Zade. Genes.15.5, 17.2.4.6, 18.18.&c. +Gen.13.16.

+So bekent ghy nu, dat die daar uyten Gheloove +zijn, Abrahams kinderen zijn.
 Luc.19.9. +Roma: 4.11. +2.

+Waardy Abrahams kinderen, ghy soudt Abrahams wercken doen. Roma.4.12. +Rom.4.11.
 Galath.3.29. +3.

+Een wijse Soon verblijdt sijnen Vader. +Ioan.8.39.

+Genes.40.30. 2.Corint.7.7.9.16. Philip.4.10. Colos.2.5. 2.Ioan.4. 3.Ioan.3. +4.
 Philip.2.2, 4.1. 2.Timo.1.4.5. Phile.7. Mat.3.17. Isai.42.1. Prov.10.1, 19.13. +Prov.10.1.
 Pro.15.20, 23.24.25, 29.3, 17.21.25, 28.7. Matt.1.11. Lucas 3.22. 1.Thes.2.19.20.
 Acto.15.3. Ioan.11.15.

+Maar een dwase Sone is sijns Moeders +droefheydt Iob 21.19. Prov.17.21.25, 19.13,
 28.7. +5.
 +Prov.10.1.

M.

Dat nu die Beloften Abraham van den +Heere ghedaan: vervult zijn, vervult worden,
 ende ten eynden toe vervult sullen worden, daar aan oock des Belovers (Godes) +1.
 ghetrouwe ende ontwijfelijcke Waarheydt Godes klaarlijk als die Sonne mach gespeurt
 worden, blijkt tot ontallijcke plaatsen in den Nieuwen Testamenten naacktelijck uyt
 ghedruckt. Soo heeft oock die Dienste der ware Leeraren ghestreckt daar toe, dat die
 Ghemeynte +Godes, volghens die 2 Beloften, gebraecht +mochte worden tot hare 3
 volkomenheydt, +sonder alle smet of 4 vleecke, ende dit ten minsten in eenige +2.
 deelen of lidmaten van dien. Ten welcken eynde de Heere Christus +oock hem +3.
 selven voor haar 5 ghegeven heeft in den Doot. Dit is dan oock het eynde, daar +4.
 toe die ware Leeraren aanwijzen, aanporren ende dienen, omme die Gheloovighen +5.
 daar toe te brenghen, ende sulcx in henluyden te doen worden, door't middel van de
 naackte ghetuyghnissen der H. Schriftuyren. Wie dan sulcx ghetrouwelijck ende
 vlijtelijck benaersticht, die is een warachtigh Leeraar. Ende en is gheen ware Leeraar
 die sulcx niet en benaersticht, noch veele min die sulcx loochent moghelijck te zijn

om te worden, want dese en kent self niet het eynde daar sijn Dienste is toe streckende, ende niet willende selve inne gaan, belet hy anderen hem geloovende den inganck in het Rijcke Godes. Want niemant en bestaat te doen worden t'ghene hy niet 6 moghelijck en ghelooft.⁺ Soo en dede de 7 Vader des Gheloofs, ⁺niet als hy niet siende op d'Ouderdomme ende swackheydt van hem selve ende van die onvruchtbaarheid ^{+6.} Sara, niet eens en twijfelde, maar teghen de hope gheloofde dat Godt volbrenghen ^{+7.} mochte so wat hy belooft hadde, ende dit wert hem ghereeckent tot Gherechtigheydt.

Die welcke hy niet alleen uyten Ioden, ⁺maar oock uyten anderen Natien heeft beroepen.⁺ Roma.11.24. Roma.9.30. Gala.2.2.8, 3.8. Ephes.2.11.12.13.&c. ^{+1.} Colos.1.27.⁺ ^{+Rom.9.24.}

Ende des Eedts dien hy Abraham onsen ⁺Vader heeft ghesworen (namentlijck) ^{+2.} dat hy ons soude gheven. ^{+Luc.1.73.}

Dat wy verlost zijnde uyt die handen onser ⁺vyanden, hem souden dienen sonder vrees, in Heyligheydt ende Gherechtigheydt voor hem, alle die daghen onses ^{+Luc.1.74.} levens. Luc.1.17. 3.Reg.8.40.4. Iere.22.29. Tit.2.12.

En de selve heeft gegevē sommige tot Apostelē, ⁺sommige tot Prophetē, sommige tot Euangelisten, ⁺sommighe tot Herders ende Leeraars. Tot volmakinghe der ^{+3.} Heylighen, tot den ⁺wercke des Diensts (namentlijck) tot die stichtinghe des ^{+Ephes.4.11.} lichaams Christi. ^{+Ephes.4.12.}

Tot dat wy alle komen tot die eenigheydt ⁺des Gheloofs, ende der kennisse des Soons Godes, tot een volkomen Man, tot der mate des volkomē Ouderdoms Christi. ^{+Ephes.4.13.} 2.Corint.7.1. Coloss.1.28, 4.12.2. Timoth.3.16.17. Iacob.1.4. 1.Petr.5.10.1. Ioan.4.12.

Ghy zijt mijn vriendinne gheheel schoon, ⁺ende gheen vleckē en is aan dy. ^{+4.} Apoca.14.5.⁺ Psal.14.2. Mat.5.8.⁺ ^{+Corint.4.7.}

Also Christus die Kercke lief heeft ghehad, ⁺ende sich selven voor haar ^{+5.} ghegheven. ^{+Ephes.5.25.}

Om dat hyse soude heylighen, die hy ghereynight heeft metten waterbadt int Woort.

Op dat hyse hem soude daar stellen een loflijcke ⁺Kercke, die noch vleckē, noch rimpele, noch yet desgelijcx en hadde, maar dat sy soude wesen heyligh ende ^{+Ephes.5.27.} onbevleekt.

Maar d'andere die met hem waren, seyden:⁺ Wy en moghen gheensins tot dit Volck ⁺op-klimmen, want het is stercker dan wy. 4. Regum.12.3.4.5, 7.2.2. Regum ^{+6.} 12.22.23. Matt.5.35. 4.Reg.5.11.12.13. Deut.1.26.29. Prov.24.10. ^{+Rom.13.35.}

Den welcken Abraham boven hope op hope ⁺gheloofte heeft, dat hy soude wesen een Vader ⁺van veele Volcken: gelijk (tot hem) gheseyt was, also sal dijn zaadt ^{+7.} wesen. ^{+Rom.4.18.}

Ende niet gheswacket in den Gheloove, en ⁺heeft niet aanghemerckt sijn eyghen lichaam, dat nu was verstorven, dewijle hy by na hondert Iaren oudt was, noch ^{+Rom.4.19.} oock dat het lichaam van Sara was verstorven.

Ende en heeft in de beloften Godes niet getwijfelt ⁺door ongheloove, maar is sterck in't Gheloove gheworden, Gode eere ghevende. ^{+Rom.4.20.}

Ende te vollen betrouwende, dat hy die dat ⁺belooft hadde, oock machtigh was te doen. ^{+Rom.4.21.}

Daarom ist hem oock gherekent tot Rechtvaardigheydt.⁺ ^{+Rom.4.23.}

xj. Capittel.

Wat hem van noode is te hebben die een vvarachtigh Leeraar sal vvesen.

A.

Wt het eynde daar tot die bedieninghe eens waren Leeraars is streckende

waar af nu is gheseyt, mach voorts lichtelijck ghemerckt worden, wat hem van noode is te hebben die een warachtigh Leeraar sal wesen. Want met alle het leeren ende onderwijsen der Leeraren voorneemlijck wert ghesocht der Menschen Saligheydt. Dese verkrijghtmen niet sonder Vernieuwinghe in Christo Iesu. Waar dese gheschiet, daar wert inden Mensche het oude quaat vernielt, ende het nieuwe goet levendich. Sal nu de Leeraar een bequaam gereetschap zijn om andere oude Menschen te dienen tot sodanighen Vernieuwinghe: wie merckt niet dat hy self geen oude, maar oock een nieu Mensche ende verniet moet wesen? Seker indien dese salighe Vernieuwinghe noch inden Leeraar selve niet is gheschiet, hoe sal hy in sekerder Waarheydt moghen weten hoe die te wercke gaat, en □ hoedanigh een nieu Mensche is? Weet hy dit niet self, hoe sala hy't anderen inder Waarheydt betuyghen ende bescheydelijck onderwijsen moghen? Hier uyt volght nu dat voor allen dinghen om een oprecht Leeraar te zijn, van noode is, dat de ghene die anderen wil aanwijzen tot die Vernieuwinghe, self een nieu Mensche ⁺en □ als een jong 1 kindeken gantsch omgekeert ⁺moet wesen. Soo moet hy dan oock geen oude flesch, vol modderigh ende qualijck smakent water des Letters, maar een nieuwe ⁺2 flessche vol soete wijn des Geests wesen. Hoe ⁺soude hy anders dit 3 nieuwe Verbondt waardelijck ⁺verkondigen? Desen nieuwen 4 Most ⁺des Geests anderen ongevalschet in schencken? ⁺Tot die nieu Ghebodt der 5 Liefden den liefdeloosen ⁺lieflijk aanwijzen? Hoe soude hy ⁺anders, segghe ick, den ouden Menschen tot ⁺dese warachrighe 6 Vernieuwinghe vruchtbaarlijck kunnen vermanen?

⁺1.
⁺Mat.18.3.
⁺2.
⁺Mat.9.17.
⁺3. 4.
⁺Iere.31.31.
⁺Acto.2.13.17.
⁺5.
⁺Toan.13.34.
⁺6.
⁺Ephes.4.23.24.

B.

⁺Aan dese Vernieuwinghe dan, mach elck die een Leeraar van dit nieuwe Verbondt der Liefden begeert te worden, of nu oock al is, sekerlijck weten, ende sijne Iongers mogens oock waarschijnlijk vermoeden, of hy oock is een warachtigh Leeraar dan niet. Wat valt doch lichtelijcker te onderscheyden dan nieu ende oudt? Sonderling elck in sich selve. Weet elck niet, die't maar heeft willen aanmercken, dat die oude zondighe Mensche met sijn verkeert ende duyster ooghe het quade goet oordeelende, het quade volbrengt met begerlijcker lusten, niet teghenstaande hy daar af gheen loon altoos en mach verhoppen, maar niet dan straf moet beduchten ende vreesen? Also mede weet elck dat die oude Mensche sodanigen walginghe ende af keer heeft van't goede (overmits sijn verkeert oordeel dat voor quaat houdt) dat hy't gheesins met Hertelijcker lust kan ghedoen on loon, veel min sonder loon, ende noch veel min daar men der Tyrannen straf voor wel-doen moet beduchten. Soo mach ja moet dan elck Leeraar hier uyte so sekerlijck als lichtelijck weten, of hy een nieu Mensche is gheworden dan niet. Want bevindt hy in sijnen ghemoede so hertelijcken lust ter deughden, dat hy niet en mach latē die selven begerlijck te volbrengen, of daar al schoon van Gode geen belooninge van den Hemele ende saligheydt voor en ware beloofd, Ia oock niet, al worde hem straf van Doot ende Verdoemenisse daar voor gedreyght: Sal hy niet noodtsakelijck en □ sekerlijck moeten weten, dat hy Godt ende die Deughde lief heeft boven sich selve, ende geensins om hem selfs willen? Also

⁺Colos.3.10.

mede, als eenigh Leeraar daar tegen bevint in sich selve, dat hy so vyandtlijcken hate heeft tegen die zonde, dat hyse met gheen begeerlijcke luste en mach volbrengen, of hem schoon al sekerlijck toegheseyt ware, niet alleen onghestraftheyt, maar oock wenschelijke belooninghe: Sal dese niet ontwijffelijck moeten weten, dat hy niet meer en is een oude Mensche? Ick houde vryelijck ja. Want hy verneemt ondervindelijck in sich selfs, dat die alder eerste 1 Belofte⁺ warachtelijck in hem is gheschiet, dat is⁺ die vyantschap tegen het quade. Soo bevindt hy daar beneven noch mede die⁺ ander Salighmakende Belofte in hem gheworden te zijn, namentlijck des Herten⁺ 2 besnijdenisse, daar⁺ door hy Godt met sijne goetheyt ende alle ware⁺ deughden lief heeft uyt gantscher Herten boven⁺ hem selve ende allen dinghen.

+1.
+Gene.3.15.
+2.
+Deut.30.6.
+Mat.10.34.

C.

Daar mede acht icks hier ghenoech vande ghewisse versekertheyt, die elck Leeraar behoort te hebben, ja moet hebben van sijn selfs Vernieuwinghe, indien hy een oprecht Leeraar sal wesen. Beroerende nu die waarschijnlijcke vermoedinghe die daar af mach zijn by den Leerlinghen ofte hoorders, Dese is meest gheleghen in't bespeuren van de ware ende ongeveynsde liefde des Leeraars tot Gode ende Menschen. Want de Hypocrijten ja oock Duyvel self alle Ceremonien, oock veele goede wercken sijn konnen na-apen: maar dat sy Gode, haar even Mensche, of haar vyanden soudē uyer Herten lief hebben is hen gantsch onmoghelijck. Daarom ist oock, dat de Heere Christus het 1 Lief-hebben gestelt heeft tot een⁺ onloghbaar merckteecken daar aan men alder sekerste sijnen Iongheren mach kennen. Want⁺ sy alleen door't hebben vander Liefden, kinderen Godes zijn, ende van soo Godtlijcker aart, dat sy inder Liefden 2 volmaackt zijnde, ⁺oock als heur Hemelsche Vader, heuren vyanden lief hebben. Daar door't mede komt dat sy ghedoot wordende van heure⁺ vyanden, met Christo haren Heere heuren Hemelschen Vader daar voor noch uyer Herten konnen ja moeten 3 bidden. Immers dat noch meer is, ⁺sy konnen door dese Liefde haar selfs 4 Verdoemenisse⁺ om haarder vyander Saligheys willen uyer⁺ Herten wenschen ende begeeren. So men dan siet eenigh Leeraar macht hebben⁺ en□ middel om sonder opsprake sijnē vyanden te vernielen en□ sulcx niet en doet. Ia oock dat eenigh Leeraar self swyghende ende stille zijnde, sijn vyanden door anderen mochte sien vernielen, ende sy sulcx belettende, den selven vander doot of schadē bevryet: Machmen oock twijfelen dat sulcke Leeraar die liefde heeft, een kint Godes is, ende een nieu mensche zy? Ick houde neen

Daar aan sullen sy al kennen dat ghy mijne⁺ Iongheren zijt, ist dat ghy malkanderen⁺ lief hebt.

+1.

Maar ick segge u: Hebt uwe vyanden lief, seghentse die u vloecken, doet wel⁺ die u haten, ⁺ende bidt voor die u verdrucken ende vervolghen.⁺

+Ioan.13.35.

Op dat ghy zijt kinderen uwes Vaders die⁺ inder Hemelen is, die sijne Sonne doet rijsen so wel over den quaden als over den goeden, ende reghent over den Rechtvaardighen ende onrechtvaardighen. Want ist dat ghy maar lief hebt, die u⁺ lief⁺ hebben, wat belooninghe sully hebben? Doen sulcx oock niet die Tollenaren.

+2.
+Mat.5.45.
+Mat.5.46.

Vader verghevet hen, want sy en weten niet⁺ wat sy doen. Num.14.1.2.19.⁺

+Mat.5.47.

+3.
+Luce.23.34.

+Of vergeeft henluyden dese misdaat, of +doet my uyt dijnen Boecke dat du hebste gheschreven.

+4.

+Ick wenschte self van Christo verbannen te zijn voor mijnen Broeders, die mijn Maachschappe zijn na den vleesche.

+Exod.32.32.

+Rom.9.3.

D.

Ghesien zijnde, dat om een oprecht Leeraar te wesen van noode is voor al, dat de Leeraar self eerst vernieut zy, staat voorts te Merckē dat sulcx voor al is gelegen in de Vernieuwinghe +des 1 Herten, waar uyt dan van selfs volgt een Vernieuwinghe van wandel +ofte 2 leven, en □ voorts uytē nieuwen wandel +een nieuwe 3 tonghe of sprake. Want een goet leven is gemeynlijc een Baarmoeder van goede woorden of rechte welsprekenheyt. T'welck tot desen ampt, als een besondere gave, ooc sonderlinghe nodigh is, soo men mach sien in de +Sendinge van Moyse, dien Aarons welsprekenheyt tot eenen mondt wert ghegheven van den Heere.

+1.

+2.

+3.

+Exod.4.10.11.12.13.14.15.16.

E.

+Beroerende nu het Herte, is des selfs Vernieuwinghe ghelegghen in de suyveringhe van de smettelijcke quaden, in de verlichtinghe van de Waarheys kennisse, ende in de vereeniginghe met Gode door Iesum Christum onsen Heere. Gheen gheloovighe en twijfelt (veel min loochent) verkregen te moghen worden t'ghene van den Almachtighen ende waachtighen Gode beloofd wert te gheven. Godt beloofd +den Gheloovigen een 1 nieu Herte te +gheven: ende die Gheloovighen 2 makens hen selve, overmits die Godlijcke ghenade. Vraaghtmen hoe sulcx gheschiet. Door't middel van den bevele Christi te ghehoorsamen, +daar inne datmen eerst reynighe het 3 inwendige, +namentlijc het 4 Herte: dat wasschen die Gheloovighen van schalckheydt, wechnemende +die quade ghedachten, den put, grondtsoppe ende wortele van alle quaden die den mensche besmetten. Wiens Herte dan noch self onreyn is, dese is even so bequaam om een anders onreyn Herte reyn te maken, als een swarte kooldragher bequaam is om besmette wolte wit te maken. Soo is oock sulck duysterblind ende bevleckt Herte oft Ooghe geensins noch bequaam, om self verlicht te worden van den Heere, vele minder om een wercktuygh te zijn tot verlichtinghe van andere verblinde Herten.

+j.

+1.

+2.

+3.

+4.

+5.

+Ende ick sal eenen nieuwen Gheest in den +Borsten gheven, ende ghenomen hebbende uyt uwe lichamen het steenen Herte, sa lick u een vleeschen Herte gheven. Ezech.11.19.

+1.

+Ezech.36.20.

+Werpt wech van u alle die zonden die ghy +hebt bedreven, ende maackt u een nieu Herte ende nieu ghemoedt, op dat ghy niet en sterft, O huys Israels.

+2.

+O blinde Pharizeen, Reynight eerst het inwendighe +des Bekers ende Schotels, op dat het uytwendighe oock reyn worde.

+Ezech.13.31.

+3.

+Mat.23.26.

+Wasschet dijn Herte van boosheydt, O Ierusalem, +op dat du saligh wordest, hoe lange sullen die schadelijcke ghedachten in dy blijven? +

+Wt der Herten komen voort quade ghedachten, &c. Iere.4.14.

+4.
+Iere.4.14.
+Isai.1.16.
+5.

F.

Maar diens Herte also inder Waarheydt is +gesuyvert, dat hy 1 Gode siet, dat sijn gantsche +Lichaam 2 licht is, ende dat het in suyverheydt +verniet is door eenen 3 nieuwen of vernieuden +4 oprechten, 5 heyligen ende 6 principalē Geest, hem door Christum inne 7 ghegeestet, die heeft+ oock soo nieuwen ende warachtighen oordeel, dat hy't alles voor 8 dreck acht om Christum+ te ghewinnen, ende oock so nieuwen ende goeden wille, dat hy't alles verkoopt om den 9 Ackerschat ende 10 Paarle te bekomen.+

+1.
+2.
+3.
+4. 5. 6.
+7.
+8.

Saligh zijn die suyver zijn van Herten, +want sy sullen Godt sien.+

+9. 10.

Het Ooghe is des lichaams lampe, Is nu+ dijn Ooghe eenvuldigh, soos al dijn gantsche+lichaam licht zijn.

+1.
+Mat.5.8.

Ende ick sal eenen nieuwen Gheest in dijne+ Borsten seynden. Ezech.36.26.+

+2.

Ende verniet eenen oprechten Gheest in+ mijn inwendigheyt.+

+Mat.6

En□ en neemt dijne H. Geest niet weg vā my.+ Ende bevestight my met dijnen principalen+ Gheest.

+3.
+Ezech.11.19.
+4.

Als hy dat hadde gheseyt, blies hy henluyden+ aan, ende seyde: Ontfanghet den heylighen+ Gheest.Om den welcken (Christum) icks alles voor+ schade hielt, ende voor dreck achte, op dat ick+ Christum soude winnen.+

+Psal.51.12.
+5.

Het Rijcke Godes is ghelijck een schat in+ den Acker verborghen, de welcken ghevonden+ zijnde by een Mensche, verberghde hy die, +ende door blijdtschappe van dien, ghing hy heenen, verkocht alle sijn have, ende kocht dien Acker.

+Psal.52.13.
+6.

Ende ghevonden hebbende een dierbare+ Paarle, ghing hy al dat hy hadde verkoopen, +omme die te koopen.

+Psal.52.14.
+7.

+Ioan.20.22.
+8.

+Philip.3.8.

+9.

+Mat.13.44.

+10.

+Mat.13.46.

G.

In sodanighen nieuwen ghesuyverden ende verlichten Herte, is 1 kennisse der Waarheydt, +soo van't quade om den onwijsen daar af, als van't goede om den goetwilligen daar toe aan te wijsen. Want dese Leeraar is nu self eerst gheleert van 2 Gode door sijnen heyligen+ 3 Geest. Sodanigh van Godtgheleerde Leeraar, +maar gheensins die ghene die self noch ongheleert ende onwetende is, mach sulcx eenen anderen Betuygen of Leeren. Want dese weet het dierbare van't snoode te onderscheyden. So weet hy mede soo swacken als stercken, elck in't sijne met bescheydenheyt aan te dienen t'ghene elcken dienlijck ende nut is, so hier voor Capit.7.M.3. is ghesien, voedende ende sterckende elcken also metten 4 woorden+ des Gheloofs, daar mede hy selfs is op-ghevoedt. Dit is dan oock te recht een Dienaar Christi, tot vermeerderinghe van wiens Rijcke Godt self sijn 5 Woort in sijnen monde heeft gheleydt. Nu en mach alle sulcx in gheen Leeraar wesen buyten sijn selfs weten, ja ondervinden: mach, ja moet hy daar by dan in sich selve niet

+1.

+2.

+3.

+4.

seecker zijn dat hy heeft een verlicht Herte? Alle sulcx mach oock voor den aandachtighen Proever vande gheesten, of sy uyt Gode zijn, soo weynigh verholen blijven, als een Stede op eenen Berghe verborghen mach zijn voor eenen gangher, by daghe dien Bergh voor hem siende ende in't ooghe hebbende.

Maar de Vertrooster de heylighe Gheest, ⁺den welcken mijn Vader in mijnen Name sal⁺ seynden, sal u alle dinghen leeren, ende alle dat ick u gheseydt hebbe, ^{+1.}
indachtigh maken. Tit.1.1. ^{+Ioan.14.28.}

Maar dit sal't Verbondt zijn, dat ick na⁺ dien Daghen metten Huyse Israels sal maken:⁺Ick sal mijne Wet geven in haar inwendigheydt, ende sal die schrijven in hare Herten. Ioã.6.45.1. Ioã.2.27. Isa.54.13. Deu.35.3. ^{+2.}
^{+Iere.31.33.}

+Als de Gheest des Waarheys ghekomen +sal zijn, sal hy u alle Waarheyten leeren.

+Ende de Heere streckte sijn handt uyte, ende +hy roerde mijnen mondt, ende hy seyde tot my: Siet, ick hebbe mijne Woorden in dijnen monde ghegheven. Isai.51.16. Ioan.21.15.&c.

+3.
+Ioan.16.13.
+4.
+Iere.1.9.

H.

+Sulck vernieuet ende reyn Herte met ghesuyverde Ooghen in't 1 Lichte der ghenaden, (dats in Christo) het Licht dat Godt self is siende, ende daar inne oock sijn alderhoogste waardigheyt, goedtheyt ende schoonheydt, wert sulcx ontsteken met de suyvere Liefde des Goddelijcken wesens: dat hy van Herten lief heeft Gode boven al, en □ sijnen even Mensche boven hem selven. Welcke Liefde oock niet en mach rusten, tot dat sy desen soo recht vernieuden +Mensche, sulcx 2 vereenicht met Gode, dat hy seker is dat hem geen ding en mach +3 scheidende vande Liefde Godes, die daar is in Iesu Christo. Nu ist ghewis dat sich gheen onghelijcke, veele minder contrarie dinghen en moghen vereenighen. Daar teghen vereenighen sich ghelijcke dingen bestendelijck. Alle liefhebbers Godes hebben eenderhande merckelijcke gelijkheyt met Gode. Want dese zijn +uyt ghenaden voorsien in Christo, 4 ghelijckdanigh of ghelijckformigh te sullen worden het even-beelde des Soons Godes, daar door +worden sy oock van Goddelijcker 5 natuyren. Soo mach ja moet dan sulck Leeraar, dien Godtlijcken aart in sich bevoelende, ontwijfelijck weten, en □ mach elck leergierigh Leerling, dien aart Godes in den Leeraar bespeurende, oock wel sonder achterdencken ghelooven, dat dit is een warachtigh ende ghetrou Sendtbode Godes.

+In dijnen Lichte sullen wy het Lichte +sien.

+Op dat sy alle een zijn, als ghy Vader in +my, ende ick in dy, ende sy in ons een zijn. Ioan.17.22.23.

+Ick ben seecker, dat noch Doot, noch Leven, +noch Enghelen, &c.

+Noch hooghte, noch diepte, nochte eenigh ander Schepsele ons en sal moghen scheidende van de Liefde Godes, die daar is in Christo +Iesu onsen Heere. Mat.7.25. Iere.32.40.

+Maar die hy voor-kent heeft, die heeft hy oock ghepredestineert te worden ghelijckdanigh het even-beelde sijns Soons.

+Om wiens wille hy ons beschoncken heeft +met uytghenomen ende d'alder-grootste Beloften, op dat ghy daar door deelachtigh soudet zijn der Goddelijcker Natuyren.

+1.
+Psal.35.20.
+2.
+Ioan.17.21.
+3.
+Rom.8.38.
+Rom.8.39.
+4.
+Rom.8.29.
+5.
+2.Pet.1.4.

I.

Komende nu voorts van de Vernieuwinghe des Herten, op die Vernieuwinghe des wandels, daar af hier voor mede is geroert, achte ick niet noodigh om bewijzen, dat des Menschen wandel sodanigh is ofte wert, als sijn Ziele, Gemoedt ofte Herte is.

Want wat het verstandt voor 't beste oordeelt, dat moet noodtsakelijck het Herte boven al lusten, die wille boven al benaardighen, ende die krachten der Zielen na vermoghen volbrengen. T'welck daghelijcx gheschiedende, wert uyt die stadighe Oeffeninghe gheboren een stercke ghewoonte, een tweede natuyre, ende een ghestaltenisse des Ghemoedts, moeder van de ⁺wandelinghe ende 1 leven, soo wel in't 2 quade ⁺als in't 3 goede. +1. 2.

⁺Als de Heere sach dat de Aarde was verdorven, ⁺want alle vleesch hadde sijnen Wegh (dat wandel ende leven) verdorven opter Aarden. Proverb.22.6. Ierem.30.14. +3.
+2.
+Gene.6.12.

Om dijnre Zonden menighvuldigheys⁺ willen, zijn dijne schamelheyden gheblootet, ⁺dijne voet-solen zijn besmet. +2.

Ist dat een Mooriaan sijne huydt, of een Lupaart zijn vlekken mach veranderen, soo mooght ghy goet doen die t'quaat doen hebt gheleert. Prov.5.22. +Iere.13.22.
+Iere.13.23.

Daaromme Broeders, wilt meer benaerstighen⁺ met rechte daden vast te maken uwe⁺ beroepinghe ende verkiesinghe. Want sulcx doende, en suldy nemmermeer zondighen. +3.
+2.Pet.1.10.

+Galat.5.6. Hebr.5.14.

K.

Soo bekomt dan dese Leeraar, so vernieut zijnde van Herten, oock sodanighen nieuwen wandel, dat hy sijnen Leerlinghen verstreckt een levendigh 1 voorbeeldt der goede wercken, ⁺in 2 sekerheyt, in 3 kuyscheydt, ende in⁺ 4 sachtmoedigheyt. Wāt sijn ampt is anderen⁺ van hare zonden te berispen. Soo dan de Leeraar selfs noch self wesende een Dronckaart, een Onkuysch of Toornigh Mensche, anderen vā hare Dronckenheyt, Hoerderije, of Gramschappe bestont te berispen, soude hy niet met beschaamtheydt moeten hooren: 5 Medecijnmeester⁺ gheneest eerst dy selve? Elck behoordt immers onberispelijck te zijn in t'ghene hy anderen wil leeren. +1.
+2. 3.
+4.
+5.

In allen dinghen stelt dy selven teen voorbeeldt⁺ der goede wercken. 1.Cor.4.16, 11.1. ⁺Philip.3.17. Mat.5.17. 1.Tim.4.12. +1.

Weest sober. 1 Tim.3.2. Tit.1.18. +Tit.2.7.

Niemant en versmade dijnre Ionckheydt, ⁺maar weest een voorbeeldt der Ghelovigen, ⁺in Woort, in Wandel, in Liefde, in Gheloove, ⁺in Kuyscheyt. 1. Timot.3.4, 5.2. +2.
+2.Tim.4.5.
+3.

Maar een Dienaer des Heeren moet niet⁺ twistigh zijn, maar sachtmoedigh tegen yegelijck, ⁺leerlijck, ende lijdtdaam. 1.Tim.6.11. Tit.1.7. +3.
+4.

Daaromme du die anderen leerste, en leerdy⁺ dy selve niet? Die daar predickt datmen niet⁺ en moet stelen, steeldy selve? Roma.2.22.23.24. +2.Tim.2.24.
+5.

+Rom.2.21.

L.

Behalvē meer anderen deugdē als: Heyligheyt, ⁺Rechtvaardigheyt, Godtvruchtigheyt, Gastvryheyt, Goedertierenheyt, &c. Soo is voorneemlijck in een Leeraar +1.
hooghnodigh die sterckmoedighe 2 Lijtdsaamheyt. Want hy⁺ heeft te doen met Ian-alleman. Nu is die meeste hoope seldom, ja nemmermeer die beste hoope. Wat +2.

heeft hy van dese doch anders te verwachten, dan voor wel-doen ondanck, voor ghetrouheynt ontrou, en □ voor Waarheynt hate, loghentalen, lachteringen ende vervolginghe? So ghinght metten eenigen Leermeester, ende soo sal't gaan met allen sijnen waren Sendtboden of Ionghers (die niet beter en zijn dan de Meester) so langhes y heuren Meester niet ongelijck en worden daar inne, dat sy den grooten Hanssen pluymstrijcken, ende den Godloosen volcke vrede predicken. Want die dit doet, wort (dit bekenne ick) by den grooten verheven, ende by den Volcke bemint ende weeldelijcken ghemest. So dit nu gheen kleyn merckteecken en is van een valsche Leeraar, soo en ist oock gheen kleyn merckteecken van een saligh Ionger Christi, als hy om 3 Christi (dats⁺ om der Waarheyts) wille, van den Volcke schandelijck beloghen, ende van den machtighen hatelijck vervolght wort.

⁺3.

+Maar (de Bisschop moet wesen) gast vry, +goedertieren, sober)Rechtvaardigh ende onthoudelijck.

+1.

+Maar die teecken en mijns Apostel-ampts +zijn by u luyden gebleken in de alder-uyterste lijdszaamheyt. Isa.50.6.2. Timoth.2.14, 4.2. 1.Timoth.6.11.

+Tit.1.8.

+2.

+2.Cor.12.12.

M.

Ia somma, sal de Leeraar oprecht zijn ende vrucht doen, hy moet zijn van eenen goeden +1 wandel, ende moet hebben (t'ghene van selfs uyt een goet leven volght) een goede +2 name. Want die Menschen willen in Godtlijcke sake wel ghelockt, maar geensins ghedwongen zijn. Tot sulck aanlocken voordert sonderlingen een goet geruchte, voortkomende uyt een goet leven. Dit was by den Heere Christum onder t'volck. Dit was oock wel gemerckt by den ouden Pharizeen, daar door sy arbeeyden om den loflijcken name Christi te +bevlecken met schandelijcke loghenen.

+1.

+2.

Alsoo +noemden sy den recht soberen een 1 Wijnsuyper, +die Heyligheyt selve een 2 geselle der zondaren, +die Wegh ten leven een 3 verleyder, +en □ het

+2.

+Mat.11.19.

Lammeken dat sijnen mondt voor den +Vleysch-houwers niet en opende, een 4

+2.

Oproerder. +Datter nu in dese onse arghe werelt +sulcke, ja noch arger Pharizeen

+Luc.7.34.

oock wel zijn, welcker monden niet anders en zijn dan kokers vol laster-pijlen

+3.

+Mat.27.63.

opten cromen, welcker tonghen moordelijcke swaarden zijn, welcker kelen open

+4.

graven zijn, en □ welcker voeten snel zijn om onnoosel bloet te storten, bereydt

+Luc.23.5.

om +een 5 strijdt te heylighen over den ghenen, die +hen niet wat in den monde en

+5.

werpt, door 't middel van 't valsche naam-schenden aan den oprechten, welcker

+Mich.3.5.

vroomheyt in wandel, ende Waarheydt in 't schrijven of spreken, henluyder

eersuchtighe Hypocrisie, en bloedtdorstighe yver te schanden maackt, geve ick allen

vroeden, omsichtighen ende goethertighen Leser te bedencken: Maar dat eenige

Godtvreesende, oprechte en □ eenvuldighe Scribenten in desen tijden sulcx van onsen

Schijndeughden of Pharizeen al is wedervaren, en is niemanden verborghen, dan

diens partijdigheyt henluyden ooghen moetwilighlijck toe-sluyt.

N.

Voor in de iij^e ende iiij^e Capittelen is in 't korte wat gheseyt van de Sendinge eens waren Leeraars. Die is allen Leeraren van Gemeyn ten of Kercken so hooghlijck van noode, dat sy sonder die te hebben tegen Gode swaarlijck zondighen, ende by den Menschen met vruchtbaarlijcx uyt en richten met haar prediken. Want Godt dreyght schrickelijck sulcke van selfs lopende Propheten. Soo en wil oock gheen recht Ridder Christi strijden onder t'vendligh eens Koopmans, die gheen wettighe bestellinghe en mach toonen. Wil hy segghen bestellinghe te hebben van den oppersten Keyser selve, sonder middel van Menschen, hy sal moeten sulcx met wonderdaden bewijzen, soo Moyses, Elias, Christus ende sijne Apostelen ghedaan hebben ghehad. Ick sie nu wel dat eenighen voor een ghenoeghsaam miracule willen achten dat Martijn Luther,

een veracht Monicxken zijnde, so grooten aanhang heeft bekomen, niet alleen van Landen ende luyden, maar oock van Heeren ende Vorsten, daar mede sy als een seker bewijs sijnre Sendinghe wonderlijck proncken, ende dat met kleyne redene. Want seecker soo sulcx voor een miracule ende genoeghsame bewijsinghe mach aangenomen werden van Luthers ware Sendinghe, wie sal meer moghen twijfelen aan de Sendinghe Arrij? Kreegh die niet tot aanhang Keyserrijcken en Keyseren selve? Immers (dat noch veel argher is) wie sal dan mogen twijfelen aan die Sendinghe van Machumet? Of weetmen niet dat dese verworpen slave gantsche Coninckrijcken ende Keyserrijcken, oock Koninghen, Keyseren, met alle der selver Ondersaten eendrachtelijck na sijnen pijs heeft doen danssen, so sijne verleydelijcke schriften hen noch huysden daaghs meer dan van Neghen hondert Iaren herwaarts, Keyseren ende Ondersaten in sijne dolinghen houden? Maar want hier af breeder mach werden ghesien in't Boecxken van de Sendinghe, scheidde ick hier nu af, en □ mach de ghene die hier af meer begheert, daar meer af lesen.

O.

Behalven die ware Sendinghe, die goede wandelinghe, die vernieuwinghe des Herten, ende die vriendelijcke Liefde, schijnt mede niet weynigh voor allen waren Leeraren noodigh te zijn een 1 nieuwe Tonghe, een⁺ 2 wijse Tonghe, een 3 soete Tonghe, ende⁺ een 4 gheleerde, 5 Rechtvaardige, 6 versoenlijcke⁺ Tonghe, die daar is een Boom⁺ des levens. Want sijn ampt is te spreken van een nieu Leven, ende den ouden menschen daar toe te vermaanen: dat is den onwijsen met Wijsheydt wijselijck⁺ van het oude verderf in haar self, tot de nieuwe saligheyd in Christo Iesu aen te wijsen. Dit doet hy met soo soete woorden, dat hy den Leer-gierighen Ooren eenighsins die soetheydt des Heeren kan doen sien ende smaken, want niemant sulcke vriendelijcke Leeringhe te recht eenen anderen mach betuyghen, dan die self door het ondervindelijck smaecten van de goedighe vriendelijckheydt Godes eene gheleerde Tonghe hebben. Ende aanghemerckt die barmhertighe goedigheydt Godes qualijck inder Waarheyd verstaan ende ghesmaakt mach worden, anders dan by den gheenen, die door waare kennisse van haarder zonden grootheydt, hem selfs bevonden hebben met treuren in die Rechtvaardighe verdoemenisse, ende hem die met ghelatender Ootmoedigheydt willens onderworpen hebben ghehad, hem self oock wettelijck 7 veroordeelende, ⁺soo dat sy daar na bevonden hebben, dat die barmhertighe Godt henluyden soo schuldighe Helbranden wesende, dat sy niet⁺ dan Doot, Helle, ende eeuwighe Verdoemenisse waardigh en waren: ende hy henluyden des niet te min door sijn eygen goedighe Liefde soo ghenadelijck om niet, ende buyten, jae teghen alle verdienste, het leven, de Hemele ende d'eeuwighe Saligheydt gheschoncken heeft in den bitteren Doodt ende smaadelijcke Verdoemenisse sijns eenigen beminden Soons Iesu Christi: soo is oock sonderling allen waren Leeraar noodigh te hebben soo Rechtvaardighen Tonghe, dat sy uyt sulcke versochtheyt middel heeft om te mijden het 8 Absolveren⁺ der schuldighen, ende het verdoemen der onschuldighen, ende daar teghen den stouten Zondaren⁺ te brenghen tot een waare Verdoeminghe haars selfs, ende dat hy daar beneven oock soodanighen versoenlijcken Tonghe hebbe, dat hy den ghebroocken, bedroefden, ende vernederden Herten wederomme mach vertroosten, ende aanwijsen tot die

ghenaadighe ende eeuwighe versoeninghe der boetvaardighe Zondaren, door den eenighen versoender

Iesum Christum aan den versoelijcken Gode eenmaal gheschiet. Ende laat my beduncken, daarmen alsulcx bevindt in eenighe Leeraar, datter soo weynigh inden bevinders van dien mach ghetwijfelt worden aan de waarachtigheydt van sulcken Leeraar, als yemandt die kout by een goet vuyr ghekomen zijnde, ende die verwarminghe van dien door sijn gantsche lichaam ghevoelende, twijfelen soude moghen, of dat een gheschildert, dan oft een warachtigh vuyr zy daar hy by staat. Want ghevoelt de Leerling inder Waarheydt ⁺(niet in een *Imputative* of toereeckentijcke droom alleenlijck) in sijn Ziele ware goetwordinghe ende by-blijvende verzadinghe sijnder hongherigher Zielen, door't aan-dienen van sodanighen Leeraars leere ende spijs: Ist hem oock moghelijck te twijfelen, of die Leere oock goet, ende of dat Broodt oock warachtigh Broodt zy dan gheschildert?

⁺Isai.29.8.

⁺Sy sullen niet nieuwe Tonghen spreken.⁺

⁺Die Tonghe der Wijsen, is ghesondtheydt.⁺

⁺1.

⁺Die een verstandigh gemoedt heeft, noemtmen ⁺voorsichtigh, maar die een soete Tonghe heeft, vermeert die Leere.

⁺Marc.16.17.

⁺2.

⁺De Heere heeft my ghegeven een gheleerde ⁺Tonghe, op dat ick soude weten den vermoeyden ter bequamer tijdt aan te spreken.

⁺Pro.12.18.

⁺3.

⁺Der Rechtvaardighen lippen voedender veele.⁺

⁺Pro.16.21.

⁺4.

⁺Een versoelijcke Tonghe is een Boom des ⁺Levens.

⁺Isai.50.4.

⁺De Rechtvaardighe is eerst een beschuldigher ⁺sijns selvers. 1.Cor.11.31. Iob 13.15. Proverb.21.15.&c.

⁺5.

⁺Pro.10.21.

⁺Die den Schuldigen vry spreeckt of absolveert, ⁺ende den Onschuldighen vervloect. Isai.5.23.

⁺6.

⁺Pro.15.4.

⁺7.

⁺Pro.18.17.

⁺8.

⁺Pro.17.15.

xij. Capittel.

Wat het eyghentijcke Ampt zy eens vwaren Leeraars.

A.

Soo veelreleye met meer andere hooghe gaven Godes zijn den ghenen noodigh, die bequaam sal zijn tot die bedieninghe van so hooghen Ampt, welcx voorneemlijckste Last is te handelen tusschen den heylighen Gode ende den zondighen Mensche, welck sijn Ampt tot beyde oock niet versweghen en is in de heylighe Schriftuyre van den lieven Godt, uyt sijn Vaderlijcke sorghvuldigheydt over sijnen Schepselen. Of dat wy immers over al rijckelijck ghewaarschout zijnde, souden moghen weten wat Leeraars wy behooren na te volghen. Want het henluyden onmoghelijck is voor den opmerckenden ooghen te verberghen, hoe sy sich in sulck heur Ampt draghen tot ⁺Gode ende Mensche.

⁺Tot Gode.

B.

Tot Gode draagt hem een ware Leeraar oock als een ander gheloovigh Mensche in 't gehoorsamen van sijne Gheboden. Maar als ⁺een Leeraar 1 hoort hy van Gode als een Propheet, ende van de selve sijnen Heere als een Ghesandte, wat Godes wille ^{+1.} is, dat hy den Menschen sal voor-houden, ende wat hy aan den ghenen, daar toe hy wert ghesonden, sal ⁺handelen. Omme alsoo 2 ghetrouwelijck sijn Boodtschappe te volbrenghe na des Heeren willwe. Ende en doet noch en spreekt daaromme in ^{+2.} alle sulcx niet anders, dan na sijns Heeren bevelen ende laste, daar van oock gheseyt is hier voor Capit. j. 3. ende Capit. vij. P. 3. Nadien hem oock grondtlijck bekent is soo wel den diepen noodt der Menschen, als die gaafrijcke Liefde Godes, soo 3 bidt hy den ⁺Heere voor den Menschen, daar inne nevolgende het ware voorbeeldt des eenighen Voorspraacks tusschen Gode ende Mensche onses Heeren Iesu Christi. ^{+3.}

Ick hebbed y, Mensche, tot een Wachter⁺ des Huyses Israels ghestelt, Daaromme suldy⁺ het Woordt uyt mijnen monde halen, ende hen dat van mijnen weghe verkondighen. Isai.50.4. ^{+Ezech.3.17.}

Waar van (te weten van den Euangelie)⁺ ick Boodtschappe doe in de ketenen, op dat⁺ ick daar inne vrymoedelijck uyt-spreke, so ick schuldigh ben. 2.Cor.5.20. ^{+2.}

Ick bidde voor hen, niet voor de werelt en ⁺bidde ick, maar voor den ghenen die ghy my⁺ hebt ghegeven, want sy dijns zijn. Luc.22.32. Ioan.17.11.15.17. ^{+Ephes.6.20.}

Coloss.1.3.2. Thes.1.11. ^{+3.}
^{+Ioan.17.9.}

C.

Beroerende nu het Ampt der Leeraren, ⁺streckende totten Menschen, en is gheen dingh minder dan een ley, ledigh, stom ende weeldigh leven te leyden, so men ^{+Tottē menschen.} leyder in onsen tijden aan veelen heeft moghen sien. Neen. Soodanighe mest-verckens en bedienen niet recht dit Engelsche Ampt: t'welck in sich heeft, niet sodanighen Epicureuschen luste, maar eenen Christelijcken laste. Vraagdy wat last? Die laste van: 1 Waken, 2 Arbeyden, 3 Stichten ende ⁺4 Schatten te vergaderen, niet die aardsch⁺ zijn, oock niet voor hen selve: maar die Hemelsch zijn, ende dat voor hare kinderen ^{+1. 2. 3.} die sy den Heere teelen door middel van 5 Leeren, soo ⁺met die bedieninghe van ^{+4.} den 6 Woorde des⁺ Waarheys, als met haren heylighen 7 wandel, ^{+5.} haar Leere in allen ghelijck wesende. So doende, 8 visschen sy veele Zielen, 9 maeyen ^{+6.} eenen lustighen Oogst, ende 10 winnen eenen⁺ begerlijcken Woecker voor haren Heere, ^{+7.} diens 11 wille niet en is der Zondaren bederven. So ^{+8. 9.} wat Leerling dan vlijtelijck op-merckende, of die Leeraaren dien hy na volght, wackerlijck en vlijtelijck ^{+10.} arbeyden in 't ghene voorsz staat, niet om ghelt of Eere voor hen self, maar om ^{+11.} Gode Zielen ende heuren Naasten saligheyt te winnen. Item of die Leeraren niet na Menschen duncken, maar na t'Schrifts ghetuyghenisse leeren, ende of heur wandel met sijn Leere sulcx over-een stemt, dat sy sonder te bedrieghe moghen segghen: Weest mijne navolghers, als wy Christi na-volghers zijn Ende hy alle sulcx inder Waarheydt bevindt te wesen in sijne Leeraren: sal hy niet ghewisse Merck-teeckenene hebben omme te ghelooven dat sulcke sijne Leeraren haar Ampt te recht bedienen, ende dat sy warachtighe Leeraaren zijn? Daar hy sulcx oock niet en vindet, immers veel al het teghendeel van dien: wat sal hy anders moeten dencken dan oock het teghendeel?

Maar weest ghy wacker in allen dinghen.⁺ Hebr.13.17. Actor.20.8.⁺

⁺1.

⁺2.Tim.4.5.

+Tot volmakinghe der Heylighen, totten +wercke des Diensts (namelijck) tot die stightinghe des Lichaams Iesu Christi. Ierem.1.10.

+3.

+Want ick en soecke niet het uwe, maar u +selve. Want die kinderen en behooren niet +voor haren Ouderen schatten te vergaderen, +maar die Ouderen voor den kinderen.+Want in Iesu Christo hebbe ick u door den +Euangelium gheboren. Matth.28.19.

+Ephes.4.12.

+4.

+2.Cor.12.14.

+5.

+2.Cor.4.15.

+6.

+Iacob.1.18.

Hy heeft ons na sijnen willen door t'Woordt der Waarheydt gheboren. Proverb.11.30.

+Ioan.1.4. Ioan.6.33. Actor.6.4.

+7.

+Also oock laat u Licht voor den Menschen lichten, op dat sy uwe goede wercken siende, uwen Vader die in den Hemele is, moghen prijsen. Ioan.13.15.

+Mat.5.17.

1.Timoth.4.22. Tit.2..7, 1.Petr.2.21, 5.3. +Galat.4.12.

+Komt volght my na, Ick sal u maecken Visschers der Menschen. Ezech.47.9.10.

+8.

+Ende die daar maeyt ontfangt Loon, ende +vergadert Vrucht ten eeuwichen Leven, op dat oock alle ghesamentlijck verblijden die +daar zaeyt, ende die daar maeyt. Isai.9.3. +Psal.125.5.6.

+Mat.4.19.

+9.

+Ioan.4.36.

+10.

Ende die vijf Talenten hadde ontfanghen, ghing henen, leyde die te wercke, ende wan daar mede ander vijf Talenten. Matth.18.15. Iacob.5.20. 1.Corinth.9.+ 20.&c.

+Mat.25.16.

+11.

+Soo warachtelijck als ick leve, seydt de Heere Godt Israels, soo en wil ick niet des Godtloosen doot, maar dat hy sich bekeerē ende leve. Bekeert u van u alderquaatste wegghen, ende waaromme, O huys Israels, sterfdy? Ezech.18.23.32.

+Ezech.33.11.

D.

+Dat is dan wel eens oprechten Leeraars Ampt totten Menschen in 't allen ghemeen, Onder desen is noch so grooten onderscheydt, dat het ghene desen Medecijn is, dien venijn soude wesen. Hierom soo is den oprechten Leeraar wel hooghnoodigh kennisse te hebben +van de 1 ghesteltenisse der Kudde sijnre sorghen bevolen wesende. Want anders soos oude hy wel lichtelijck venijn voor Medecijn sijnen Krancken inne gheven Soude dat niet een Dootlyck venijn zijn voor eenen onboetvaardighen ende hardtneckighen Zondaar, dat dese Artz sijnre Zielen hem verkeerdelijck troostede (soo nu leyder doch aldermeest gheschiet) met die blijde Boodtschappe +des heylighen Euangeliums? Wat waar dat doch anders, dan een verstijvinghe in sijne zonden tot sijn eeuwich bederven? Behoeft tot sulcken harden quaste oock niet een harde Bijle? Hem soude beter dienen die groote schrickelijcke Donderslagghen van de doodtskaande Wet, om sijn steenen Herte te morteren, ende tot een ghebooghsaam Berou te brengen ende te voorderen. Daar teghen soude dese doodtslaande Wet verdoemelijck verschricken, ja uyt-blusschen, breken ende vernielen het ghekroockte Riedt, het roockende Vlasch, ende het ghebroken boetvaardighe ende vertsaaghde Herte, t'welck wel eyghentlijcken van noode is die troostelijcke verkondiginghe des salighmakenden Euangeliums. Dit waar seer verkeerdelijck gehandelt. Ende +soos oude men 2 dooden die treurighe

+Tot alleen Menschen.

+1.

+Ezech.13.22.

+2.

Zielen die Godt niet ghedoot en wil hebben, ende wederomme levende maken die stoute Zielen die daar behoorden te sterven.

Du salste vlijtelijck kennen die ghesteltenisse⁺ dijnre Kudden, ende sorghe hebben op⁺ dijn Kudde. Ioan.10.3.14. Actor.20.28.

⁺1.

Ende sy veroneerden my by mijnen Volcke, ⁺om een handt vol Garsten ende om een⁺ stucke Broodts, doodende die Zielen, die niet en souden sterven, ende levende makende die Zielen, die niet en behoorden te leven. Lieghende alsoo mijn Volck, Loghenen gheloovende.

⁺Pro.27.23.

⁺2.

⁺Ezecz.13.19.

E.

Nu weet oock alle ware oprechte Leeraar wel, dat onder dan Menschen, daar hy predicket, Zondaren zijn ende Heylighen. Oock verstaat hy, dat onder die Zondaren zijn eenighe Onboetvaardigh, ende eenighe die Boetvaardigh zijn. Van ghelijcken is hem koudt, dat die Onboetvaardighe zijn ongheloovighen, soo dat sy oentlijck den heylighen Euangelis wederspreken, of dat niet en houden voor warachtigh, of dat sy wanen (maar t'onrecht) dat sy den Euangelis ghelooven.⁺

⁺Totten Zondaren.

F.

Hier door verstaat oock alle ware ende oprechte Leeraar eyghentlijck sijn Ampt te wesen, niet dat hy als een stomme Hondt swijghe uyt vreesse van yemandts ongunst tee behalen: maar dat hy sonder yemanden te ontsien ende sonder ophouden 1 roepe, dat is dat⁺ hy met alder ernst na vermoghen den Zondaren in't alghemeen uyten Slape der zonden wecke, metten 2 Bazuyne der verkondiginghe⁺ haarder misdaden verschricke, strengelijck 3 berispe, ende vervaarlijcken 4 dreyghe⁺ metten rechtvaardighen 5 Oordeele Godes⁺ ende eeuwighe 6 Verdoemenisse haarder⁺ Zielen. Ende daar beneven oock, dat hy den verdoolden 7 soecke omme inden rechten Wegh⁺ Iesum Christum te brengheen.

⁺1.

⁺2.

⁺3. 4.

⁺5.

⁺6.

Maar ist dat ghy 't den Godtloosen verkondight, ⁺ende hy sich van sijne Goodtloosigheydt⁺ niet en bekeert ende van sijnen boosen weghe, soos al hy in sijne boosheydt sterven, maar du hebste dijn Ziele verlost. Ezech.33.8.9. Mich.3.8.

⁺7.

⁺1.

⁺Ezech.3.19.

Roept, houdt niet op, verheft dijn stemme⁺ als een Bazuyne, ende verkondight mijnen⁺ Volcke heure misdaden, ende den Huyse Jacobs heure zonden. Oseas 8.1.

⁺2.

Den Zondaren berispt voor hen allen, op⁺ dat oock d'anderen vreesen.⁺

⁺Isai.58.1.

Predicket het Woordt, houdt aan, tijdelijck⁺ of ontijdelijck, berispt bidt, ende bestraffet met alder Lijdtzaamheydt ende Leeringhe. Tit.1.9, 2.25.

⁺3.

⁺1.Tim.5.20.

⁺2.Tim.4.2.

Wie desen boosen Volcke, beladen met⁺ zonden, quaatdoende stamme, verloren kinderen, ⁺den Heere hebben sy verlaten, den Heylighen van Israel hebben sy ghelachert, ende zijn te rugge gheweken. Isai.3.12. Psal.37.28. Matth.23.13.

⁺4.

⁺Isai.1.4.

Hoe sult ghy Slanghen, Adderen gheslachte, ⁺het Oordeel der Hellen ontvlieden? Malach.3.5.⁺ Iacob.2.13.

⁺3.

⁺Mat.23.38.

Dan sal hy voorts tot die aan der lincker⁺ zijden segghen: Wech van my ghy
vervloekten⁺ in 't eeuwige Vuyr, t'welck bereydt is voor den Duyvel ende sijnen⁺ +6.
Enghelen. Deut.28.25.16.&c. Ierem.11.3, 17.5. +Mat.25.41.

Wat dunckt u nu? Soo een Mensche⁺ heeft hondert Schapen, ende een der selver⁺
ware verdoolt, sal hy niet die neghen ende +7.
+Mat.18.10.

neghentigh verlatende opten Berghen, het verdoolde gaan soecken? Ezech.34.16. Matth.9.13.

G.

+Totten Ongheloovighen oeffent de ware Leeraar sijn Ampt, daar inne dat hy 1 opent
 +die Ooghen der geenre, die door valsche Leere +verblindt zijn van Herten: dat hy +Totten Ongeloovighen.
 2 aanvoere tot Iesum Christum, het Licht des werelts, dem Menschen die in de +1.
 Duysternissen der Aertsche sinnelijckheyden jammerlijck +swerven: ende dat hy +2.
 die Duyvelen 3 uyt drijft uyt den ghenen, die onder Sathans machte staan, om die +3.
 te leyden tot Gode, ende dit`eerst door `t ernstlijck vermanen tot warachtigh +4
 berouwe. +4.

+Daar toe ick dy nu seynde.

+Omme hare Ooghen te openen. Ephes.1.+17.18. Isai.42.7. +1.

+Des anderen daaghs sagh Ioannes Iesum +komende tot hem ende seyde: Siet +Actor.26.17.
 daar het Lam Godes, dat wech neemt des werelts zonden. +Actor.20.18.

+Paulus bedroeft zijnde, ende sich omghekeert +hebbende, seyde totten Gheest: +2.
 Ick ghebiede dy in den Name Iesu Christi, van haar uyt te gaan, ende hy gingh +Ioan.1.29.
 uyt ter selver uren. Marc.16.17. Isai.42.7.+Betert u, want het Rijke Godes +3.
 ghenaackt. +Ierem.35.15. Ioel.2.12.13. Oseas 14.2.3. +Actor.26.18.
 +4.
 +Matth.3.2.

H.

+Ende den Waan-gheloovighen ende +Ketteren, die self 1 blindt ende zot zijnde,
 wanen dat sy sien ende wijs zijn, ende alsoo +anderen 2 verleyden, weet de ware +Totten Waan-gheloovighen
 Leeraar oock sijn Ampt te recht ende wel te pleghen. +Hoe dat? Scherpē sy hare ende Ketteren.
 3 Tonghē als swaarden, om met wroeghende ende Serpentijnsch Venijn uyt te +1.
 spouwen aan den Overheyden over den Ketteren of verdoolde, ja (dickmaal) vrome +2.
 Menschen te verjaghen, te vervolghen, of die met des Beudels swaart te doen +3.
 vernielen? Neen waarlijck. Want dat is het +Ampt der valschen Propheten, der 4
 Dieven ende Moorders, daar sy gehoor hebben, tegen allen waeren Dienaren +4.
 Godes. Sulcx hebben +die hartneckighe 5 Ioden ende bloetgierighe Pharizeen altijd
 ghedaan teghen den waren Propheten, teghen Christum selve, ende teghen sijne +5.
 lieve Apostelen. Soodanighen sienlijcken Swaarde en ghebruyckt gheen oprecht
 Leeraar in desen onsienlijcken strijdt teghen die Loghenen ende Dolinghen, die alle
 onsienlijck zijn voor lijflijcke Ooghen. Maar hy volght in desen het oprechte
 voorbeeldt sijnes Meesters Iesu Christi, staande die Aertsche +Dolinghen metten
 Hemelschen 6 Roede sijns mondts, ende doodende metten Gheest sijnder lippen +6.
 den Godtloosen, te weten den Loghen ofte Ketterije, behoudende alsoo ofte
 salighmakende den verdoolden of Katterschen Mensche.

+Waardy blindt, soo en hadt ghy gheen +zonde, maar nu ghy segt dat ghy siet, soo blijft u zonde. 1.Corinth.8.2. Rom.1.22, 2.19. +1.

+Laatse varen, het zijn blinde leyders der +blinden. Als d'een blinde d'ander leydet, soo vallen sy beyde inde grachte. Luc.6.39. +Ioan.9.41.

+Welcker tanden zijn spietsen ende pijlen, ende +haar Tonghe een scherp swaardt. Proverb.12.6. +Mat.15.14.

De Dief en komt niet dan om te stelen, om te dooden, om te verderven. Mich.3.5.+ Ioan.8.40.44.+ +3.

Maar die overste der Priesteren, ende die+ Ouderlinghen onderwesen den Volcke, dat+ sy Barrabam souden begheren, ende Iesum dooden. 3.Regum 21.24. Isai.29.21. Ierem.18.18, 20.1.2, 20.8.9. Marc.15.1.3.10.11. Luc.3.1.2.5.10. Ioan.18.29.30. Actor.4.1.2.3, 18.12.13 &c. +4. +Ioan.10.10.

Ende hy sal d'Aerde slaan metten Roede+ sijns mondts, ende metten Gheest sijnre lippen+ sal hy den Godtloosen dooden. Psal.2.9. 2.Thess.2.8. +5. +Mat.27.22.

+Isai.11.4. +6.

I.

Siet, daar toe en behoeft dan oock de ware Leeraar gheen Beudels Swaardt, noch Overheydts macht. Ghemerckt hy als een 1 sterckere in Christo (in den welcken hy't alles+ vermagh) door't krachtigh gheklanck der Bazuynen des Goddelijcken Woordes, wiens Moghentheyts zijn 2 Wapenen zijn, +vernielt ende ter neder doet storten die vaste Muyren, ende die hooge Toornen (en Raadtslaghen) van Iericho, die sich op maecken teghen die kennisse Godes, ende treedt also in't Huys der Stercken, dien hy sijn Huysraadts der valscher Opinien beneemt door des oprechten Waarheydts krachte, der Opinien twijfelachtighe krachten vindet, ende allen Vernufte ghevanghen neemt onder die ghehoorsaamheyts Christi, hebbende also ghereede macht vermits het tweesnijdighe Swaardt der Almoghender Waarheydt, omme te wreken alle onghoorsaamheyts.

Of hoe sal yemant moghen inne gaan+ in't Huys des Stercken, ende sijnen Huysraadts+ rooven, ten zy dat hy eerst den Stercken vinde, ende sal dan eerst sijn Huys berooven? Psalm.67.13. Proverb.21.22. Isai.53.12, 49.24. Ierem.31.11. Roma.8.31. +1. +Mat.12.29.

Want onses Krijghs Wapenen en zijn+ niet vleeschelijck, maar een Goddelijcke mogentheyts+ tot vernielinge der Vesten. 5 Met welke Wapenen wy die ghedachten verstooren, ende alle Hoogheydt verheven zijnde teghen die kennisse Godes, ende allen ghemoede om Christo te ghehoorsamen, bedwinghen. Iosue.6.20. Proverb.21.22. +2. +2.Cor.10.4.

K.

Na dien nu sulcx den Godtloosen niet aangheenaam en is, werdt de oprechte Leeraar daaromme vervolghet met woorden ende met wercken. Hy werdt ghevloeckt, ghekettert, 1 ghelastert, ende ghenaaem-schendet met Loghenen+ om den name Christi, dat is om des Waarheydts willen: sonder dat hy yemant vloeckt, lastert of scheldet, maar ter navolginghe sijns Meester, den selven 2 seghendts+ ofte beneydet. Alsoo mede volghet hy't Lammeken sijnen Meester daar inne naar, dat hy niemandt en

haat noch en vervolgt, maar hate ende 3 vervolginghe leydet om die Waarheydt⁺
Christi willen. Waar heeft oyt Schaap eenen Wolf verslonden? Neen. Hy doet 4^{+3.}
wel⁺ den gheenen die hem vervolghen, biddet daar voor, ende vergadert alsoo die
kolen der Liefden (want weldaadt baardt vrienttschappe) op 't Hooft der hatelijcke^{+4.}
begheerten sijnre Vyanden. Dats wel verde van quaadt met quaadt te verghelden,
ende noch al veel verder van onveroorsaect yemanden quaadt te doene.

+Saligh zijdy, soo wanneer de Menschen +u sullen lachteren, ende vervolghen, ende alle quaat van u segghen, om mijnen willen daar aan lieghende. 1.Timoth.4.10. Matth.+10.14.15.	+1. +Mat.5.11.
+Niet vergeldende quaat met quade, noch verwijtinghe met verwijtinghe, maar daar teghen goedt wenshende. Luc.6.28. Rom.+12.14. 1.Corint.4.12.13. +Ist dat de werelt u haat, so weet dat sy my al voor u heeft ghehatet.	+2. +1, Pet.3.9. +3.
+Hebben sy my vervolght, sy sullen u oock vervolghen. Ioan.1.20. Amos 5.10.	+Ioan.15.18.
+Hebt lief uwe Vyanden, Doet wel die +u haten. Prov.25.21. Roma.12.20.17. So draagt sich een warachtigh Leeraar +dan tegen Onghelooovighen, Waanghelooovighen ende Ketteren. Maar anders handelt hy metten Boetvaardigen ende bekeerde Zondaren, noch swack zijnde in den Ghelooove. +Want hy hier het gekroockte 1 Riedeken niet en breeckt, maar met de vrolijke Boodschappe +des 2 Euangeliums, die recht bedroefde +Herten 3 vertroost, met de ghesonde +Leere hare ghewond Zielen 4 gheneest, ende metten Broode des Levens die hongherighe +Zielen 5 voedet ende 6 versterckt.	+Ioan.15.20. +4. +Luc.6.27. +Teghen den Boet-vaardighen. +1. +2. +3. +4. +5. 6.
+Het gekroockte Riedt en sal hy niet breken. +Isai.42.3.	+5. 6.
+Op dat ick soude verkondighen een versoenlijck + Iaar voor den Heere, ende een dagh des wraecx onses Godes, omme te vertroosten allen bedroefden, Isai.52.7. Luc.4.+18.&c.	+1. +Mat.12.20. +2.
+Ende dat ick allen Bedroefden soude vertroosten. Luc.4.18. Isai.61.3. Ioan.16.20.21.22. Actor.15.32.	+Isai.61.2. +3.
+Keert weder ghy afvallighe kinderen, ende +ick sal u Afvallen ghenesene. Luc.4.18. Ose.6.2. Prov.12.18, 13.27.	+Isai.61.3. +4.
+Ick sal u Herders na mijnen sinne gheven, +die u met Kennisse ende Leeringhe sullen voeden. Matth.4.4. Esai.40.11. Matth.24.45. Ierem.23.4. Ephes.5.29. 1.Thess.2.7. 1.Petr.5.2.	+Iere.3.22. +5. +Iere.3.15.
+En□ ghy wederomme hier na bekeert zijnde, +soo versterckt uwen Broeders. 1.Cor.1.8.	+6. +uc.22.

xiiij. Capittel.

Wat eens vwaren Leeraars vvercken zijn.

A.

Na dien een waarachtigh Leeraar alle tgheen dat sijn Ampt of Dienst toe staat ghetrouwelijck volbrenghet, soo is licht om mercken dat hy alle t'ghene werckt ende doet, dat hier voor gheseyt is een Leeraars Ampt te wesen. Doch overmits daar niet en zijn gheroert dan Hoofsaecken, ende die heylige Schrift noch seer veele andere wercken der Leeraren vermeldet, en hebbe ick niet willen laten te verhalen die voorneemlijckste wercken eens oprechten Leeraars, eensdeels tot Gode, eensdeels tot sich selve, ende eensdeels tot andere Menschen streckende.

B.

+Ten behoeft gheen bewijs, dat de ghene die anderen sal eeren of berispen, selve gheleert zy ende verstandigh. Dit is alle ware Leeraar, +door dien hy self Gode eerst 1 hoort als sijnen Meester, ende het ghetrouwe Woordt aanneemt. Dit is die onbedrieghlycke Waarheyte Godes, die haar Dienaren niet en laat te schanden worden, maar hen Wijsheyt geeft ende macht, omme den Onwijsen te onderwijzen, ende den wedersprekeren den mond te stoppen. Soo 2 bewaart hy dan oock dit ghetrouwe Woordt dat in sijnen monde is gheleydt, soo ghetrouwelijck, dat dit suyvere Water des Levens door sijnen lijve vlietende, niet altoos en wordt veronreyn of besmet, door den slijm van eyghen Goedtduncken, menschelijck Wanen, of vermetelijck daar toe af te doene. Also doet hy in desen niet anders dan sijn Ampt is vereyschende. Vraaghtmen wat? Hy bewijst niet sijn eyghen Wandel, dat hy met Leven ende Leere anderen onderwijst, betonende dat hy selve ghelooft ende doet, t'ghene hy betuygt dat elck behoort te gelooven ende te doen. Soo blijkt hy dan met 3 Woort ende Daadt+ te wesen een oprecht Dienaar Godes. Daarom sal hy, die self alsoo doet ende leert 4 groot+ ghenaaemt werden in Godes Rijke. Want sijn Gherechtighydt al veele overvloedigher is, dan de gherechtighyde der Pharizeen, van die welcke de Heere seydt: Doet na haar woorden ende niet na haar wercken. Dit is gantsch anders met dese ware Leeraren. Want sy zijn een oprecht 5 voorbeeld der Deughden:+ soo datmen moet doen niet min na hare wercken, dan na hare woorden. Dat zijn dan oock ghetrouwe 6 Legaten, die met Daadt ende+ Woordt, haars Heeren bevel volbrenghe, niet anders dan of Godt self met woorden ende wercken, door hen die Menschen vermaande. Dit zijn voorwaar ghetrouwe ende prijswaardighe knechten des Heeren, haren Heere van haar ontfanghen 7 Pondeken+ eenen rijcken Woecker brengende tot der Enghelen 8 verblijdinghe, ende tot Saligheyt+ der Menschen, voor den welcken sy den Heere oock sorghvuldelijck 9 bidden. Zijn dat nu+ oock niet klare ende ghewisse merckteecken, daar by elck dien't ernst is, acht daar op te nemen, mercken mach, dat een Leeraar in den welcken hy alle sulcx inde Waarheyte siet te wesen, een Warachtigh, Ghetrou, ende Oprecht Leeraar zy? Seecker na dien het den ghetrouwen Gode belieft heeft ghehad, ons soo ghetrouwelijck inde heylige Schrift voor ooghen te stellen, welke ende hoedanighe die wercken eens waren Leeraars zijn tot Gode, ende yemandt daar benevens iet ende waarachtelijck ondervindt dat eenigh Leeraar sulcx doet tot Gode, sal dese oock dan voorts meer aan de oprechtighyde eens alsodanighen Leeraars moghen twijfelen?

Die t'ghetrouwe Woort, dat in de Leere werdt ghebruyckt, aan-kleeft, op dat hy+ machtigh zy met de ghesonde Leere te vermanen, ende den wedersprekers te wederlegghen. Isai.5.4.5. +Tit.1.9.

O Timothee, bewaart dat u betrouwt is.+ Ioan.8.31, 14.23, 17.6.+

Wy en gheven gheenrehande Arghernisse, op dat onse Bedieninghe niet en werde+ ghelastert. 3. Maar bewijsen ons selve in+ allen, als Dienaren Godes, &c. +2. +1.Tim.6.20.

Maar die also doet ende leert, dese sal groot+ ghenoeemt worden in't Rijke der Hemelen.+ Matth.5.21. +3. +2.Cor.6.4.

Als voor Capit. vij. G.j. Capit. xj. K.j.+ Na-dien wy dan Sendtboden Christi zijn+ als of Godt door ons vermaande, soo bidden+ wy u door Christum, dat ghy +4. +Ma.5.20.

u met Gode laat versoenen. +5. +6. +2.Cor.5.20.

+Ey goede ende ghetrouwe knecht, na dien +ghy over weynigh zijt ghetrou gheweest, daar om sa lick u over veele stellen: gaat inde blijdschappe +dijnes Heeren. +2.
 +Voorwaar, voorwaar segghe ick u, dat ter alsoo blijdschap voor den Enghelen +Mat.25.2.
 Godes sal wesen over eenen Zondaar die Boete doet. +8.
 +Heylige Vader, bewaartse die ghy my hebt +ghegheven, in dijnen Name. +Luc.15.10.
 Exo.32.32. 1.Reg.12.23. 2.Corint.13.7 &c. +9.
 +Ioan.17.11.

C.

Wie sal, segghe ick noch, daar aan moghen twijfelen, als men siet dat hy doet aan sich self, tLeeraargheen een oprecht Leeraar na t'ghetuygh der heyligher Schriftuyren schuldigh is te +doene? Als hy aandachtelijck 1 opmercken heeft in 't lesen der heyligher Schriftuyren: +als hy 2 t'quade, ja alder quaden wortele vliedet ende die +1.
 Deughden aanhangt, sich +self daar inne 3 oeffent, hem self in 4 suyverheydt +2.
 bewaart, ende des Heeren Gheboden +onbevleekt ende onbrsiepelijck 5 onderhoudt: +3. 4.
 machmen oock wettelijck twijfelen aan de oprechtigheydt van een alsoodanighen +5.
 Leeraar?+
 +Hebt acht opte Lesinghe, Vermaaninghe ende Leeringhe. +1.
 +Alder quaden wortele is die Begheerlijckheyt, &c. 11. Maar ghy O mensche +1.Tim.4.13.
 Godes +vliedt dese dinghen. +2.
 +Maar oeffent dy selve in Godtvruchtigheyt. +3.
 +Bewaart dy selve kuysch. +2.Tim.4.7.
 +Op dat ghy het Ghebod onderhoudt onbesmet +ende onberispelijck totten +4.
 toekomste onses Heeren Iesu Christi. +1.Tim.5.22.
 +1.Tim.6.14.

D.

+Te min soo salmen daar aan noch moghen twijfelen, als men daar beneven oock siet dat +hy teghen allen Menschen in 't alghemeyn +sulck doet, als die heylighe Schrift +Totten menschen.
 ghetuyght van die ware Predicanten. Want ist dat hy +alle 1 Volcken ende +Mat.28.19.
 Menschen leert met leven +ende Leere: dat is, streckt hy met sijnen goeden +ende +Mat.5.15.16.17.
 oprechten wandel (soo nu al ghehoort +hoort is) den Menschen een 2 Licht, +3.
 verkondight +hy niet sijn selfs, maar alleen des 3 Heeren +Woort, ende hy met dat +Ezech.33.7.
 selve, maar met +gheen ander woordt voor t' quade 4 waar +schout, ten goeden 5 +4.
 vermaant, het ondervondene +6 betuyght, al 7 smeekende, oock 8 berispende, +Mat.16.6.
 het zy tijdt of 9 ontijdt, met alder +zedigheyt ende gheduldigheyt: Ick meyn +1.Ioan.4.1.
 +5.
 +Isai.30.20.21.
 +Tit.3.1.
 +6.
 +Ioan.1.34.3.32.
 +1.Ioan.1.1.2.

ommers, ⁺datmen al eenighsins seecker mach zijn ⁺van sodanighen Leeraars oprechtigheyt.

⁺7.
⁺2.Cor.5.20.
⁺Galat.4.12.

E.

⁺Maar want die Menschen verscheyden zijn ⁺van zeden, soo werckt een bescheyden Leeraar ⁺bescheydelijck met verscheyden Menschen, daar ⁺toe sijn Ampt is streckende. Want anders ⁺handelt hy met Godtloosen, anders doet hy met Zondaren, anders werckt hy metten Ghelooovighen, ende anders hanteert hy den Heylighen. Soo sietmen dat hy den Godtloosen ⁺vrymoedelijck 1 berispt, by-wijlen ⁺2 strengelijck, ende oock somtijds 3 goedertierlijck, alles na de gheleghenheyt der saken, daar inne na de volghende het bevel des heylighen Apostels. Maar teghen den Zondaren in 't alghemeyn, is eens oprechten Leeraars ⁺werck ernstlijck te 4 berispen, schrickelijck te ⁺5 dreyghen tot berouw, ende (soos y hen beteren) ⁺soetelijck te 6 vertroosten, oock t'verloren Schaaap te 7 soecken, ende het gevondene⁺ te 8 bewaren.⁺

⁺8.
⁺Colos.1.28.
⁺9.
⁺2.Tim.4.2.
⁺Teghen den Godtloosen ende Zondaren.
⁺1.

Op dat hy machtigh zy inde ghesonde Leere⁺ te vermanen, ende den wedersprekers te berispen.⁺ 1.Thess.5.14. Prov.24.25.⁺

⁺2. 3.
⁺4.
⁺5.
⁺6.

Maar de Godt onser Vaders heeft Iesum⁺ ophgeweckt, den welck ghy hebt ghemoort, ende aan den Houte 1 des Cruyces ghehanghen. 3 Re 14.9.10.&c. 16.1.2.3., 41.8.18, 21.19.21. Isa.28.7. Ier.20.3.4.6, 26.4.5.6. Ezech.13.2.3.4. Actor.4.10.7.52.53, 9.22, 18.28.⁺

⁺7.
⁺8.
⁺1.
⁺Tit.1.9.
⁺2.
⁺Actor.5.30.

Met zedigheyt berispende den ghenen, die ⁺de Waarheyt wederstaan, of Godt henluyden noch eens berou mochte gheven, om die Waarheyt te kennen. 2.Timoth.4.2. Galat.6.1.⁺

⁺3.
⁺2.Tim.2.25.

Berispen. Siet hier voor 1.⁺

⁺4.

Ghy hebt alle mijnen Raadt veracht, ende ⁺mijne berispingen versuymt.

⁺5.

Ick sal oock in u verderfnisse lachen, ende u bespotten als u op-komt, t'gheene daar ghy voor vreesde. 27.28.29.30.31.32. Isai.65.12. Iacob.2.13.etc.

⁺Prov.1.25.

Vertroosten. voor Capit. vij. M.3.H.⁺

Soecken. voor Capit. xij. F.7.⁺

⁺6.

Ende dat vet is ende sterck, sal lick bewaren.⁺ Ioa.17.12, 10.11.⁺

⁺7.

⁺8.

⁺Ezech.34.16.

F.

Maar eens waren Leeraars werck aan den bekeerden Zondaren ende Heylighen is 1 sorghe te draghen datse niet verleydt en worden, ⁺met opsicht 2 waken op haren wandel, ⁺den Heere Iesu Christo 3 kinderen teelen, die ⁺in Waarheys kennisse op te 4 voeden, ende ⁺(daar 't noodigh is) sijn 5 Leven te laten voor ⁺sijne Schapen.

⁺1.

⁺2.

⁺3.

⁺4.

⁺5.

Maar ick hope in den Heere Iesu Christo ⁺ haast Timotheum te seynden tot u, op dat ick ⁺ wetende hoe 't met u staat, goedts moedts mach zijn. Coloss.2.1.	+1.
1.Thess.3.5. Hebr.6.11.	+Philip.2.19.
Maar weest ghy wacker in allen dinghen. ⁺ Actor.20.29.30.31. ⁺	
Want in Christo Iesu heb ick u door den ⁺ Euangelie gheboren. Galat.4.29. ⁺	+2.
Nochtans zijn wy soo sachtmoedigh gheweest ⁺ onder u als een Voedtster haar voedtster-kinderen ⁺ voedet. Ioan.22.15. ⁺	+2.Tim.4.3. +3.
Ick ben een goet Herder. Een goet Herder ⁺ laat sijn Leven voor sijne Schapen. 2.Corint.12.15.	+1.Cor.4.15. +4. +1.Thes.2.7. +5. +Ioan.10.11.

G.

Het en mach dan geen seer duyster of twijfelijck merckteecken eens waren Leeraars zijn, daarmen hem inder Waarheyt bevindt, sodanigh in sijne woorden ende wercken, als die heylige Schrift eenen warachtighen Leeraar beschrijft, ja beschildert, ende met alle sijnen eyghen verwen soo naackt ende soo klaar voor ooghen stelt. Want hy dan in sijne woorden ende daden bewijst ghetrouwe ghehoorsaamheyt tot Gode, heylige beteringhe van sich selve, ende eenen stichtelijcken ende vriendelijcken wandel tegen allen Menschen, waarachtighe, maar niet manslachtighe berispinghe teghen den Ketteren, dreyghelijcke oock troostelijcke vermaninghen totten Zondaren, ende sorgvuldighe behoedinghe ende opvoedinghe sijnre Schapen. Dat zijn dan voorneemlijck die wercken eens waren Predicants, ons inde heylighe Schrift voorghedraghen: die verswijght oock niet wat hy niet en doet of werckt: daar af wy nu oock een weynigh willen segghen.

xiiij. Capittel.***Wat een vvarachtig Predicant niet en doet of vverckt.*****A.**

Soo yemant zijn sal een warachtigh Sendt-bode Christi ende Leeraar der Christenen, hy self moet voor al inder Waarheynt een Christen wesen. Dit en is niemandt sonder Gode gehoorsaam te zijn inde twee Hooft gheboden, al die Wet ende Propheten in sich begriepende, soo volght nu dat een warachtigh Leeraar Godt boven al, ende sijnen Naasten als hem selve lief heeft. Nu ist soo lichtelijck te weten, voor die't niet ernst wil ondersoecken, of men dese Liefde heeft dan niet: alst lichtelijck is te weten, daarmen aan twijfelt, of een vuyr gheschildert zy dan niet. Want ghevoeltmen niet dat het vuyr hitte van sich gheeft, sal men niet seecker zijn dat het een gheschildert vuyr is? Ick houde wel ja, het zy dan soo constigh ghemaalt alst wil. Wie dan oock, niet in sich gevoelende tot Gode die hertelijcke tocht, die hy wel tot een vrouwe, tot ghelddt, of tot andere aertsche dinghen in sijnen ghemoede heeft ghevoelt, sal moghen twijfelen, dat hy noch niet in hem en heeft die ware Liefde Godes? Dit werdt leyder soo selden by den Menschen met aandachtigh opmercken in sich ondersocht alst wel by veelen t'onrecht werdt ghewaant dat sy die Liefde Godes al hebben: die daar door meynen al goede Christenen te zijn daar sy noch gheen goede Heydens en mogen verstrecken: rechts of yemandt een warachtigh Christen moght zijn, ⁺sonder 1 warachtighe Liefde te hebben. Ende moet ick vastelijck ghelooven, indien by alle, ^{+1.} die Leeraren willen worden, ofte nu al zijn, soo vlijtelijck by haar selve worden na ghespeurt, alst henluyden wel noodtlijck is: datter luttel staan soudent naar het Ampt eens Leeraars, ende datter veele heur Leerampt soudent verlaten: door dien sy inder Waarheynt soudent bevinden haar onbequaamheynt tot desen alderhooghsten ende oock aldersorghlijcksten Staat. Och of Godt oock gave, datter nu wat min worden bevonden, die van selfs loopen onghesonden, ende wat meer die opten marckt ledigh stonden, tot dat haar Tonghe van den Heere werde ontbonden, om in sijnen heylighen Wijngaart als ware Wijngaardeniers te wercken, ende die niet als listighe Vossen te bederven: Wy en soudent dus iammerlijck niet verwert zijn aan den Toren Babels met soo verscheyden spraken; nochte ⁺in den Doolhof van soo menighfuldighe ⁺onweghen, Partijchappen, Scheuringhen ende Secten. ^{+1.}

Al waert dat ick met tonghen der Menschen ende der Enghelen sprake, maar ^{+1.}Cor.13.1. gheen Liefde en hadden, soo ware ick als een klinckende Metaal, of luydende Belle gheworden. 1.Corint.13.2.3. Ioan.21.16. Ioan.13.35. Roma.13.8.

B.

Alsoo houde ick voor seecker dat alle ware Leeraars, als hebbende ware kennisse van de Goddelijcke Goedheynt, Schoonheynt ende Hoochwaardigheynt, oock mede van sijn selfs Menschelijcke quaadtheyden, leelijckheyden ende ellendigheyden, Gode boven al bemindt, ende sijnen even Naasten als hem selve, om Godes willen, dit maect in hem een vriendelijck me-dooghen metter zondighen Menschen

Ellendigheydt, ende eenen Hertelijcken luste omme die selve, of ten minsten eenighen van dien, uyt die Quaatheydt, Lelijckheydt ende groote Ellendigheydt te verlossen.

C.

Nu weet dese Leeraar oock inder Waarheydt, dat Godes heylich Woordt alleen is die waare 1 Medecijn ende Salve, daar door⁺ alder menschen qualen der Zielen (t'welck quaatheydt is ende zonde) alleen warachtelijck moghen worden ghesesen. Hierom⁺ 1. ist oock dat die ware Leere werdt ghenoomt die 2 ghesonde Leere. Want dese alleen ghesondt⁺ maackt allen Krancken daar inne sy komt, blijft, ende 3 onbehindert haar werckinghe⁺ mach hebben, So weet mede alle ware Leeraar, dat het Gode, oock⁺ 2. sijnen Ampt op't alderhooghste teghen is, dat hy dit alleen ghesesende woort⁺ 3. Godts verwerpene, sijne ydele Droomen den Krancken daar voor aandienen, of dat hy't willende verbeteren, sijn dootlijck Venijn daar onder menghen, of dat hy uyt Misgonste of Karigheydt den Krancken die ghesesende Salve onthouden soude. Dit waar oock snoer-recht teghen die Liefde die hy draaght tot sijnen even Mensche, welcks hooghste luste is om veelen Menschen te ghesesen, ende gheensins om yemanden te vergeven ofte dooden. Also maackt die Liefde, die alle ware Leeraar heeft tot Gode ende tot sijnen even Naasten, dat hy sich op't alder scherpste hoedet voor drye soo verderflijcke saken voorsz. Want hy niet altoos 4 voort⁺ en brengt uyt sijn eyghen Herte of goetduncken: die suyvere Borne van des Heeren woort met⁺ 4. het vuyl sijnre voeten van de aartsche begeerlijckheydt niet en besmet of 5 vermenghet:⁺ ende om sijn eyghen nut ofte eere, niet altoos en 6 verberghet van des Heeren⁺ 5. woordt dat⁺ den Menschen nut ende noodigh is om weten. Welcke drye ghebreken nu leyder, even soo ghemeen zijn by den gheemenen Leeraren, als die wel⁺ 6. verderflijck zijn voor der Menschen⁺ onwijse zielen.⁺

Hy heeft sijn Woordt ghesonden ende heeftse ghesondt ghemaackt. ⁺1. Proverb.12.18, ⁺4.21.⁺ ⁺Psal.106.20.

Op dat hy machtigh zy te vermanen in de ghesonde Leere. 1.Timoth.1.10. Tit.2.⁺ ⁺2. 1.8.&c.⁺ ⁺Tit.1.9.

Soo wie anders leert, ende die ghesonde woorden onses Heeren Iesu Christi, ende die Leere des Godtsaligheydts niet toe en stemt.⁺ 2.Timot.4.3.⁺ ⁺3. ⁺1.Tim.6.3.

Dan suldy kennen dat ick het ben, ende dat ick niet en spreke uyt my selve, ⁺4. maar dat ick spreke t'ghene, ende alsoo my de Vader heeft gheleert. Num.16.28.⁺ ⁺Ioan.8.28.

Niet wandelende in Schalckheydt, nochte⁺ het Woordt vervalschende. ⁺5. 2.Corint.2.17.⁺ Num.16.28.⁺ ⁺2.Cor.4.2.

Hoe ick u niet onthouden en hebben dat nut was, ofte ick en hebbes u alle verkondight. ⁺6. ⁺Actor.20.26.

D.

Ende want een warachtigh Leeraar is eenvuldigh als een Duyfken, ootmoedigh als sijn Meester, ende een warachtigh Liefhebber Christi, als Petrus, Paulus, ende andere ware Iongheren Christi: soo en wandelt hy niet in bedrieghlijcke 1 Argelistigheydt,

hy en soeckt oock gheen lof der Menschen, ⁺noch en staat na gheen 3 schantlijck ghewinne, ofte yet dat eens anders is, alsoo hy 't om Christi willen alles voor ^{+3.} dreck acht, ende sijnen Meester Christo, niet sich selve, arbeydt, wint ende woekert in 't winnen van Zielen. Waar inne hy soo veele wercx vindt, dat hy sijnen Meester navolghende, sich niet altoos ⁺en onderwindt metten 4 Burgherlijcken saecken, Vyerscharen ofte Raadthuysen. Ende overmits hy in hem heeft die vriendelijcke ^{+4.} Liefde, ende die goedertierene Sachtmoedigheyt Iesu Christi, soo en is hy gheen ⁺ding minder dan 5 twistigh, maar vreedtsaam, overmits die gave der Wijsheydt ^{+5.} van boven. Boven alle dit, is hy oock soo sterck dat hy 't alles vermach in Christo. Daaromme oock dese dorschende Osse met sijne sterckheydt, ende dese minnelijcke Bouman door sijn Liefde onder desen sijnen stadighen arbeydt, ⁺nemmermeer en 6 vertraaght. Want die al-verdraghende, ende al-ghedooghende Liefde, maackt allen ^{+6.} arbeydt licht. Ende na dien hy seeckerlijck weet dat die Almoghende ⁺Heere met hem is, soo en 7 vreest hy in 't berispen ende straffen gheenens Menschen, maar, ^{+7.} handelt in alles ghetroostelijck ende vrymoedelijck.

⁺Niet wandelende in Arghe-listigheyt, &c.

⁺Oock niet soeckende het lof der Menschen ⁺noch van u, nocte van anderen. ^{+1.}

⁺Ende ick en sal u niet lastigh wesen, want ⁺ick en soecke niet dat uwe, maar ^{+2.} u. ^{+1.}1.Timoth.3.8. 1.Tess.2.5. 1.Corinth.^{+13.5.} ^{+2.}

⁺Maar een van de Schare seyde tot hem Meester, segt mijn broeder, dat hy met my die Eerffnisse deyle. 14. Ende hy seyde tot hem: Wie heeft, O Mensche, my tot een Rechter of scheydtsman over u ghestelt? Actor.^{+6.2.} 2.Timoth.2.4. ^{+1.}1.Thes.2.6. ^{+3.} ^{+2.}2.Cor.12.14. ^{+4.}

⁺Maar een Dienaar des Heeren en moet niet twistigh wesen, maar sachtmoedigh tot een yghelijck. 1.Corint.13.5. Iacob.^{+3.17.} ^{+Luc.12.13.} ^{+5.}

⁺Daaromme na-dien wy hebben dese Bedieninghe (t'welck die Godtlijcke barmhertigheydt is tot ons) soo en worden wy niet traghe. Genes.29.20. ^{+2.}Timot.2.34. ^{+6.} 1.Corint.13.7.&c. ^{+2.}Cor.4.1.

⁺Als een Adamant ende Keselsteen hebbe ⁺ick dijn Aanghesicht ghemaackt, en vreestse niet, noch en ontsiet dy niet voor haren aanghesichte. Isai.8.12.13. ^{+7.} Iere.1.17.19. Matth.10.28. ^{+Ezech.3.9.}

E.

Eyndelijck al ist sulcx dat een warachtigh Leeraar wel seeckerlijck weet dat die Waarheydt, oock om haren wille heur Dienaren, nergens willekom en zijn, maar doorgaans ⁺veracht, 1 ghehaat, ende vervolght werden by de werelt ende desselfs groote Hanssen: ende daar by mede wel verstaat, dat hy sulcks lichtelijck soude ^{+1.} moghen ontgaan, ja selve in Eeren, ghemack ende weelde komen, by al-dien hy den onboetvaardighen Zondaren ^{+2.} vrede prediken, ende den machtighen luyden ^{+3.} pluymstrijcken wilde, soo en doet hy sulcks gheensins, noch en is oock soo ^{+2.} onbescheyden ⁺niet, dat hy den verscheurende 4 Honden het Heylighdom van de ^{+3.} Godtlijcke verholentheyden ⁺soude voor-werpen, om den 5 kurieusen of ^{+4.} nieu-gierighen spotters te verlustighen ende te behaghen. Somma, hy en doet niet, ^{+5.}

dat eenighsins teghen Godes Eere, der Menschen saligheyt, ende sijn Ampt soude moghen schijnen te strijden.⁺

Ende ghy sult van alle Menschen om mijnen⁺ Naams wille gehaat worden. ^{+1.}
Matth.14.9. Ioan.15.18, 7.7. Amos 5.10.⁺ ^{+Mat.10.22.}

Mijn Volckdie dy saligh segghen te zijn, ⁺bedrieghen u. Ierem.5.14, 8.11. ^{+2.}
Ezech.13.10.16. ^{+Esai.3.12.}

In hare schalckheyden verblijden sy den⁺ Koning, ende in hare Logen-talen den Princen⁺ Ierem.28.10.11. 3.Reg.22.6.⁺ ^{+3.}

En worpt het Heylighdom niet voor den⁺ Honden, &c. Roma.9.20. Proverv.9.7.⁺ ^{+Oseas.7.3.}

Herodes Iesum siende, was seer verblijdt, ⁺want hy hadde hem over langhen ^{+4.}

tijt begheert te sien, overmits hy veele van hem hadde ghehoort, en hy begheerde ^{+Mat.7.6.}

een Teecken van hem te sien. 9. Ende hy vraaghde hem met veele woorden, maar ^{+5.}

hy en antwoorde hem niet. Matth.16.4, 12.38.39. ^{+Luc.23.8.}

xv. Capittel.

Wat een vvarachtigh Leeraar leert.

A.

Hier voor Capit. vij. K. handelende van't voorneemlijkste werck eens Leeraars, t'welck is anderen te leeren, of (om eyghentlijcker te spreken) voor te houden of te betuyghen t'ghene den Menschen noodigh ende nut is om weten, heb ick daar wat af ghedaan, soo ick op 't kortste mochte, overmits mijn voornemen was sulcx alhier te doene, soo ick aldaar oock gheseydt hebbe.

B.

Om t'welcke dan mede soo ick op 't kortste ende klaarlijkste mach, te doene, soo staat te mercken, dat de heylighe Schrift verhaalt, dat een warachtigh Leeraar het ghene leert of betuyght, dat hem van den Heere is 1 bevolen te leeren: Dat is het 2 Woordt des⁺ Heeren, soo voor mede is ghesien Capittel j. ende ij. Inghelijcx mede hier naast voor Capittel xij. c.4.5. Somma. hy leert of betuyght die 3 Waarheyt, ^{+1. 2.}
die hy van Gode heeft⁺ 4 ghehoort, ende die hy heeft 5 ghesien.⁺

Staat op, ende spreekt tot hen, alle dat⁺ ick dy bevele. Exod.4.15.⁺ ^{+3.}

Maar Paulus ende Barnabas bleven tot⁺ Antiochien, leerende ende ^{+4. 5.}
Euavngelizerende⁺ het Woordt des Heeren. 2.Timoth.4.2. 1.Petr.4.11.⁺ ^{+1.}

Ghy hebt ghesonden tot Iohannem, ende⁺ hy heeft der Waarheyt ghetuyghnisse ^{+Ier.1.17.}
ghegheven. Ioan.18.37. 2.Corinth.4.2, 6.7.13.8. Coloss.1.5. 2.Timoth.2.15.⁺ ^{+2.}

T'ghene ick tot u segghe in 't duyster, dat⁺ segt in 't licht, ende t'ghene ghy in ^{+Actor.15.35.}

't Oore hoort, dat predickt opten Daken. Proverb.⁺12.17. Ezech.3.17. Actor.4.20.⁺ ^{+3.}

Wy en mochten niet laten te spreken t'ghene wy ghesien ende gehoort hebben. ^{+Ioan.5.33.}

1.Ioan.1.2.3. ^{+4.}

^{+Mat.10.27.}

^{+5.}

^{+Actor.4.20.}

C.

Soo is hem dan die Waarheydt selve oock bekent, en □ mach daaromme oock waarachtelijck ghetuyghen van de Waarheydt, omme tot haar Kennisse den Menschen te voorderen. Maar waar af sal dese Waarheydts kennisse zijn? Van twee Hooft saecken, te weten van't goede ende van't quade. Dit goede, daar af alle Leeraar der Waarheydt, die kennisse betuyght, is Christus.

+Want wy en prediken niet ons selve, maar +Iesum Christum onsen Heere. Actor.28.31,
8.5. 1.Corint.23. +1.
+2.Cor.4.5.

D.

Maar t'quade dat d'oprechte Leeraar door Waarheysts tuyghnisse bestaat den Menschen
+bekent te maken, is bysonder de 1 Mensche self, na dat hy in 't quade ende voor dat
hy weder in't goede is verandert. Dese Mensche wert +ghenaamt 2 d'oude Mensche, +1.
het 3 lichaam +der zonden, de 4 dierlijke Mensche, die +5 wijsheyt des vleeschs, +2. 3.
die 6 wet der leden, +der 7 zonden, en □ oock het onzichtbare 8 vleesch, +welcks +4.
handen, voeten en □ anderen 9 leden moghen ja moeten af-ghesneden worden. +5. 6.
Want het zijn quaade leden, ghelijck als oock dat onsienlijck lichaam een quaat +7. 8.
lichaam is. Van welcke quaatheysts kennisse, ick hier eerst een luttel wil verhalen, +9.
ende daar na oock van't goede, te weten van Christo onsen Heere met sijne goederen.

+So ghy luyden dan die quaat zijt, uwe kinderen +goede gaven kondt gheven, &c.
Iere.16.12. +1.

+Legt af den ouden Mensche, &c. Rom.6.6. +Colos.3.9. +Mat.7.11.

+Op dat vernielt werde het lichaam der +zonden. +2.

+De dierlijke Mensche en verstaat niet +die dinghen die den Gheest aan-gaan. +Ephes.4.22.
+Iude 19. +3.

+Want die wijsheydt des vleeschs is een vyantschappe Godes. +Rom.6.6.

+Welcke wet is in mijne leden. +4.
+1.Cor.2.14.

+Die my ghevangen neemt onder de wet der +zonden. +Die Christo toe-behooren,
hebben haren +vleesche met sijne lusten ende begeerlijckheyden +ghekruyst. +5.
+Rom.8.7.
Matth.18.8.9. +6.

+Soo doodet nu uwe leden die opter Aarden + zijn, Hoerderije, Onreynigheyt,
Geylheydt, quade begheerlijckheydt ende Ghierigheydt, d'welck een Afgoden-dienst +Rom.7.23.
is. Galat.5.19.20.21. +7.
+Rom.7.23.

+8.
+Gala.5.24.

+9.
+Colos.3.5.

E.

Hier mach yemant dencken, waar toe die kennisse van t'quade die Adam was verboden
van noode is? Dien zy gheantwoordt dat het den oprechten ende onnooselen Ionckheyt
boven al goedt zy, dat hy t'quade niet en doe, niet en ondersoecke, en bevinde, noch
en kenne. Ghemerckt sulcx niet en mach gheschieden sonder t'goede datmen heeft,
te weten d'oprechte Onnooselheydt te verliesen ende quaat te worden. Ghelijck niemant
die quaatheydt der Siekten en mach ondervinden noch weten, sonder sijn goede
ghesontheydt te verliesen. Dit en was die wille Godes met dat in Adam soude
gheschieden: ende daaromme was hem die wetenschappe des quaats verboden. Maar
het is wederomme onmoghelijck, dat yemant nu al in 't quade vervallen wesende
ende quaadt ghe worden zijnde, goedt soude worden, sonder sijne quaatheydt te
verlaten. Soo en mach oock niemant sijne quaatheydt verlaten, sonder die vyandlijck

te haten. Ende niemand en mach die quaatheydt vyandtlijck haten, sonder die inder Waarheydt te kennen verderflijck, ende een dootlijck fenijn sijnre Zielen. Hieromme is allen quaden Menschen voor alle dinghen hooghnoodigh, ⁺dat sy haar eughen 1 quaadtheyt kennen. Welcke quaadtheydt meest is gheleghen in schuldigh 2 ^{+1.} Onverstandt, 3 Waanwijsheydt, ⁺onghewoonte of 4 Swackheydt ten⁺ goeden, ende macht of 5 ghewoonte ten quaden.⁺ ^{+2. 3.}

Wy bekennen O Heere onse Boosheyden ende onser vaderen Zonden, dat wy teghen dy⁺ ghezondiget hebben. 3.Reg.8.38. Psal.50.5.⁺ Luc.15.17.18.⁺ ^{+4.}

Den Osse kent sijnen heere, ende den Ezel⁺ sijns heeren kribbe, maar Israel en kent niet, ende mijn volck en heeft gheen verstandt. Psal.18.13, 81.5. Isai.44.18.19, 59.9.10, 42.19. Matth.6.22.⁺ ^{+5.}

Wee u dien daar wijs zijt in uwen Ooghen, ⁺ende by u self voorsichtigh. Ioan.9.41. Proverb.3.7. Isai.59.2. 1.Corinth.8.2. Gala.6.3.&c.⁺ ^{+1.}

De Gheest is willigh, maar t'vleesch is⁺ kranck. Roman.5.6, 7.15.18. 1.Corint.11.30.⁺ ^{+Tere.14.20.}

Ist dan dat dit in dijn Herte segste, waaromme⁺ zijn my dese (quaden) opgekomen? om dijnre Boosheyts menighvuldigheyden, zijn dijne schamelheyden ontdeekt, dijn voetsolen zijn besmet. Mach een Moor sijnen huydt, of een Lupaart sijn vlekken veranderen, soo mooght ghy wel doen, nu ghy het quade gheleert hebt. Jerem.30.14. Psal.72.7. Proverb.5.22. Proverb.1, 16. Ephes.4.22. ^{+2.}

^{+Isai.1.3.}

^{+3.}

^{+Isa.5.21.}

^{+4.}

^{+Mat.26.41.}

^{+5.}

^{+Tere.13.22.}

F.

Licht vallet sijnen vyandt te haten. Vyandt wordt elck den ghenen dien hy weet dat hem quaat wil ende doet. Nu doet de ware Leeraar den Mensch einder Waarheydt verstaan die dootlijcke Vyandtschp die ons draaght ende daghelijcx bethoont onse valsche vriendt, Ick meyn onse vermetel oordeel, eyghen goetduncken, ende blindt verkiesen, die ons alle ooghenblick door onse verkeerde lusten ende blinde begheerten brengt in onghenoeghen, in wroeghen, ja in den Doot selve, in de plaatse daar hy ons beloofde Ruste, Luste ende Leven. Dan vaart hy voort, ende beveelt soodanighen kenner van sijn eyghen quaadtheydt die selve, dats hem self te 1 haten. Hier wert⁺ dan volbracht t' ghene den aldereersten ghevallenen Mensche was 2 belooft, ^{+1.} namentlijck⁺ vyantschap tusschen t' zaad des Loghens en □ 'tzaadt des Waarheydts. Dan volgt oock van selfs uyt die haatelijcke vyandtschap het 3 verlaaten van sich ^{+2.} selfs, ende van sijne onweghen⁺ ende zonden die 4 swaar ende pijnlijck⁺ zijn. Sulcx alles betuyght een ghetrou Leeraar ghetrouwelijck, ende daar inne volght hem die ^{+3.} Leer-gierighe Iongher oock naarstelijck. Wie haat niet gaarne sijne vyanden? Wie ^{+4.} verlaat oock niet gaarne moeyelijcke ende verder slijcke omweghen?

Haat het quade. Psal.118.143.104.113.⁺ Proverb.8.13. Ioan.12.25. Roma.7.15,⁺ 12.9. ^{+1.}

Ick sal Vyandtschap stellen tusschen dij⁺ ende het Wijf.ende tusschen dijnen ende haaren⁺ Zade. Matth.10.34.16.25. ^{+Amos 5.15.}

Soo wie my wil naar-volghen die versaacke⁺ hem selve, ende neme sijn Cruyce ^{+Genes.3.15.} op, ende⁺ volghe my na. Ozeas 24.3. Ezech.33.19. Ephes.4.22. 1.Petr.4.1.2. ^{+3.}

Colossen.3.9. Isaias 55.7, 58.13. ^{+Mat.16.24.}

Soo veele ick sie, die Boosheydt ende⁺ Schalckheydt ploeghen, ende lammer zayen,
⁺die mayens oock. Psal.7.15. Isai.30.11.59.4. ⁺4.
⁺Iob 4.8.

G.

Vant quade afwijkende komt men tot het goede. Dit Goet is (so nu gheseyt is) Christus. ⁺Die wijst daaromme sijne Iongheren af: van heur selve, tot sich selve. Dat is totten Borne, ⁺Fonteyne en □ 2 Schatkamer alre warachtiger goederen. Want ⁺1. onmoghelijck ist twee so wederwertighe Heeren, als t' quaat ende t' goedt ⁺zijn, te ⁺2. 3 dienen, sonder den eenen te haten ende den anderen te lieven. ⁺3.

⁺So wie my wil navolghen die verloochene ⁺hem selve. Mat.10.39. Marc.8.34.

⁺Inden welken verborgen zijn alle die schatten ⁺der wijshz. en □ kennissen. *Vide pura xv.S.I.* ⁺1. ⁺Luc.9.23.

⁺Niemant en mach twee Heeren dienen of hy ⁺moet den eenen haten ende den anderen lieven. Mat.12.30. 2.Cor.6.14.15.16.&c. ⁺2. ⁺Coloss.2.3. ⁺3. ⁺Matt.6.24.

H.

Gelijck het nu niet swaar, maar licht valt om vyandelijck te haten den ghenen die wy warachtelijck weten dat ons quaat doet, so nu is gehoort: also en mach't daar tegen oock niet swaar, maar moet licht vallen om lief te hebben, die wy inder Waarheynt onder vinden dat ons goedt doet. Want weldaat baart vrientdschappen. Dit wast oock dat de Waarheynt selve seyde: Mijn Iuck is soet ende mijn Last is ⁺1 Licht. Wat is nu dit juck Christi doch anders dan sijn heyligh gebodt? Wat gebiedt hy oock meer ⁺1. dan ons self, die quaat zijn, te verlaten, ende hem Christum, die self de goetheyt is, na te volghen?

⁺Mijn juck is soet ende mijn last is licht. ⁺Pro.4.11.12.14.6, 24.13. Ioan.11.9, 13.34. Prov.21.15. ⁺1.

⁺*Vt supra G.I.* ⁺Mat.11.30. ⁺2.

I.

Dat wy selve het quade zijn t'welck de Heere Christus ende alle sijne ware Sendtboden bevelen te verlaten, is hier voor xv.D. betoont in't alghemeyn, en □ soude sonder int particulier meer daar of te spreken voort gaan, so ick niet en sage dat veele Menschen, ja oock veel Leeraren selve, meer arbeiden om te verlaten den schijn van't quade in misbruyck van Ceremonien bestaende, dan het ware quaat selve, gelegen int verkeerde oordeel, onverstandighe begheerten, ende quade zeden of gewoonten van wandel. Derhalven moet ick hier noch een weynigh int bysondere daar af handelen, soo veele mijn voorghenomen cortheynt mach ghedooghen.

K.

De quaatheyt welke die menschen moeten verlaten sullen sy goet worden (wie wort quaat blijven de goedt?) verneemtmen inder quader Menschen wercken, in heur woorden ende in heur gedachten, herte ofte gemoedt. Die quade ⁺wercken of 1 quaat doen int gemeen verbiedt alle ware Leeraar na t'ghetuygh der H. Schrifturen ^{+1.} ernstlijck: niet alleen het hanteren van Ceremoniale saken, alst verbodt mede ⁺brengh van uyterlijcke 2 Afgoderije, van't eeten ⁺van't 3 Versticke, van't Bloet en ^{+2.} verscheyden ⁺andere menschelijcke 4 insettinghen, maar oock mede van grove ^{+3.} zonden inden quade zeden bestaende. Also verbiet de ware Leeraar ⁺metter Schrift ooc scherpelijck 5 d'Oncuysheydt ⁺met hare Dochteren 6 Hoerderije ende ^{+7.} Overspel. Hy verbiet ooc 8 Onrechtvaardigheyt met haren staert-Iofferen, ^{+6.} namentlijc ⁺het schalcke 9 Bedrogh, die etterige 10 Woecker ⁺en ^{+7. 8.} die schandelijcke 11 Diefte. Sonder dat hy swijght vande onmate in spijsen en ^{+9. 10.} drancke, ⁺als 12 Gulsigheyt en ^{+11.} 13 Dronckenschappen. En ^{+12. 13.} laat oock niet met grouwlijcke dreyghementen aan te tasten 14 t'gewelt met des selfs ⁺hoofleden 15 Roof, 16 Wreetheyt en ^{+14.} 17 Dootslagh, ⁺ende meer andere derghelijcke quaden uyterlijck inder daat geschiedende, die ontwijfelijk geweten ende wettelijc vande ^{+15. 16. 17.} Burgerlijcke Overheyt ghestraff moeten worden.

Laat af van't quaat doen. Isa.58.13. Pro⁺4.27. 1.Pet.3.11.&c.⁺

Hoedt u, mijne kinderkens vandē afgoden, ⁺Amen. Isa.31.7. Ezech.14.6. ^{+1.}
1.Cor.16.14.⁺ Act.15.20. ^{+Isa.1.16.}

Datmen hen sal schrijven, dat sy sich onthouden⁺ vande besmettinghe der ^{+2,} Afgoden, van⁺ Hoerderije, vanden Versticken ende vanden Bloede. ^{+1.Ioan.5.21.}

Te vergeefs dienen sy my met menschen geboden.⁺ Mat.15.3. Isa.29.13.&c.⁺ ^{+3.}

Die vertwijfelende hen selven over ghegheven⁺ hebben in cuysheyt. Rom.13.13. ^{+Actor.15.20.}
Ephē.⁺5.18. 2.Cor.12.21. ^{+4.}

Alle zonde die de Mensche bedrijft is buyten⁺ sijn Lichaam, maar die daar ^{+5.} hoereert, zondigh⁺ in sijnen Lichame. Act.15.20. Col.3.5. 1.Thess.4.3. ^{+Ephē.4.19.}

Du en sultse niet begheeren sijn (dijn Naastens)⁺ Huysvrouwe. Levit.10.10. ^{+6.}
Deut.22.⁺22.&c. Wee den genen die sijn Huys bouwet in onrechtvaardigheyt.⁺ ^{+1.Cor.6.18.}
Iob.11.14. Psal.31.5.&c.⁺ ^{+7.}

Als een scheermes hebdy u bedrogh ghescherpt.⁺ Iere.5.17.&c.⁺ ^{+Exo.20.15.}

(Ende) op woecker niet en geeft, noch gheen⁺ woecker en ontfangt. Exo.22.25. ^{+8.}
Levi.25.36.⁺ ^{+Iere.22.13.}

Du en sultse niet stelen. Exo.20.15. Deut.⁺5.17. Psal.49.18.⁺ ^{+9.}

Siet voor u dat uwe herten tot eenigher tijt⁺ niet en werden beswaart met ^{+10.} gulsigheyt. Luc.⁺6.25. Rom.13.13. Iacob.5.5. ^{+Ezech.18.8.}

En ^{+11.} en wilt niet droncken werden van wijn.⁺ Luc.21.34. Isa.15.22. Ioel.1.5.&c.⁺ ^{+Mat.19.18.}

Verdrucken u die Rijcken niet door gewelt?⁺ Isa.10.2. Ezech.22.19. Prov.22.22.⁺ ^{+12.}

Wee u die daar roof: suldy oock niet self⁺ berooft worden? Isa.3.17. Psal.9. ^{+Luc.21.34.}
ende 10.⁺ vers.9. Pro.11.24. Ezech.22.27.19. ^{+13.}

^{+Ephes.5.18.}
^{+14.}
^{+Iacob.2.6.}
^{+15.}
^{+Isa.33.1.}

Die dochter mijns volcx is soo wreedt gheworden, ⁺ghelijck als die wilde Struyffen.⁺
2.Paral.28.9. Prov.11:17, 12.10. Isa.59.7.⁺

⁺16.

Soo wie Menschelijck bloedt stort, diens⁺ bloedt sal gestort worden, want de
Mensche is ghemaackt tot een beelde Godes. Prov.28.17. Exo.10.13. Ezech.24.6.
Mat.5.21, 19.18.

⁺Thren.4.3.

⁺17.

⁺Gen.9.6.

L.

Dat alle de ghene die sodanige ende andere meer dergelijcke quade wercken hanteren
ende daar inne volherden, niet en sullen komen in't Rijcke Godes, weten ghewisselijck
alle waare Leeraren, gemerckt daar die goeden ende niet die quaden sullen wonen.
Nu en mach immers niemandt, die sulcke quaden met lusten blijft doende, goet
wesen. Voorwaer neen. Dath waar anders niet gheseyt dan dat yemant die noch
daghelix hoereert cuysch, noch droncken drinckt nuchteren, ende noch steelt
rechtvaardigh soude zijn. Wie mach dat gelooven. Daaromme leeren alle oprechte
Predicanten? heure Leerlinghen met hooghster ernst, dat sy inden Heere moeten
verlaten alle soodanighe quade daden: Ia oock daar en boven noch, dat sy moeten
verlaten alle t'quade dat sy metter tonghen bedrijven. Want sy verbieden met het
ghetuygh der H. Schriftuyren alle quaadt 1 woort, die ydel 2 clappersucht, die
verdoor-⁺

⁺1. 2.

+lijke 3 Pluymstrijckerie, schandelijcke 4 Logen +ende die naamschendige 5
Achterclap. Sy +verbieden ooc het 6 lichtvaardigh ooc 7 valsch +Sweren, en □ sy
verbieden mede het 8 Vloeken +op yemanden, opten 9 Ouders, opten 10 Overheyt,
+met sampt het 11 Lasteren.

1 Ephes.4.29. 2 Prover.25.28, 29.20. Iacob.1.26. 3 Proverb.24.28, 29.5, 27.6.14.
4 Exod.23.7. Levit.19.11. Proverb.12.22. Ephes.4.25. Colos.2.9. 5 Pro.4.22.
Iacob.4.11. 1.Pet.2.1. 6 Mat.5.35.36.37.38. Iacob.5.12. 7 Levit.19.12. Matth.5.33. 8
Roma.12.14. 9 Exod.21.10. Proverb.20.20. 10 Exo.22.28. 11 Ephes.4.11.&c.3.8.

M.

Nu en doet noch en spreekt niemandt dat quaadt of zonde is, sonder voorgaande
wille. Mara die quade wille werdt gheboren wt die quade gedachten: recht als die
boomvruchten spruyten uyte voorgaande bloeyselen. Daarom ist ooc dat de ware
Predicant den volcke leert +vlijtelijcken te verlaten hare 1 quade ghedachten. Ende
want die voortkomen uyt Dolinge, +soo leeren die de 2 dolinghen oock vermijden +1.
+ende verlaten, oock mede die 3 Onwetenheyt, moeder van dolingen, welcke +2.
onwetenheyt by veelen moetwilligh is. Dese werdt vande verstandige Leeraars +3.
swaarlijck berispt. Want sy niet anders en is dan het willigh oncruyt ende
nacht-zaysele des vyants. Daar uyt dan overvloedelijck opschiet die verdoemelijcke
+oogst van alle 4 onnutte, 5 verkeerde, 6 onrechtvaardige, +7 Godtloose ende (daarse
alle onder +begraven worden 8 quade ghedachten. +4. 5. 6.
+Neemt wech het quade uwer ghedachten. +Isa.55.7. Iere.25.5. Nu.15.39. +7.
Zach.1.4. +8.
+Den ouden Mensche die daar bederft na de +begheerten der dolinghen. +1.
Isa.47.15., 53.6. +Proverb.10.17, 14.22, 1.Cor.6.10. Gal.6.7. +Iaco.1.16., 5.20. +Isa.1.16.
Ende seggen tot Gode: 14 Wech van hier, wy en willen dijne wegghen niet weten. +2.
Psal.49.17.57.5. Isa.30.9, 6.17.22, 9.6. Ose.+4.6. Zach.7.11.12. Marc.5.17.2. +Ephes.4.22.
Tim.4.4.+ Sct.13.45.46. +3.
+Hare ghedachten zijn onnut. Psal.93.11. +4.
+Verkeert is dese uwe ghedachte. +Isa.59.7.
+Ghy hebt veracht alle die daar afwijcken +van dijne oordeelen. Want heure
ghedachten is +onrechtvaardigh. +5.
+Hoedt u dat u niet in en sluype die Godtloose +ghedachte, ende dat ghy segt in
uwe herte, &c. +Isa.29.16.
+Den Heere grouwelt van quade gedachten +6.
+7.
+8.
+Deut.15.9.
+8.
+Pro.15.26.

N.

Dat nu oock die quade gedachten heur oorsprong ende woonplaatse hebben inder Menschen ⁺quade 1 herten, betuyght die Waarheydt opentlijck. Daar inne herberghmen die quade ⁺2 Begeerlijckheyden, d'onversadelijcke 3 Gierigheyt, ⁺ het aghelistighe 4 Bedrogh ende die ⁺goetschijnende 5 Hypocrisie. Waar schuylt die ⁺droeve 6 nijdigheyt, ende waar verheft sich die ⁺opgheblasene 7 Hoovaardije anders dan inde quade herten der Menschen? Waar brandet, ⁺pijnighende plaaght die hittige 8 Toorn, die ⁺venijnighe 9 Bitterheyt ende die doodtlijcke ⁺10 Wraackgierigheyt den Menschen doch anders, dan in heure onghesonde ende quade herten? Inde quade herten zijn oock, woonen ende ⁺wercken die 11 Ongeloovigheyt, 12 Eygenwille ⁺ende alle 13 boosheyt, die den Mensche besmetten. So is dan der menschen quade herte ende ghemoet die vuyle poel ende onreynne put van alle onreynicheyt. Nadien nu sulcx wert gheweten van alle ware Leeraaren: so beginnen sy ooc die genesinge, daar den sieckten oorsprong is, namentlijck, aan t' quade herte. Dit raden, vermanen ende bevelen sy te 14 wasschen, te ⁺15 suyveren ende te 16 besnijden, te besnopen, te ⁺ontwortelen, ja uytten lijve wech te nemen: op dat inde plaatse van't verharde steenen herte een gebooghzaam, 17 vleeschen, voor't oude onsuyvere ⁺een nieu reyn, ende voor't quade een goedt herte in henluyden mochte komen: ende syluyden selve also heylig, reyne, ende 18 goede ⁺boomen geworden zijnde, oock heylige, reyne, ende goede vruchten voortbrengen souden moghen. Wt sulck werck der Leeraaren, alt'selfs boven al benaarstighende te doen worden in heuren toehoorders, kan licht bemerckt worden dat sy zijn ware Jongers Christi, want die soo handelen blijven in Christi woorden, houdende datmen het inwendighe eerst sal reynighen, op dat het uytwendighe oock reyn werde. Soo wederomme daar teghen opentlijck mach gesien worden dat alle Leeraaren die desen grontsoppe alder quaden laten blijven inder menschen inwendigheyt, ende meest onledigh zijn omme den menschen metten vijgbladen der Ceremonien te verciereren ende also uytwendigh heyligh te doen schijnen, gheen ware Jongheren Christi nochte Leeraaren en zijn, maar verleyders ende valsche Propheten.

1. *Quaat herte*. Matth.15.19, 9.4. 2. *Quade begheerten*. Gal.5.24. Col.3.5.2. Tim.2.22. Tit.2.12. 1.Pet.2.11. 2.Pet.1.4. 3. *Gierigheyt*. Isa.33.15. Co.3.5. 2.Tim.6.10.11. 4. *Bedrogh*. 1.Pet.3.10.2.1. Psal.33.14. Prov.12.20. 5. *Hypocrisie*. Matth.7.8,23.25.26. 6. *Nydiheyt*. 1.Pet.2.1. Rom.13.13. Pro.14.30, 17.5. Gal.5.20. 7. *Hoovaardie*. Isa.3.16.17. Pro.11.2, 16.18. Iacob.4.16. 8. *Toorn*. Eccl.11.10. Iob 30.18. Eph.4.31. 9. *Bitterheyt*. Ephe.4.31. Heb.12.15. Iacob.3.14. 10. *vvrake*. Rom.12.19. Levit.19.18. Prover.9.19, 16.16. Ioan.3.18.8.24. 12. *Eygenville*. Isa.58.13. Iere.14.10. Mat.6.10. 13. *Schalckheyt of Boosheyt*. Eccl.11.10. Iere..14. 14. *Therte vvasschen*. Ier.4.14. Isai.1.16. 15. *Reynigen*. Mat.23.26. Ezech.16.30, 2.Cor.7.1. Iacob.4.8. 16. *Besnyden*. Deu.10.16. Iere.4.4. Rom.2.29. 17. *Vleeschen herte*. Ezech.11.19, 36.26. 18. *Goede boom*. Mat.7.19.18, 12.33.35. 1.Ioan.3.9, 5.18. Tit.1.15.

O.

Somma die goede Leeraaren leeren Mette goede leere voor't eerste middel tot goetdordinghe, het verlaten van't quade, daar dan het goedt doen navolght. Ende dit is die eenighe ware ende Heylighe Aflate van zonden, namentlijck het 1 aflaten

van't quade te doen, ⁺van alle 2 overtredinghen ende zonden te pleghen, ⁺ende oock
van alle 3 Godloosigheyt ende ⁺alreley 4 quaden te hanteren. Verstaat my ⁺recht ^{+1.}
Leser in dat woort Quaden. Daar by en versta ick niet Oorlogh, Honger, Pest en ^{+2.}
derghelijcke saken, den goeden tot een oeffeninghe ende proeve, ende den quaden ^{+3.}
tot een straffe van Gode toegeschickt ende van selfs niet quaat, maar den goeden ^{+4.}
goet, ende den quaden quaat wesende. Neen sulcken quaden, dat gemeynelijc
middelbare dinghen werden genoemt, en meyn ick hier niet met dat woort Quaden
of Quaat: maar alleenlijck t'gene dat zonde is ende onrecht, ende so quaad, dat het
alles daar't inne komt zondigh maackt ende quaat. Gelijck het vuyr alle daar't aan
of by komt heet maackt. Dit is dan alleen het quaat dat den mensche, so langhe het
in hem is ende blijft, in onsalighheyt ende buyten die ware goetwordinge houdt ende
doet blijven. Ende dit is (so geseyt is) die eerste Leere, om welck te doen geschieden
inden Zondaren, alder ware Leeraren arbeyt is streckende. Ende dese leere is oock
soo merckelijck dat sy geensins den opmerckenden Leerlingen verborgen mach
wesen. Daar by sy dan oock ontwijfelijck connen mercken, dat alle Leeraren, welcker
aanporren voornemelijck daartoe drijft, dat is om t'quaadt te ontwor-

den en □ goet te worden, gheen valsche Leeraren zijn, maar warachtighe.

+Laat af quaat te doene. Iob 28.28. Psal. +33.15. Ioan.8.11. Psal.36.27. Pro.4.27, 3.7.

+1.

+Wy dan hebbende dese beloften, alderliefstste, +so laat ons ons selve reynigen van alle besmettinghen des vleeschs ende des gheests, volmakende die heylighmakinghe inde vreese Godes. +2.Tim.2.19. Ezech.18.8.31.

+Isa.1.16.

+2.

+2.Eu.7.1.

+Wederomme als de Godtlose sich afkeert van sijne Godtloosighz. die hy ghedaan heeft, ende doet dat billigh eende recht is, soos al hy sijn ziele levendigh maken. Ezech.33.19.3.19. Isa.58.6. Tit.2.12.

+2.

+Ezech.18.27.

+Ende onthoudt u van allen boosen schijn.

+

+4.

+1.Thes.3.21.

P.

Wt groote oorsaken ben ick dus langhe onledigh gheweest in 't handelen van 't eene voorneemlijkste deel van eens oprechten Leeraars werck, namentlijk het aanvoeren tot Waarheydts kennisse van 't quade, d'welck wy selve zijn, omme dat recht vyantlijk te doen haten, dootlijk bevechten, ende grontlijk vernielen in onse herten, alder quaden put en □ vuyl-huys. Van waar ick nu kome op 't ander voorneemlijkste deel van 't werck eens goeden Leeraars, t'welck is Iuleydinge tot ware kennisse vant goede, dat niet wy en zijn, maar de Heere Iesus, die alleen is onse Goetheydt, Heyligheyt en □ Saligheyt, maar dat mede dan eerst als hy in ons is, niet buyten ons blijvende. Want soo lange wy niet en hebben Christum wonende in onse herten, hem daar met rusten ende lusten ghenieten, ende met sorghvuldigher omsichtigheyt bewaren: mach ons die Goetheyt, Heyligheyt, ende Saligheyt, Christi even soo weynigh goet, heyligh, ende lustigh maken, als eenighe ghesonde dranck buyten den crancken blijvende hem gesondt magh maken Alsoo mede en maackt over d'ander zijde des Wederchrists quaatheyt, zondelijckheyt ende verdoemenisse niemanden quaad, zondigh, noch verdoemt, dan den genen daar hy met sulck sijne quaden inder menschen herten komt ende met lusten wert ghedient.

Q.

Mach oock eenigh doode levendigh worden sonder het leven in sich te hebben? Wie ist +1 Leven? Christus. Wie mach oock sien sonder +Licht? Niemāt. Wie anders 2 Licht des werelts dan Christus. Also mede ist onmogelijck recht te gaan sonder wegh. Isser oock eenigh +ander 3 Wegh ten Leven dan Christus? Christus is de ware Sone Godes, sonder den welcken +in 't gheloove aan te 4 nemen niemandt een kint Godes en mach worden: ende sonder den welcken recht te kennen niemandt die Waarheyt en mach kennen, ghemerckt Christus +selve is oock selve het Broodt ende die Fonteyne des Levens, sonder waar af te eeten ende te drincken niemants ziele, hongherende ende dorstende na de +rechtvaardigheyt, inder waarheyt 6 verzaadt noch ghelaaft en mach worden.

+1.

+2.

+3.

+4.

+5.

+6.

+In hem wast Leven. Ioan.14.6, 3.15.36.+4.14, 5.26.40, 6.33.

+Hy was het ware Licht, verlichtende allen +mensche komende inde werelt. +1.
Psal.118.105, 35.10. Mal.4.2. Luc.2.32. +Ioan.1.4.

+Daar sal zijn een voetpadt ende wegh diemen +sal noemen den Heylighen wegh, +2.
daar door sal gheen bevleekte gaan, ende die onwetende en sullen niet dolen. +Ioan.1.9.
Ioan.14.6. Ick ben die wegh, &c. Psal.17.31, 118.30. Prov.3.17. Esa.42.16, 30.21. +3.
Iere.32.39. Luc.1.79. +Isa.35.8.

Ende alle die hem aannamen, dien gaf hy macht om kinderen Gods te worden,
geloove+ ghevende sijnen name. Ioan.12.36. Gal.3.26.+ Ephes.4.24.

Ick ben die Wegh, die Waarheyte ende het+ Leven. Psal.118.250. Ioan.17.17, +4.
11.14.17.8.42. Ephes.4.21.&c.Ick ben 't levendigh broot, die tot my comt+ en sal +Ioan.1.12.
nemmermeer hongheren, ende die in my+ gelooft en sal nemmermeer dorsten. +Ioan.14.6.
Mat.5.6. Ioan.4.13.14. +6.
+Ioan.6.35.

R.

Sulcx leert alle ware Leeraar uyt het clare ghetuygh der H. Schrifturen neven het
levendigh ondervinden van alle t' selve in sich selve. Daar teghen leeren veele valsche
Leeraren uyt heur blinde vernuft ende onversochte onwetenheydt, na heur onverstant
ende vleeschelijcheyt stoutelijck, oock vanden verstandighen ende gheestelijcken
(die door oeffeninge versochte sinnen hebben) oordeelende. Rechts of de Mensche
sonder Iesu Christo (die alleen onse Saligheydt ende het leven is) in sich te hebben,
saligh ende levendigh mochte wesen. Vraughtmen door wat middel sy sulcx leeren?
Door een bloote toereckeninghe alleen en□ een waangeloof. Daar door 1
rechtvaardighen+ syluyden den zondaren, predicken den Godtloosen 2 vrede, ende
verstijven die alsoo in heuren+ zonden. Dat heetmen 3 poeluwten te leggen+ onder +1.
allen ellenboghen. Dat en doet de ware Leeraar niet. O neen, hy soeckt sijnder +2.
hoorders zielen ende niet henluyder gelt ende gunste. Dus en bedrieght noch en +3.
beguychelt hy niemandt met aandieninghe van gheschildert Broot, water of licht:
t'welck den hongherighen hongherigh, den dorstigen dorstigh, ende den blinden
duyster laat blijven. Dit gheschiet den ghenen die teghen den Bergh Syon strijden,
die altsamen na den 4 droom van 't eeten+ ende drincken hen self met treuren
hongherigh ende dorstigh bevinden sullen: God gheve dat het niet te laat en +4.
geschiede. Sy en souden geen van allen gelooven konnen, dat dit hongherige maghe
door 't aanschouwen van spijse, sonder die in haar te bekomen verzaat soude worden:
ende elck ghelooft so onwijselijck datmen door een verbeeldelijck aanschouwen van
Christi goetheyt, sonder die in sijn ziele te vercrijghen goet mach worden. Al anders
leert de ware Leeraar, te weten, dat niemant in Christo levendigh en wert ende goet,
dan inder welcken Christus self met sijn Leven en□ Goetheyt comt wonen. Dit
gheschiet in alle den genen die in Christo vanden Vader 5 levendigh zijn ghemaect+
(soo wel d'eerstgeboren Kinderkens, d'welck aanden moorder bleeck, als den +5.
Mannen ende Christum 6 aanghetoghen+ of aangedaan hebben: soo dat Christus
sijn 7 gedaante des Godlijcken beeldes in henluyden+ ghecrijghe, ende dat Christus +6.
in henluyden 8 leve ende 9 woone, so dat sy daar door+ worden inder Waarheyte +7.
heyliche Tempelen of 10 wooninghen Godes.+ +8. 9.
+10.

Die den Godtloosen Rechtvaardicht ende den Rechtvaardigen verdoemt, zijn beyde een⁺ grouwel voor Gode. Isa.5.23, 3.12. Prov.⁺24.24.

Vrede predicken. Siet voor Cap.xiiij.E.2.⁺

Wee, die daar cussenen stoppen onder alleen⁺ ellenbogen ende poeluwten onder den hoofden⁺ om zielen te vanghen.

Want ghelijck als een hongherighe droomende⁺ sich laat duncken dat hy eet, ende daar⁺ na ontwakende sijnen mage ydel bevindt: ende

⁺1.

⁺Pro.17.15.

⁺2.

⁺3.

⁺Ezech.13.18.

⁺4.

⁺Isa.29.8.

een dorstighe droomende sich laat beduncken dat hy drinct ende ontwakende sich selve noch bevindt moede en dorstigh, ende sijn ziele ⁺ydel, &c.

⁺Ende u luyden, doe ghy dood waart in zonden ende inde voorhuyt des vleeschs, heeft hy levendigh ghemaackt met hem (Christo) &c. ⁺Psalm.8.50. 2.Cor.5.15. 1.Pet.3.18, 2.24. ⁺5. ⁺Col.2.13. ⁺6.

⁺Maar treckt aan den Heere Iesum Christum. Gal.3.27. Ephes.4.24. Col.3.10.

⁺Mijne kinderkens die ick anderwerven pijn ⁺te baren, tot dat Christus sijn ghedaante in u krijghe. ⁺Rom.13.14. ⁺7.

⁺Maar ick leve, niet meer ick, maar Christus ⁺leeft in my. ⁺Gal.4.19.

⁺Op dat Christus door't gheloove woone in ⁺uwe herten. Mat.1.23. Ioan.14.23. ⁺8.

Of weet ghy niet dat ghy zijt een Tempel ⁺Godes? Ephes.2.22, 6.19. 2.Cor.6.16. ⁺Gal.2.20. ⁺9.

⁺ ⁺Ephes.3.17. ⁺10.

⁺1.Cor.3.16.

S.

Nu ist onmogelijck, dat Christus soude wesen en wonen tot sijn Ouderdomme toe, inde herten der geloovigen, sonder daar sijne Godlijcke aart ende salighmakende werckinghen te pleghen. Mach oock de Sonne erghens wesen sonder haar Licht? Het vuyr sonder hetten? Neen voorwaar. Even so weynich magh Iesus Christus leven ende wesen inder gheloovigen herten, sonder die met sijne Waarheys kennisse te verlichten, of sonder die met het vuyr sijnder Liefden te ontsteken. Neen. Men mach Christum van sijn Liefde, Goedertierenheyd, Sachtmoedicheyd, ende in somma, van gheene sijnre Godtlijcker Deuchden sulcx scheyden, datmen Christum sonder die Deuchden of die Deuchden sonder Christo inder Waarheydt soude hebben. Immers nadien ⁺Christus selve is die Tresorte ofte 1 schatkamer alder Godtlijcker goederen ende warer Deuchden: hoe ist moghelijck dat hy Gebenedijt soude komen inden ⁺1. herten der Ghelovighen, sonder daar alle sulcx mede te brenghen ende den Gheloovighen gemeen te maken? Of sonder den begheerlijcken ende Gheloovighen bidders ⁺alles van sijne 2 volheyd te doen ontfanghen? Niemand en bedriege sich selven door een ydele wane, dat hy Christum in hem heeft woonende, so langhe sijn herte ⁺2. noch duyster is ende ware kennisse Godes ende Christi, ende noch kout inder Liefden tot Gode ende sijnen Naasten. Want sonder dese en leeft ende woont Christus in niemanden.

⁺Inden welcken (Christo) woont Lichamelijck ⁺die gheheele volheyd des Godtlijckheyts. Col.2.3. Ephes.1.23. ⁺1.

⁺Ende uyt sijne volheydt hebben wy't alle ⁺ontfanghen, ghenade om ghenade. Rom.8.32. Ephes.3.19. ⁺Col.2.9. ⁺2.

⁺Ioan.1.16.

T.

Want waar Christus waarachtelijck leeft, ende woont int herte: daar wort ooc de mensche warachtelijck gheardet na Christum: so dat hy warachtelijck wordt

Ootmoedich, Sachtmoedich, ende Rechtvaardigh. Hy wort door Christi Godlijke aart, Goedertieren, Bermhertigh, ende Gode gehoorsaem: ende hy wort, in summa, in Christo heyligh ende ghelijckformigh het evenbeelde des Soons Godes, t'welck daar is Christus selve. Ende is mits dien onmogelijck dat hier inder tijdt inden Mensche, daar Christus inne leeft, altijd soudē doot blijven als gheschilderde beelden, die Goedertierenheyt, Bermhertigheyt, Gehoorsaamheyt, Liefde, ende alle d'andere deuchden Christi Alle Leeraar dan die den Mensche stadelijck aanwijst tot dit ware goet, t'welck Christus is, ende tot dese Hemelsche schatten in Christo wesende, na voorgaande afwijsingē vā die zonden ende quaden, Ia vande quādē Mensche, so voor is geseyt, machmen wel sekerlijck houdē voor een warachtig Leeraar. Dat doen oock alle ware Leerlingen ende rechte Schapen, die boven gout die Waarheyt lief hebben ende so ghetrouwelijck sulcke heurder Leeraaren raadt ende onderwijs na volgende, te recht⁺ in sijne, of (om recht te segghen) Christi Woorden blijven. Daar door sy, als door Sien ende Smaken die Waarheyt van dien ondervindlijcker wijse bekennen. Welcke Waarheyt henluyden dan vry maect van alle Logen, Waan ende Bedrogh, so van hare eyghen opinien, als vanden stemme der vreemde Huyrlingen, die sy dan niet meer en volghen, also sy die voor gheen ware stemmen Godes en kennen, maar volghen alleen na die stemme des waaren Herders, want sy die nu inder Waarheyt kennen. Maar dit en valt niet by den Navolghers der Verleyders, die altijd leerende, nimmermeer⁺ selve (veel min heure Navolghers) en komen totter Waarheydts kennisse. Mach oock yemant anderen metdeylen t'ghene hy self niet en heeft? Moet die blinde van een, die self blindt is gheleydt zijnde, met sijnen Leytsman niet inder grachten vallen? Moghen die ghene, die curieuselijck leerende vande Drievuldigheyt, vande Predistinatie met sijnen aanleven, ende van andere dergelijcke hooge, ende meest ter saligheyt onnoodighe) saken selve opentlijck bekennen, dat sulcx van gheenen Menschen, hoe hoogh oock begaift (en □ daarom oock terecht selve niet) verstaan mach worden, ooc te recht met ware sekerheyt anderen daar inne oock leydtsluyden verstrecken? Ia oock anderen, anders dan sy daar af ghevoelende, oock wettelijck ende met goeder consciencien ketteren, veroordelen, en □ verdoemen? Ick moet waarlijck neen ghelooven.

⁺Toan.8.31.32.

⁺2.Tim.3.

V.

Also en moghen syluyden oock self, noch onverniet in Adams oude huyl stekende, ende niet moghelijck te zijn geloovende, dat yemant hier in ende met Christo die zonden warachtelijck⁺ sterven ende t'vleesch met sijnen lusten ende⁺ begheerlijckheyden cruyden mach, geensins te recht ende met ernst heuren Iongheren daar toe aanwijzen of vermanen: maar sy latense sonder ware verlattinghe van't quade ende sonder ware vereenginghe van't goede, in hare oude quaatheydt buyten ende vreemt vande goedtheydt Christi blijven: henluyden alleenlijcken mede deelende t'ghene sy selve hebben, t'welck is een letterlijcke ende verbeeldelijcke⁺ kennisse van Christo ende sijne gherechtigheyt, dien sy inder cracht versaken. Mach hier oock eenige andere vrucht uytkomen, dan een ydele Waan, Schijn, ende Schilderije van eenen Christelijcke wandel? Wat is dit anders dan een Phariseusche Hypocrisie en □ Schijngherechtigheyt? Daar inne leyder verstijven, verblyven, ende verouden veele van henluyder Leerlingen: door dien heure Leeraren henluyden Vroet maken dat het soo behoort: dat niemant door Godes ghenade in Christo

⁺Rom.6.2.6.

⁺Gal.3.24.

⁺2.Tim.3.5.

warachtelijck goedt mach worden: ende dan henluyden die deuchden Christi toeghereeckent sullen worden, niet jeghenstaande sy quaadt blijvende die inder Waarheydt stadelijck ontberen. Overderflijcke Tooverije! Heere Christe helpt den goetwillighen.

xvj. Capittel.***Hoe een vvarachtigh Leeraar leert.*****A.**

Ick hebbe gheseydt wat het is, dat een waar Leeraar leert, te weten, Waarheydts kennisse, so van 't Quade, op dat het ghehaat ende verlaten, als van 't Goede, op dat het ghelieft ende vercreghen soude moghen worden vanden Leerlinghen: op dat also die quade ende ellendighe in goede ende salige menschen verandert soudent moghen worden. Nu is aan die maniere van leeren, om den Menschen daar toe te voorderen, oock grootelijcx gheleghen. Daar omme en heeft oock de Lieve Godt in sijn H. Schrifte niet verswegen, hoe ende op wat wijze een oprecht Leeraar sijnen Leerlingen leert. Hier van sa lick nu oock wat handelen. Elck Leeraar mach sijn selfs, ende elck Leerlingh sijn Leeraars maniere van leeren vlijtelijck daar teghen overweghen. Want so elck is, soo doet hy sijne saken: een zot zottelijck: maar een vroede vroedelijck, wiens wijze van leeren inder Waarheydt niet in een Opinie, maar in 't wesen overeen komt met die wijze die de H. Schrift ghetuyght te zijn inden waren Predicanten: salmen niet moeten houden dat sulck Predicant, een oprecht Dienaar ende Sendtbode Godes is?

B.

Dat een warachtigh Leeraar of Bouman ⁺aanden Huyse Godes 1 wijs is, en sal niemant, dan die self onwijs is, loochenen. Soo handelt dan oock een wijs Leeraar wijselijck ^{+1.} in 't onderwijsen vanden onwijsen, ende leert misdien ⁺in alder 2 wijsheydt. Hy heeft door dese Wijsheydt ware kennisse sijnder cudden, oock van elckerlijcx aart ende ^{+2.} behoefte. Dit maackt dat hy met goeden onderscheyt elcken aandient en voorhoudt t'gene hy siet dat elcken meest nut zijn ende voorderen mach tot goetwordinghe. Alsoo biedt hy den Mannen stercke spijsse, den Kinderen melck, den bedroefden Sondaren die minnelijcke genade, ende den stouten Sondaren die strenghe Rechtvaardigheyt Godes. ⁺T'welck doende leert hy met omsichtiger 3 bescheydenheyt, so d' Apostelen oock hebben ghedaan. ^{+3.}

⁺Als een wijs Boumeester heb ic den grontfest ⁺gheleyt. Exo.31.2.3.36.1. Ephes.1.8.

⁺Den welcken wy vercondighen, berispende ⁺allen menschen, ende leerende ^{+1.} allen menschen in alle wijsheydt, op dat wy allen Menschen daar soudent stellen, ^{+1.Cor.3.10.} volmaect in Iesu Christo. ^{+2.}

⁺Ende ick broeders en hebbe met u niet moghen ⁺spreken als met gheestelijcken, ^{+Col.1.28.} maar als met vleeschelijcken. 1.Cor.3.2, 2.6. Hebr.5.13.14. ^{+3.}

^{+1.Cor.3.1.}

C.

By dese bescheydene Wijsheyt is oock inden waren Leeraar Getrouheyt. Die maackt dat ^{+1.}hy oock oprechtelijck handelt het woort des waarheys, in Trouwe ende Waarheydt selve. Oprechtelijck handelt hy t'woord, als hy allen nieuguerighen, ^{+1.}hoogen ende onnutten questien vermijdet, ende alleenlijck aanwijst die voorderlijck ende noodigh zijn tot Godtvruchtigheyt ^{+2.}ende Saligheyt. In 2 Trouwen leert hy, die int uytleggen van de H. Schrift, die selve niet en buyght na sijn vernuft of partijtschap door af ende toe doen van ende totte heylighe Schrift: maar die sijn verstant daar onder gevangen neemt ende die selve louterlijcken haddelt ^{+3.}na haren eyghen sinne. Ende in 3 Waarheyt onderwijst alle Leeraar, die self door des waarheys geeft onderwesē zijnde, die Waarheydt die hy anderen betuyght selve beleeft ende also niet min met sijn leven dan woorden of schriften den Menschen onderwijst.

Zijt naerstigh om dy voor Gode te toonen ^{+1.}eenen beproefden arbeyder, die sich niet en behoeft ^{+2.}te schamen, die daar recht handele of deyle die reden des Waarheydts. 2.Tim.1.14.16. ^{+2.Tim.2.15.}

Waar toe ick gestelt ben een Predicant ende ^{+1.}Apostel (ick segghe Waarheydt, liege niet) een Leeraar der Heydenen in Trouwe ende Waarheyt. Prov.12.22. ^{+2.}

In Trouwe ende Waarheydt. Als boven. ^{+3.}2.Cor.7.14. ^{+1.Tim.2.7.}

D.

Nadien oock dese Ridder Christi alles vermach in Christo die hem sterckt, oock inder Waarheyt is sterckmoedigh: soo en vreest hy geenē Menschen die het Lichaam, maar niet die ziele moghen dooden. Daaromme hy oock sijn stemme inder 1 kracht verheft, den Quaden ^{+1.}2 vrymoedelijc straffet en □ den Machtigen 3 onvertsaaghdelijc berispt. Doch alles in 4 Sachtmoedigheyt ^{+2.}en □ Leerlijckheyt, sijn straffen ende berispen soo matighende met Bescheydenheyt, dat die hoorders niet door alle bittere strengheyt vande Leere afgeschrickt, ende door geen onnutte of onnoodighe questien verarghert en worden. ^{+4.}

Du bode Ierusalem, heft op dijn stemme ^{+1.}inder kracht ende verhooght die, en wilt niet ^{+2.}vreesen. ^{+3.}

Ende nu Heere, aanmerckt heure dreyghementen ^{+1.}ende gheeft dijne Dienaren datse dijnen ^{+2.}woorde met alder vrymoedigheyt spreken. Ephes.6.19. ^{+3.}

Want Ioannes seyde tot hem, ten is u niet ^{+1.}gheoorloft haar te hebben. 3.Reg.18.18. ^{+2.}

Den ghenen die der Waarheyt teghen staan ^{+1.}met sachtmoedigheyt onderwijsende, of heur ^{+2.}sachtmoedigheyt onderwijsende, of heur God noch eens berou gave om die Waarheydt te bekennen. ^{+3.}2.Tim.2.25. ^{+4.}

E.

Ende nadien alle ware Leeraar begaaft is met die nulde Liefde, die daar 1 soeckt, niet ^{+1.}haar, maar een anders nut: so leert hy den onwijsen gheensins om des snoden gewins wille, maar met gheneychden gemoede: oock niet gedrongen, maar van

sels 2 vrywilligh. Hoe⁺ dat doch? Roeckelooselijck? Neen, maar met Herderlijcker
of Vaderlijcker 3 Sorchvuldigheyt⁺ over sijne Schapen ende Kinderen: ende dit ^{+2.}
onderwijlen met blijdschappe, ende oock bywijlen met droeffenisse. Want hy ^{+3.}
onderwijst met 4 blijdschappe als hy merckt dat sijnen⁺ arbeydt ghedijende is tot
Godes eere ende der Menschen heyl, daar inne dat sy't woort hertelijck begheeren, ^{+4.}
ernstlijck ondersoecken, sorghvudelijck bewaren, erkauwen ende beleven. Maar hy
leert met treurigher 5 droefheyt, als⁺ hy bemerckt dat sijne toehoorders, altijd blijven
hoorders sonder doenders te worden vant dickmaal ghehoorde, ende mitsdien ^{+5.}
oock dat sy uyt onachtsaamheyt ofte uyt laauheydt kinders blijven van hondert Iaren,
sonder in deuchden toe te nemen. Immers oock als hy siet dat sy daghelijcx na
t'wasschen telcken weder metten Seuge loopen wentelen inden slijcke vande zonden,
ende also door een stadige oeffeninge van zonder daar inne verstijven, ende van
t'quade in ergher komende, verargheren.⁺

Sy en soect niet dat haar is. Phil.2.4. Elck⁺

^{+1.}

^{+1.Co.13.5.}

lettende niet op het sijne, maar op eens anders. ^{+1.}Cor.10.24. Rom.14.7. Phil.1.23.24.

^{+2.}Weydet die Cudde Godes, die onder u is, haar besorghende, niet als uyt bedwang, maar ghewillighlijck, noch niet om 't snoode gewins wille, maar uyt gheneghen ghemoede. ^{+1.}Pet.5.2.

^{+3.}Regeert yemant. Hy zy sorchvuldigh. 2.Cor.^{+7.}12. Cos.1.1.^{+4.}Daaromme, indien daar is eenighe bevestiginghe ^{+3.}in Christo, indien daar is eenighe vermakelijckheit der Liefden, is daar eenighe ghemeenschap des gheests, is daar eenigh medooghen ende bermhertigheydt. 2 So vervult mijn blijdschappe, (dat is) weest van eender meyninge, eenreley: Liefde hebbende, eenmoedigh ende eenreley ghevoelende. ^{+4.}Heb.13.17. 2.Cor.1.24.1. Thess.2.20. Ioan.4.16. Psal.^{+5.}140.5. Siet meer Cap.x.1.4. ^{+Rom.12.8.}

^{+4.}Want ick hebbe groote droefheydt ende een ghestadigh verdriet in mijn herte, ghemerckt ic wenschte self verbannen te zijn van Christo, om mijnre broederen wille, die na den vleesche mijn maagschap zijn. 2.Cor.2.1.2.3.&c. Siet oock Cap.x.1.5. ^{+Philip.2.1.}

xvij. Capittel.

Vande vruchten eens varen Leeraars.

A.

Dat is dan die wijze van leeren eens waren Leeraars, daar door hy als een naarstigh ende getrou Wijn gardenier sijnen Heere Chrito, ^{+1.}s selvens bevelen, veele 1 vruchten voort brengt tot die eere Godes. Dese vruchten zijn die ware Lidmaten Christi, te weten, soete ^{+2.}en aan den heyligen 2 Wijnstock Christo, So nu dese Wijnrancken of Leeraren warachtelijck zijn ende volhardelijck blijven inden waren Wijnstock, moghen, ja moeten sy draghen veele soete ende goede vruchten na den aart des goeden ende soeten Wijnstocx, uyt welcken sy haar sap, voedtsele, en kracht ontfanghen. Want so onmogelijck het is datmen van doornen druyven plucken soude: so onmogelijck ist mede, datmen van een goeden Wijnranck, inden goeden Wijnstock vruchtbaar ^{+1.}zijnde, doornen soude plucken.

^{+2.}Daar inne werdt mijn Vader verclaart, ist dat ghy veele vruchten draaght ende mijne Iongheren wordt. Ioan.15.16, 4.36. Marc.^{+1.}12.2. Luc.20.10. ^{+Ioan.15.8.}

^{+2.}Ick ben die Wijnstock, ghy die Wijnrancken, die in my blijft ende ic in hem, die draaght veel vruchts, want sonder my en meughdy niet doen. Isa.5.2. ^{+Ioan.15.6.} Mat.21.33.34. Marc.12.2.

B.

^{+1.}So 1 kentmen (na des Heeren segghen selve) den Boom aan hare vruchten. Want soo dese Boom of Leeraar voortbrengt een toornigh, twistigh, bitsigh, meyneedigh, ofte oock een Hoovaardigh, geldtgierigh, wraackgierigh, bloetgierigh, ende hatelijck volck: wie sal moghen ghelooven dat dese doornstekelighe ende bittere vruchten voortkomen uyt eenen soeten Wijnrancke? Niemandt. Maar so sulckdanighe bittere

hoorders eens Predicants door 't middel van sijn minlijcke leere sulcx veranderen, dat men aan hun niet en bespeurt dan lijdsame Sachtmoedigheydt, behulpsame Vriendelijckheydt, broederlijcke ende goetdadighe Liefde: Iram oock ware Ootmoedigheydt, Mildtheydt, Versoelijkheydt ende bermhertighe Minlijckheydt: sal oock yemandt, siende sulcke soete ende lieflijcke vruchten voortkomen uyt yemants leere, vanden Leeraar van dien oock moghen vermoeden, dat hy zy een quetselijcke tacke aanden brantwaardigen doornen-boom. Immers sal elck, sulcx siende, niet vast moeten geloven, dat die boom of rancke, die soodanige lieve vruchten draaght een goede boom zy ende een vruchtbare Wijnrancke aanden Wijnstock Christo? Ick houde wel Ia. Want soo 't 2 volck is, so is de Predicant.⁺

Aan hare vruchten suldyse kennen. Mat.7.⁺20, 12.33.35.⁺

+2.

Ende de Priester sal zijn als t'volck, de Heere⁺ als sijn knecht&c. Ose.4.9.⁺

+2.

+Matt.7.1.

+2.

+Isa.24.2.

C.

Merck, Leser, dat van alle ware Leeraar tweereleye vruchten werden gheeycht: waar van d'een voortkomt uyt hem als een Christen. Dese is een heylighe Wandel, betuygende dat in hem zy het ware Gheloove dat werckende⁺ is door die Liefde: dese vruchten heeft⁺ alle ware Leeraar gemeen met alle ware Christenen. Maar d'ander vruchten, door of uyt hem komende als Predicant, brenght hy bysonder voort meest buyten die ghemeene Christenen, gheene Predicanten wesende. Van dese laatste vruchten, te weten die een ware Leeraar voortbrenghet handele ick hier, ende niet vande eerste. Welcke laatste vruchten ick inde H. Schrifture lese, te zijn dese navolghende met noch eenighe andere meer.

+Gal.5.6.

+Mich.6.1.

D.

Die voorneemlijckste vrucht eens waren Leeraars arbeyt van Planten met ontdeckinge van t'svolcx wortele ende zonden, ende van Natmaken met vercondighen van des Heeren ghenade, is datter opwasse in des volcx herte, door 'tmiddel bysonder van het ghenadigh bedouwen Godes, soo warachtigen Leedtwesen ende 1 Berou van zonden, dat daar inden Heere⁺ sy een ernstlijck ende vast opset om by Godes⁺ hulpe voorts aan het zondighen gantsch te laten. Waar dan de Heere ghewracht heeft desen goeden wille, daar en laat hy Ghebenedijt oock niet te wercken het 2 volbrengen van dien.⁺ Daar dan het quade willich wert ghelaten: is dat niet een warachtich berou, een salighe bekeeringhe des zondaars, ende een aanghename ende soete vruchte inden ooghen des H. ende goeden Godes? Is dat oock niet een klaar, seker, ende vast merckteecken eens warachtigen Leeraars? Waarmen Rook siet, daat gelooff⁺ men vuyr te wesen: salmen dan, siende sulcken warachtigen berou inden volke, niet vast moeten ghelooven dat daar zy een warachtigh Leeraar? Een Leeraar, segghe ick, die Gode brenght veel goede ende salige vruchten?

+1.

+Berou.

+2.

+Rook.

Ende die Nimviten ghelooften in Gode, ⁺ende vercondighden een vasten, ende bekleeden⁺ sich vande minste tot de meeste toe met sacken. Act.2.37.

+1.

2.Par.12.5.6.7. 1.Cor.6.10.11.

+Ionas.3.

Ris Godt, die na syn wel-ghevalen tot u, ⁺in u werckt beyde het willen ende het volbrengheⁿ.⁺ Psal.144.1.9. Phil.1.6, 4.13.

⁺2.

⁺Phil.2.1.

E.

Naar de vrucht des waren leetwesens volgt inden volherders de tweede vrucht, naamentlijk die aanwas van des volcx 1 Gheloovigheydt⁺ tot den Heere. Daarby komt dan ware 2 Bekeeringhe tot Gode. Waar mede handelende⁺ bevindt dese gheloovighe sijn Godtlijcke Liefde, Getrouheyte ende Goetheydt so groot, dat het Gheloove tot een ghesellinne bekome Liefde tot sulcken lieven ende goeden Godt. Sulcx dat sy begheerlijck inden gheloove Chri-

⁺1.

⁺2.

stum aannemen, door't woort der Waarheydt herboren worden, ende alsoo gheraken inde ⁺³ kindtschappe Godes. Die welcke inden gheloovigen mede niet heel oneygentlijck en wort gheacht voor een vrucht eens waren Predicants. Ghemerckt ⁺³. hy door den dienst des woordts ghenoegh eens vroedtwijds ampt is pleghende inde baringhe ende voort-telinghe ⁺der Kinderen Godes. Nadien nu een ⁴ goede boom gheen quade vruchten en mach voortbrengen: hoe sal't mogelijk zijn, dat door die ⁺⁴ bedieninghe deser goede boomen, uyt die goede Leere quade vruchtē voort soudē komen. Dese vruchten werden Gode in Christo gheboren: Christus is Rechtvaardigh, Ia die Rechtvaardigheyt selve: sullen dese Kinderen Godes dan noch altijd zondigh ende onrechtvaardigh moghen blijven? Dat en luyt niet. Maar ⁺waarachtigh ist, dat die uyt hem is ² gheboren rechtvaardigheyt werct, dat hy die zonde gestorven ⁺ ^{+a} Joan.2.29. zijnde, niet meer daar inne en leeft, Ia ⁺dat hy niet meer en zondigh, noch en mach ^{+b} Rom.6.2. zondighen. Wie dan soodanighe vruchten der leere van eenige Leeraren in sich ^{+c} 1.Joan.3.9./5.18. self, of in anderen waarachtelijck bevindt: hoe soude desed niet sekerlijck moeten weten, dat sulck Leeraar een oprecht Leeraar en warachtigh Dienaar Godes zy.

⁺Want die Woorden die du my hebste ghelevert, ⁺hebbe ick henluyden ghegheven, ende sy hebben die ontfanghen ende waarlijck bekent, dat ick van dy ben ⁺¹ wtghegaan, ende hebben ghelooft dat du my hebtse Gesonden. Actor.4.4, 5.14, ^{+Joan} 17.8. 9, 42. 1.Corinth.3.5, 15.11. Ephes.1.13.&c.

⁺Ende de Heere sagh heure wercken, dat sy ⁺hen bekeerden van heuren quaden wegh, ende hy heeft sich onthouden van de straffe die hy voorghenomen hadde ⁺² over hen te doene. Iud.10.15.16. Actor.11.22, 9.35. 1.Thess.1.9. 1.Pet.2.25. ^{+Iona} 3.10.

⁺Maar soo veele hem aannamen, dien gaf hy ⁺macht om Kinderen Godes te worden. 1.Cor.4.14.15. Gal.3.26, 4.9. Ephes.5.1. ⁺³.

⁺Een goede boom en mach geen quade vruchten ⁺draghen. Mat.12.33. ^{+Joan} 1.12.

⁺⁴.
^{+Matt} 7.18.

F.

Sulcx geschiet inden Gheloovighen, door't ⁺middel vande genadige ¹ Verlichtinghe Godes, t'welck mede mach ghenoeemt werden eenighsins een recht vrucht vande ⁺¹ Waarheys ⁺leere. Inghelijcx mede die ² inleydinghe tot Waarheys kennisse van Gode ende van Christo, t'welck het ampt is alder oprechten Leeraren. Daar op, ⁺² te weten opte voorsz wedergheboorte ofte kindtschappe Godes, volght ⁺stracx, Ia gaat teffens aan die salighe ³ Vereeniginghe met Gode, door onsen Heere Iesum ⁺ ⁺³ Christum, insgelijcx Christi inwoonende ⁴ Gerechtigheyt inden herborenen ⁺⁴ Mensche, ende ⁺het ⁵ eeuwige leven, sodanigh wesende, dat de gene, inden welcken dat eenmaal inder waarheyt komt nemmermeer en mach sterven: ende oock dat ⁺⁵ het in niemandt en mach wesen buyten sijn weten, want het gheen Waan of Droom is, maar bestaat in wesēlijcke Ondervintlijckheyt, wie mach nu meer twijfelen dat de gene die sulcke vruchten eens Leeraars ontwijfelijck in sijn selfs ziele bevindt, niet meer en mach twijfelen aande oprechtigheyt van sulcken boom ende dienaar des wordes?

+Want God die bevolen heeft het licht uyt en +duysternissen te lichten, die ist die onsen ghemoeden heeft verlicht totte klaarheydt van de kennisse der glorien Godes inden Persone Christi. Ephes.3.9. Ioan.1.9. Luc.1.79.⁺ +1.
⁺2.Cor.4.6.

Alle dinghen zijn my vanden Vader ghegheven.⁺ Ende niemandt en kent den Sone dan de Vader, noch te niemandt en kent den Vader, dan de Soon, ende diendt de Soon wil openbaren. Ioan.1.18. Ephes.4.11.12.13.⁺ +2.
⁺Mat.11.27.

Op dat sy allen een zijn moghen, gelijk als⁺ du Vader in my, ende ick in dy, ende sy in ons⁺ een zijn. Iohan.17.23, 14.23. Roma.12.4.5. 1.Cor.6.17, 10.17, 12.12.26.⁺ +3.
⁺2.Cor.11.2. Gal.3.28. Ephes.2.14.15.16.18. Colossen.3.15. Matth.18.20. ⁺Ioan.17.21.

Het Woordt Christi woont in u overvloedelijck⁺ in alle wijsheyt, &c. Ioan.15.5. Mat.13.⁺23, 7.24.1. Ioan.2.3.9.⁺ +4.

Dit is het Broot des Levens, dat soo wie⁺ daar af eet niet en sterve. 51. Soo wie van desen⁺ Broode eet, sal eeuwich leven. Ioan.6.40.47.58. Ioan.4.14, 5.24, 3.25.16.36.&c.⁺ +5.
⁺Col.3.16.
⁺Ioan.6.49.

xviii. Capittel.

Vander vware Leeraren Cruys, Lijden ende Vervolginghe.

A.

Sodanige zijn der ware Predicanten vruchten, daar van Christo die eere, Gode den danck ende den vruchten self toekomen. Dubbele Saligheyt, ghemerckt sy hier na het eeuwich Leven ende hier inder tijt die saligheyt al ghenieten door't afwerpen van't lastighe juck Pharaonis, des Duyvels, ende der zonden, ende door't dragen van't soete Iuck Christi, in wiens rijcke sy Gherechtigheyt hanteren, 1 Vrede met Gode ghenieten ende Blijdschappe⁺ hebben inden H. Gheest, alsoo heure 2 wandelinghe, diewijle sy noch al opter aarden⁺ Leven ende niet Aardsch, maar Hemelsc h wesende, al inden Hemele is.⁺ +1.
⁺2.

Want het Rijcke Godes en is spijshe noch⁺ drancke, maar Rechtvaardigheyt ende Vrede⁺ ende Blijtschappe inden H. Gheest. Mat.6.10.⁺ +1.

Want onse wandelinghe is inden Hemele.⁺ +Rom.14.17.

B.

Maar die bate ofte vruchte, die meest alle⁺ ware Leeraren na den uyerlijcken Mensche⁺ voor heuren ghetrouwen dienste ghenieten, en is gheen lieflijcke Welluste noch Vrede, maar Cruys, Vervolginghe ende Lijden. Waaromme dat? Sy leeren anders dan ghemeynelyck d'Overheyt ende t'Volck lust te hooren. Wat begheeren die meest te hooren? Datmen henluyden quaatblijvende die saligheyt toesegge, ende vrede predict in haar boosheyt. Dit waar tegen die Waarheyt, sy zijn Waarheyt's Iongheren, daarom en vermoghen sy sulcx niet, maar leeren onbeveynsde Waarheyt. Die is allen Schijndeuchden ende Godtloosen hardt ende bitter om hoorene. Want sy ontdeckt henluyder vuyl, ende toontse schandwaardigh, dien t'Volck als Engelen plagh te eeren. Wat hebben soodanighe Leeraren van soodanighe Schijndeuchden ende

Godloosen dan doch anders te verwachtē, dan bitteren 1 hate, vyantschappe⁺ ende vervolginghe? Dit alles is die Waarhey^t Christo, selfs wedervaren. Hy was vande werelt gehaat, insgelijcx oock sijne Iongheren mede, als heur Meester die Waarhey^t leerende. Alsoo komet dat sulcke Ionghers Christi alreleye 2 ellendigheydē zijn onderworpen.⁺

Siet voor Cap.vijj.D.3.

Wy worden benaut, maar wy en worden ⁺

⁺1.

⁺22.Cor.4.8.

niet beancxt: Wy lijden arbeydt, maar wy en ertsaghen niet: Wy lijden vervolging, maar wy worden niet verlaten. 2.Cor.4.9.10.11.12. Matth.10.21, 17.22.23. Ioan.16.2. 2.Cor.6.45.&c.

C.

Vraagt yemant, welke? Voor eerst werden sy onderworpen veele schandelijke calumnien ofte valsche beschuldighen. Van wie? Van des werelts Heyligen, ick meyne die nieuwe Pharizeen, gheloove hebbende by groot Hans ende by cleyn Hans. Waarom dat? Wt brandende Wraackgierigheydt teghen sulcke waarheys dienaren, henluyde in eere, in bate, ende in wellusten boven allen hinderlyck zijnde. Also pogen sy oock boven al yet quaats ⁺te versieren van sulcke dienaren der Waarheyt (overmits sy niet quaats daar inne en konnen vinden) omme henluyden daar deur t'gheloove ⁺Ioan.14.30. te benemen by hoogh ende laaghe, die selve leelijck Godloos, ende hatelijck te maken in alle mans ooghen, ende also in heur eygen valschee ere, bedrieghlijcke bate, ende zwijmige wellustigheyden te moghen blijven. Maar want die oprechtigheyt vande leere ende die deuchtlijcheyt, van't leven der ware Predicanten sodanigen namenschenders alleen middelen van heur met waarheyt te wroegen benemen: so nemen dese nieuwe Pharizeen, heur voorsaten voetstappen, volgende, oock heur toevlucht totter logenen vader, te weten totten Duyvele: welke ⁺loghenaar ende moorder henluyder kokeren ⁺stoffeert met venijnighe logenen ende 1 valsche ⁺Ioan.8.44. wroeginghen. Ende beschuldighen alsoo den waren Leeraren ende rechte Iongheren ⁺2. Christi van oproer, van blasphemie ende van lasteringhen Godes, by de Overheyt ende by den volcke.

⁺Want Ioannes is ghekomen niet etende ⁺moch drinckende: ende sy segghen hy heeft den duyvel. 19. De Sone des Menschen is ghekomen etende ende drinckende, ⁺1. ende sy seggen, siet daar een mensche die een vraat ende wijnsuyper is, ende een ⁺Mat.11.18. vrient der Tommenarē. Mat.5.11, 12.24, 37.63. 1.Cor.4.12.

D.

Als dese Pharizeen dan soo met eenen valschen yver verdoort, ende met sulcken bitteren hate ontstekē zijn, dat sy wanen Gode in't doodē vande ware Leeraren, die sy kettters oordeelen, eenen dienst te doene: wat hebben sodane ⁺Leeraren doch anders te verwachtē dan 1 hongher, ⁺2 dorst, 3 naacktheydt, ende coude? Dan ⁺4 kercker, ⁺1. 5 slaghen, ende 6 gheesselinghe? Dan ⁺7 ellendigheydt, 8 vervolginghe, Ia dan ⁺2. 3. oock ⁺eenen schandelijcken ende bitteren 9 doot? Dat ist loon dat de werelt met ⁺4. 5. 6. heure Schijn-heiligen den waren heiligen Godes placht te geven: sodanighen ⁺7. 8. danck hebben die Propheten, de Heere Christus, ende d'Apostelen vande werelt ⁺9. ontfanghen: ende so eert de eerloose werelt den eerwaardigen lidmaten Christi: die oock sodanighen smaadt, verdriet ende doot willigh aangaan ende ghedooghen, alleen op hopen of sy yemanden, ja oock onder henluyden uyt d'eeuwighe schande, pijn, ende doot trecken, ende tot die eeuwighe eere, vreuchde, ende leven voorderen soudē

moghen. Nadien nu de werelt daghelijcx niet en verbetert, maar van't quade in't alderarghste verergh: ende de werelt ten tijde Christi so boos al was, dat sy hem selve, oock sijnen Iongheren, om des waarheyts willen so hateden, dat sy den ghenen die haar sochten in't leven te brenghen schandelijcken dooden: so machmen voorwaar wel ontwijfelijck ghelooven, dat alle die ware Iongheren Christi niet een hayrken beters van dese veel argher werelt en hebben te verwachten.

Honger. 1. Corint. 4. 11. 2. Corin. 6. 5, 11. 27. 2. Dorst. 1. Cor. 4. 11. 2. Cor. 11. 21. 3. Naactheyt. 1. Cor. 4. 11. 2. Corin. 1. 27. 4. Kercker. 3. Reg. 22. 27. Mat. 14. 3. Ioan. 21. 18. Act. 12. 4, 16. 23. Ephe. 6. 20. 5. Slaghen. 1. Mat. 26. 1. 1. Cor. 4. 21. 6. Gheesselinghe. Matt. 10. 17. Act. 40, 22. 24. 7. Ellendigheyt. Mat. 24. 9. 1. Thess. 3. 3. Rom. 5. 3. 2. Cor. 4. 8. 8. Vervolginge. Mat. 5. 11, 10. 23. Luc. 11. 49. 21. 12. Ioan. 5. 20. 1. Cor. 4. 12. Galat. 4. 29. nc. 9. Doot. Mat. 10. 21, 23. 34, 24. 9. Ioa. 6. 2.

E.

Also mach hier uyt nu elck licht by hem self oordeelen, welck van beyden, na t'getuyghnisse der H. Schrifturē, meer behooren gehouden te worden voor ware Leeraars ende Sendtboden⁺ Godes: te weten Ismael of Isaac? Sederias, ⁺of Micheas? Die Pharizeen, of Christus. Ick meyn die vervolgers om t'geloove, of die ^{+Gal. 4. 29.} vervolghde? Ick weet wel dat niet die vervolginghe, maar die goede sake, den ^{+3. Reg. 22. 24.} martelaar kroont. Ick weet mede datter oock valsche Leeraren vervolght worden, van valsche Leeraren: maar ick weet mede uyt het gantsche ghetuyg der H. Schriftuyren, dat ware navolghers van't Lam, niemanden en vervolgen, maar vervolght worden, ende dat gheen Overheyt, gheestelijck noch waarlijck, bevel mach toonen van Gode, om yemandt, hy zy dan Leeraar of Leerling, om misgeloof (van misdaat en spreke ick niet) te vervolgen of te dooden na den Lichame. Alsoo hebben altijd meerder schijn na der Schrifturen, van ware Leeraren te zijn, die vervolght worden van anderen, dan die anderen vervolgen.

xix. Capittel.

Vander oprechte Leraren Crijghshandelinghe ende Wapenen.

A.

Al ist sulc, dat die ware Leeraren, als ooc heur Meester was, tegen den vervolgers na den lichame weerloos zijn als slaghschappen, so zijn sy des niet te min in een ander Crijgh onverwinnelijcke en □ seeghachtige Helden. Want⁺ al weren sy hen niet tegen Tyrannighe Overheyt, tegen vleesch ende bloet, so zijnse geensins weerloos ^{+Ephes. 6. 12.} tegen die verleydelijcke Logen, partijdighe Secten, ende verdoemelijcke Ketterijen. Dese geestelijcke vyanden treden sy, als gheestelijcke Capiteynen, vromelijcken onder oogen. Sulcke vyanden hadde d'Apostel Paulus oock, diese noemt Vorsten ende Geweldigē⁺ der werelts Regenten. Hy meynt de Vorst des werelts, die niet en vandt, noch en vermochte, in of aan die rechte Strijtvorst, die lijdende ende ^{+Ioan. 14. 36.} stervende sijnen aanvechter ende dooder gedoodet heeft, Iesum Christum. Dese onsienlijcke Vorst des werelts en is dan geen sichtbare Overheyt, maar d'onsienlijcke

Duyvel, met sijne gheesten des boosheyt, regerende⁺ in deser werelts duysternissen, dat is inde Duysterlingen, die t'licht haten ende vlieden, om dat het henluyder valse Schijn-deucht te schanden maackt. Dit zijn die gheesten der schalckheyt, die inden schijn Hemelsch, maar inder Waarheyt Helsch zijn, vermomde Duyvelen in Engelen des lichts.⁺

⁺1.

B.

⁺Dat is dan den strijt der ware Leeraren: te⁺ weten een strijdt des 1 Geloofs ende een 2 goet⁺ ghevecht, waar inne sy zijn Hoopluyden van⁺ Keyser noch van Coning, maar van 3 Gode⁺

⁺1.Tim.6.12.

⁺2.

⁺2.Tim.4.7.

⁺1.Tim.1.18.

⁺3.

+selve ende van 4 Christo, vande welcke sy verwachten +die eeuwige 5 crooninghe, na dat sy +hier Wettelijck ende vromelijck sullen hebben +ghestreden.

+4.
+2.Tim.2.3.
+5.
+2.Tim.2.5.

C.

Maar niemant en strijdt wettelijck, dan die tot desen goeden Crijgh een bestelde Crijgsman is, waar af hier voor Cap.4. vande Sendinghe handelende, is ghesien. Soo en strijdet hy oock niet wettelijck, die tegen eenen onrechten vyandt strijdet, te weten tegen Vleesch ende Bloedt, ick meyne teghen den Kettere, ende niet teghen die Ketterije ende Vorst der Loghenen. Want men mach den Ketter dooden, blijvende des niet min, ja veel te meer, die Ketterije levendigh: maar onmoghelijck ist dat de Ketter (te weten als Ketter) levendigh soude blijven, daar die Ketterije in hem ghedoodet werdt. Noch die en strijdet oock gheenssins wettelijck, die selfs Twistigh, Onleerlijck ende Ongheduldigh zijnde, den wederstanders der Waarheydt meer bestaat te dwinghen met dreyghelijck gheweldt, dan te persuaderen of onderrichten met Schriftuyrlijcke Waarheydt. Maar die strijdt wettelijck die met Waarheyte ende niet metten Beudel, die met Saghtmoedigheydt ende niet met Bitterheyte inde leere arbeeydt, omme den wederspreckeren tot Waarheyts kennisse ende Berou te helpen voorderen.

+Een Dienaar des Heeren en moet niet strijden, +maar saghtmoedigh wesen, teghen eenen yeghelijck, bequaam omme anderen te leeren, ende lijdtzaam in ongelijck. +1.
25. Die met sachtmoedigheydt den wederspanninghe straffe, of God hem noch +2.Tim.2.24.
eens berou gave om die Waarheyte te bekennen, &c.

D.

Want dit is het eynde van't ghevecht deses Ridders Christi: niet het vermoorden der zielen in Onverstant, maar bekeeringhe vanden verdoonden ende bedaringhe des ghevanghens die in des Duyvels stricken is, op dat hy sich bekeeren ende leven soude. Den ghewonden te dooden ende den onboetvaardighen alsoo den tijdt van ghenade te berooven, is Tyrannen ende Wolven, maar gheen Coningen, noch Harders werck, oock gheensins het werck van dese Ridders Christi. Want dese en arbeeyden niet om Landen, Steden, ende Sloten te overweldigen, maar omme te vernielen die bedrieghlijcke Vesten der Schijnwaarheyden, der verkeerde raadtslaghen, ende +alle hoovaardighe sinnen, die sich op maken tegen die kennisse Godes. Dese vernielen +2.Cor.10.4.
sy ende nemen ghevanghen alle verstanden onder die ghehoorsaamheyte Christi, so d' Apostel wel duydeleycken schrijft.

E.

Waar mede gheschiedt dit? Met boeyen, ketens, blocken, ghevanghenissen ende stalen swaarden? Neen voorwaar, so onbescheyden en zijn sy niet, dat sy gheestelijcke ende onsenlijcke saeken, met vleeschelijcke ende sienlijcke Wapenen souden

bestrijden. Wie mach de lucht wonden of doodtslaan? Of wie mach een ziele, swijghe eenighe Opinien inder zielen, metten sichtbaren swaarde wonden of dooden? Niemandt. Godt alleen mach die ziele dooden, soo moghen oock die Tyrannen door Godes toelaatinghe in't dooden vander verdooden lichamen hare eyghen zielen dooden. Die ware Leeraren en ghebruycken dan teghen soodanighe onzichtbare vyanden soo kindisch gheen zichtbare wapenen, maar andere daar toe bequaam ende hen vanden Veldtoverste Christo self daar toe ghegheven zijnde: dat zijn gheen Menschen, maar Godes Wapenen. T'is gheen vleeschelijck, maar een gheestelijck swaart. Dit ghebruycken sy oock teghen gheestelijcke vyanden, te weten teghen die gheesten der schalckheydt: Teghen d'ongherechtigheydt ghebruycken sy die wapenen des Gherechtighyds: teghen die bedrieghlijcke Loghen: die wapenen des ghetrouwen Waarheydts: ende teghen die ydelheydt, die Almoghende kracht Godes. Dit is dan die rechte ende Euangelische strijdt, der oprechte ende Euangelische Predicanten. Ende dese wapenen betrouwen sy sulcx, dat sy nimmermeer, als d'oude ende nieuwe Pharizeen ghedaan hebben ende noch doen, verkeerdelijck des Overheydts swaardt aansoect tot bescherminghe vande almoghende Waarheyte teghen die ydele, nietige, schaduwelijcke, ende weseloose Loghen, die Niet is ende een droomelijcke Waan, sonder alle vermoghen, daarmense niet willig oplicht ende macht over sich selven gheeft. Van dese wapenen heeft Sebastiaan Castillio op dese Apostels Woorden wat geschreven, so wel ter saken dienende ende Mette meyninghe vande gantsche Schriftuyre so gantschelijck overeen stemmende, dat icx hebbe moeten stellen alhier. Dese schrijft also op dese navolghende woorden Paule.⁺

⁺2.Cor.10.4.

F.

Die wapenen onses krijghshandels zijn niet vleeschelijck, maar machtigh voor Gode. Pauli krijghshandel was te bevechten ende te verstooren der menschen gedachten: dat is met sulcker kracht spreken en□leeren, dat der Menschen ghemoeden, door der saken Waarheydt overwonnen zijnde, ghedwonghen worden te dencken also: Hy seyt ware dinghen die niet en moghen wedersproken worden. Tot desen geestelijcken strijdt ghebruyckte hy wapenen, niet vleeschelijcke, maar gheestelijcke. Gelijck hy nu zot soude zijn die met een swaarde of Iavelijn die gedachten soude willen verwinnen: s osoude hy oock zot zijn die met een swaardt die gedachten soude willen verwinnen. Nu is des Christen Predicants kracht gelegen in't verwinnen vande ghedachten: daar uyt volghet, dat hy niet en mach ghebruycken dan sulcke wapenen, daar mede der Menschen ghedachten verwonnen moghen worden: hier af hebben wy een uytbesonderdt voorbeeldt aanden Keyser Nero. Dese treckende door't landt van Griecken, sang self metten Musijckers om prijs. Verwan hy andere Musijckers, so werde hy ghecroont. Dit was een wettelijcke strijdt. Maar werde hy van haar overwonnen, soo bestelde hy datse ghedoodt werden. Dat en was nu geen Musijcker te verwinnen, maar een Mensch te dooden. Wt welke zotte onbilligheydt volghde, dat hy door een gheveynsde stemme der Menschen in teghenwordigheydt werde ghepresen: ende d'andere Musijckers voorts aan met voorraadt qualijck songen, om hem niet te vertoornen: maar der Menschen ghedachten (alhoewel hy d'aldermogenste Prince was) en verwan hy niet, immers sy hielden hem doe ter tijdt, soo wy nu oock doen, voor een Gheck. Maar d'andere Musijckers, die hem inde konst te boven gingen, verwonnen niet alleen der anderer, maar oock Neronis eyghen ghedachte4n,

soo dat sijn ghemoet, hoewel sijns ondancx, alsoo sprack: Dese singhen beter dan ick. Dit selve geschiet oock inde sake van de Religie. Daar wert ge-

disputeert van veeles aken. So wy yemanden met woorden overwinnē, wy wordē gecroont. Dit is een wettighe strijdt: maar so yemandt van ons niet en mach overwonnen werden, hy werdt een Ketter ghe-naamt ende gedoodt. Maar dat en is niet een Ketter overwinnen, maar t'is een mensche dooden. Wt welke zotte onbilligheydt wy oock dat verwerven, dat wy voor onsen ooghen door een geveysde stemme der Menschen verwinners worden genaamt. S oseggen d'anderen daar na oock minder bescheyts, dan sy wel soudē vermogen, om niet om den halfe te komen: maar der Menschen ghedachten (hoewel wy vermoghende zijn) en verwinnen wy niet. Immers die gene die niet blindt en zijn, achten ons nu ende sullen ons namaals achten voor dwaas, ende sullen also van ons oordeelen, als wy nu van Nero ende van d'anderen vervolghers oordeelen. Daar en is niet so bedeckt, dat niet ontdeckt en sal worden. De Heere heeft den ghehoorsamen sodanighe kracht beloofst datter een hondert, ende hondert, thien duysent opter vlucht sullen drijven. Alsoo streedt Paulus, die alleen door die sijne Godtlijcke Wapenen mochte verstooren, niet alleen hondert, maar alder Menschen gedachten. Maar wy nu by honderden doodense bye enen, en □ beschermen Christum met vleeschelijcke wapenen: op dat verstaan soude moghen worden dat wy die geestelijcke wapenen ontberen, ende dat wy eenen vleeschelijcken Christum hebben. Ist nu soo dat d'Apostelen, die ons de kercke hebben gesticht, vernoeght hebben met die geestelijcke wapenen: so blijcket dat de ghene die de vleeschelijcke wapenen te wercke stellen, niet ghenoech die geestelijcke wapenen betrouwen: die welke sy nochtans soudē betrouwen, by aldien sy die hadden, ghemerckt sy Almogende zijn. Alsoo't sal blijcken in des Heerē toekomste, die Antichristum, dat is Christi opperste vyant met gheen ander wapenen en sal overwinnen, dan metten geest sijns monts. In't 35. cap. Exo. leestmen, dat het Tabernacule gemaackt was vande giften des volcks, willigh aangheboden, sonder dat yemant werde ghedwonghen: t'welck oock is te verstaan vande Kercke, soo't blijckt inden 110 Psalm, inde welke gheseydt wordt dat Christi krijgsvolck willigh sal zijn. Item ooc inde wet, daar bevolen word, dat die versaeghde afwijcken sullen, op dat sy inden strijdt der anderen herten oock niet en soude slap maken. Also is dit Oorlog Christi te voeren, met willighe krijghsluyden, ende die alleen metten Woorde Godes versaamt zijn. Die anders strijden, die strijden voor een ander dan voor Christo. Also betoont den uytgang, oock onse zeden, welck die vrucht zy van een gedwongen krijghshandel. Dat alles schrijft Castello.

xx. Capittel.

Vander vware Leeraren Belooninghe.

A.

In sodanigen vervolgingen ende strijde dient de ware Leeraar twee Heeren, niet twistigh, maar eens zijnde, namentlijck Gode ende den Gheloovighen Menschen. Gode dient hy in't ghehoorsamen van sijn bevelen: dat is, hy arbeyt om Gode op te offeren velen vruchten, ick meyn geloovige zielen: alsoo den milden Heere een welgevallige luste is, dat veele Menschen sijnder Hemelscher goeden deelachtigh worden. Dit dient oock by den Menschen Gode tot een waardige eere, die hem vā

sulcke gaafrijcke mildtheyt uyter herten prijsen: ende het dient ooc hen luyden tot Heyl, als die door sulcke vriendelijcke Goedigheyt Godes tot Gode aangelocht worden: ghemerckt sy mercken inden Gheloove, dat Godt alleen de gene is, die de krancke zielen genesen, die quade zielen in goede veranderen, ende die ellendige zielen saligh maken wil ende kan. Wie sieck ende quaadt zijnde, ende sulcx recht verstaande, en soude niet begheerlijck hem selven tot sulcken ware Medicum ende mogende Heere keeren? Daaromme dient in desen die ware Leeraar den geloovigen oock tot Goedtwordinghe ende ware Saligheyt, daar inne dat hy den gheloovighen aanwijst, niet alleen tot wien, te weten tot Gode, maar oock door wien, te weten door Iesum Christum, sy gaan sullē, om sulcke ware Goetwordinghe ende Saligheyt te vercrijghen.

B.

Het en is dan ooc wederomme niet vreemt, dat sulck ghetrou Hoopman voor sijne sware moeyten ghevaarlijcke wonden ende sorghvuldighe wakinghen ende bekommernissen ontfanghe van beyden loflijcke besoldinghe. Dese gheniet hy van alle danckbare gheloovighen na den lichame ende na der zielen. Na den lichame, overmits sy wel verstaan dat hy die metdeelinghe vande aardtsche have tot voetsele sijns lichaams wel waardigh is, die henluyden aandient ende deelachtigh maackt dit Hemelsche schatten ende het onverganckelijcke Hemelsche broodt, Iesum Christum, tot spijsinghe haarder zielen: alsoo en vinden, sy sulcken 1 Osse, met arbeyt, sorghen ende⁺ vervolginghe het coorn voor henluyder zielen dorschende, den mondt niet toe: maar sy toonen heurder herten danckbaarheid daer inne, dat sy heuren Dienaar^{+1.} (met sijns eugen goetdunckens, maar) des woordes, soo gaarne alle sijn noodturft vande overvloed heurder verganckelijcke schatten deelachtigh maken, als sy sien dat hy vlijtelijcken inden Heere arbeyt omme henluyden sijne overvloedighe kennisse des eeuwigghen Waarheydts deelachtigh te maken.

En wilt gout noch silver hebben nochte metaal⁺ in uwe buydels, nochte oock gheen male⁺ totten wegh, noch twee rocken, noch schoenen, noch stock. *VWant een arbeyder is sijn voedtsel vvardigh.* Marc.6.8.9. Luc.10.4.7. ^{+1.} ^{+Matt.10.9.}
1.Cor.9.7.8.9.10.11.12.14.1. The.5.12.1. Tim.5.17.18.

C.

Dats dan die belooninghe na den lichame: boven die welcke sy noch een aanghenamer belooninghe na der zielen genieten vande gheloovighe Hoorders: want dese houden sulcken oprechten Leeraar voor heuren Vader. Ghemerckt sy het wercktuygh zijn, door welcx middel sy door't Woordt des Levens, Iesum Christum, na der zielen werden herboren. So ist dan sulcke Godtlijcke kinderen een hertelijcke lust sulcken heuren Vader te bedancken ende te vereeren. Waar mede? Met vlijtighe ende onderdanighe navolginghe vander Leeraars Leere ende Leven, by henluyden nu in allen oprecht ende Christelijck bevonden zijnde. Sy weten dat dese henluyder Vader inde Leere, Gode ende oock henluyden lief heeft: so dat sijn hooghste lust is Gode veel vruchten te brengen, en□ vele sijnre toehoorderen tot hare sa-

ligheydt te voorderen: op dat hy alsoo met sijne Pondekens voor Gode ghetrou ende voor den Menschen nut blijcke in't opbrenghen van eenen rijcken ende salighen Woecker: Hierom ist sodanighe oprechte Leerlingen oock eenen hertelijcken lust metter daet te doen heuren Leeraar verstaan, dat sijn arbeydt in henluyden vruchtbaar is. Daarom sy hem oock vervreuchden met heuren heyligen wandel inder Liefden tot Gode ende allen Menschen: tot een onlochbaar ghetuygh dat heurder Leeraars⁺ leere oprecht is, also die als een vruchtbare reghen hare dorre aarde bevochtight⁺ Isa.55.20.11. ende vruchtbaar heeft ghemaect. Wandt dit⁺ Woordt, alsoo uyten monde Godes (te weten door den bescheyden Predicandt) voortkomende, en keert dan niet ledigh⁺ Iere.15.19. wederomme tot Gode, maar het doet soo wat God wil, (namentlijck het bekeert den gheloovighen Zondaar) ende het voordert inden ghenen daar toe hy't heeft Ghesonden. Want die hoorders veranderen uyt quade in goede Menschen. Ghemerckt de gheen die te voren waren hatelijcke, partidighe, bittere, zondighe Menschen, ja oock Duyvels kinderen, blijcken verandert te zijn in minlijcke, eendrachtighe, goedertierene ende heylighe menschen, ja ware kinderen Godes, als die oock uyer herten heuren vyanden beminnen ende weldaade (daar sy't vermoghen) bewijzen Soo eeren sy waerdelijcken heuren Leeraar, ende soo verlustighen sy hem hertelijck. Is dat niet een wenschelijcke belooninghe voor allen waren Leeraren? Dit zijn na der zielen Vaders der gheloovigen. Wat mach doch allen vromen Ouderen hoogher lust zijn, dan het aanschouwen dat hare kinderen Godtvruchtigh, deuchdelijck ende goedt zijn? Siet voor Cap.x.L.4.

D.

Vander Leeraren Belooninghe, die sy ghenieten vande Ghelovighen, voortghaende opte Belooninghe die sulcke vrome Capiteynen deses gheestelijcken krijgghs verwachten van den oppersten Keyser: kan elck licht mercken, dat die soodanigh is als de Beloonder selve, te weten eeuwich ende Hemelsch, soo dat die vluchtighe arbeydt snel als een roock sal verdwijnen, maar die waardighe Belooninghe oneyndtlijck met stadigher vreugden ende eeren sal ghebeuren. Daar sal de Predicant, die beyde met Leven ende Leere den Gheloovighen in desen Salighen strijdt tot verwinninghe van't quade heeft aangevoert, in't Rijcke⁺ der Hemelen 1 groot geheten werden: ⁺daar sal hy van sijnen Heere 2 ghepresen ende over veele ghestelt werden: ⁺1. daar sal hy van den oppersten Veldt-Heer Iesu Christo Mette ⁺croone der ⁺2. rechtvaardigheydt 3 ghekroont werden: Dan voorts en sal hy niet meer ⁺3. onderworpen zijn der Godtloosen verachtinghe, ⁺maar als een blinckende 4 sterre in eeuwiggher clarheydt glinsteren: ende sal dan eeuwelijck met sijnen veldt-Heer ⁺4. ende Meester Iesu Christo ⁺in onvergankelijke blijdschappe 5 saligh zijn.

⁺Maar diese doet (de gheboden) ende leert ⁺(den Menschen) die sal groot geheten worden in't Rijcke der Hemelen. Act.1.1. 1.Cor.9.27. ⁺5.

⁺Ende de Heere sprack tot hem. Wel-aan ⁺goede ende getrouwe knecht, om dat ghy over weynigh ghetrou zijt gheweest, soos al ick dy over veele stellen, gaat in de blijdschappe dijns Heeren. Matth.25.23. Matth.24.47. ⁺1. ⁺Mat.5.20. ⁺2. ⁺Mat.25.21.

Maar welck is onse hope, of blijdschappe, of croone der glorien? Zijt ghy't niet voor⁺ onsen Heere Iesu Christo in sijn toekomste?⁺ 20. Want ghy zijt onse glorie ende blijdschappe. 2.Tim.4.7.8. 1.Pet.5.4.

⁺3.

Maar die Gheleerden sullen blincken als⁺ die glantse der Hemels, ende die daar veelen⁺ ter Rechtvaardigheydt onderwijse, sullen wesen ghelijck als Sterren in alder eeuwigheyden.

⁺1.Thess.2.19.

⁺4.

⁺Dan.12.3.

Saligh sal de knecht wesen, die de Heere, ⁺als hy kotm also vindt doende 46. Voorwaar⁺ segge ick u, hy sal hem over alle sijne goederen stellen.

⁺5.

⁺Matth.24.46.

E.

Daar sietmen die belooninghen alder ware Leeraren, soo vande gheloovighen Menschen als vanden gaafrijcken Gode. Die sulcke belooninghen des noch te meer waardigh zijn, om dat sy die niet en begeeren. Want sy dienen als Enghelen Godes, uyt loutere Liefde, Gode ende Mensche, ende niet als loonsyctighe Huyrlinghen om eyghen bate ende loon: ghemerckt die liefde die in haar is, niet en soeckt haar eyghen, maar eens anders nut. Selves in Christo goet geworden zijnde, hebben sy gheen meerder lust dan goet doende anderen oock tot Goetwordinge te helpē en□ te vorderē daar sy't vermogē. Want sy zijn nu self int gehoorsamen van Gode rechtvaardigh. Anderen tot goedtheydt te voorderen daarmen mach, is rechtvaardigheydt. Soo ist dan sulcken rechtvaardighen blijdschappe (soo Salomon seydt Prov.21.15.) rechtvardigheydt te hanteren. Wie doet het ghene hen selve een blijdschappe is om loon? Soo is dan dese willighe ended vrolijcke voorderinghe eens Leeraars totter Menschen salifheydt, gheen cleyn noch onseecker Merck-teecken om hem te kennen uyten swaarmoedighen ende moeyelijcken Huyrlinghen in allen hen self, haar saligheydt, haar weeldighe tafel ende haar roem by den Menschen soeckende.

xxj. Capittel.

By vvien het Oordeel staat vande vvare Leeraren.

A.

Ten laatsten komende aan mijn voorghenomen eynde deser saken, te weten aan't Oordeel eens waren ende valschen Propheten ofte Leeraars, en□ sonderlinghen by wien sulck Oordeel behoort te staan: bevinde ick aan t'selve so gants veele te zijn gelegen, overmits het schadelijck ofte nut ghevolge van dien, als by seer weynigen met rechten ernst daar op wert gelet ende af ghehandelt. Waar uyt dan oock gemeynlijck voortkomt: of blinde en□ eendrachtige Verleydinghe van gantsche volckeren: of moordelijcke Vervolginghe der ware Leeraren: of menighvuldigheydt van Secten ende Arghernissen.

B.

Want als men dit Oordeel stelt aanden Leeraren alleen selve, soo dat het volck schuldigh soude zijn te volgen alsodanigen Leeraren, als die Leeraren selve voorgheven oprecht te zijn, dat is elck sich selve: so dat noch Overheydt, noch Ondersaten Politijck, maar sy Leeraren ende Clercken alleen selve, daar yet inne te oordeelen, te verkiesen, noch te segghen en souden hebben: wie siet niet, dat sulcke Godlijcke autoriteyt in Menschen die dolen mogen, ja dick-

maal swaarlĳck dolen, veroorsaken moet by Printen ende volcken een afleydinghe vande Goddelĳcke Schrifture tot het Menschelijcke Goetduncken? Heeft het schadelĳck ondervinden selve ons luyden sulcx niet ontwijfelĳck gheleert? Wilmen dit Oordeel dan oock stellen aan d'Opine eens Keysers, Conincx ofte Prince des volcx alleen: ende zijn die Princen niet altijd die beste, Godt vreesenste en □ verstandighste onder allen menschen, maar veeltijds het jegendeel: wat salmen den meesten tijt anders hebben te verwachten dan dat henluyder lichtgheloovigheyt vander Leeraren arghelistigheyt verdoort zijnde, door 't aangheven van sulcke Schaapschijnende Wolven onder 't mom-aansicht van eenen yver tot Godes edere ende der Menschen Saligheyt tot een grouwelĳcke moort der Schaapkens Christi angehetst, ende dat also, oock eenige goede Princen selve (swijghe die Godloosen) in bloedighe Tyrannen over den waren Lidtmaten Christi soudē veranderen. Is dit seltsaam geschiedt? Neen, maar dickmaels. Gheeftmen dan oock Jan-alle-man het Oordeel wat Leeraar men behoort te volgen: sal die verscheydenheyt der hoofden ende sinnen niet een groote menighe van schadelĳcke Secten ende Argernissen moeten veroorsaken?

C.

Die daar houden datmen dit Oordeel heeft te verwachten alleen vande Leeraaren selve, ende niet vande burgerlijcke Overheyt of Gemeente, behelpen sich voorneemlijck met twee saken, te weten die Successie, dats t'vervolgh van handt tot handt, ende oock die Ongheschicktheydt, die anders daar uyt moeste rijsen. Teghen die Successie, seggen eenighe, dat die nu niet meer en is, ende daaromme gheensins rechtelijck en mach voorghevent worden, by den genen, diemen onloghbaarlijck bevindt niet gebleven te zijn inde Leere en □ Wandel der genre, welcker afkomst ende Successie syluyden sich beroemen, te weten der Apostelen: maar daar af soo gantschelijck vervreemt ende ghebastardeert zijn, dat veel eer een slackt een Haaswinde, dan haar Leere ende Wandel d'Apostelsche ghelijcken soude. Daar uy6t besluuten die, dat sodanige bastaarden sich even soo weynigh metten afkomste vander Apostelsche Kercke moghen behelpen, als een straatschender of verdrucker van Weduwen ende Weesen sijn Edeldom, die nu noch in hem soude zijn, mach bewijsen door sijn afkomste van een sijnre over-oude-vader tot inden twintichsten grade toe opwaart, die doort beschermen van Weduwen ende Weesen een waarachtigh Edelman blijkt gheweest te zijn.

D.

Aangaande d'Ongeschicktheyt die sy seggen dat volghen soude, soomen yemanden anders dan die Leeraren selven, vander Leeraren oprechtigheyt wilde laten oordeelen, soude dese zijn: Te weten, dat alsdan de Leeraar, die een Siender, een Leeraar ende een wijs Man is, vande blinde, ongheleerde, ende onwijse Leerling gheoordeelt soude worden. Daar op segghen anderen, soo dat onschicktheydt ware dat alsdan Christus

selve, die sulcx leert, ongheschicktheyt gheleert soude hebben. Waar't al gheschicktheydt sulcx van Christo Iesu, die wijsheyte des Vaders, te ghevoelen? Leert die niet selve dat sijne Schapen hem navolghen overmits die sijn stemme kennen? Seydt die oock niet dat sy den vreemden niet na en volghen, om dat sy haar stemme niet en kennen? Wat is dit kennen vande stemme des waren Herders doch anders, dan het seker Oordeel dat sijn stemme van Gode is? die Waarheydt is? ende die oprechte Leere is? Wederomme, wat sal het niet navolgen van des vreemden stemme, om dat sy sijn stemme niet en kennen, doch anders zijn, dan dat sy proevende die geesten, soodanighe vlieden die sy oordeelen niet te zijn uyt Gode? Wat isser doch ongeschickts in dese leere Christi? Hebben sy niet die H. Schrift tot een sekere Toetsteen der ware of valsche geesten? Daar op toetzsien sy der Leeraren leere ende ondersoecken of de Schrift alsoo houdt. Vinden sy ja, sy oordelen sulcke Leere te zijn die stemme Christi ende volghen dien Herder na. Maar bevinden sy 't anders, sy oordeelen't te wesen een vreemde stemme ende vlieden sulcken Leeraar. Machmen oock yet veyligers of sekerders in desen vinden, oock na de Leere Christi selve ende sijnre Iongheren? Is die H. Schrift tot dese proeve nut nochte noodigh, waar toe sal sy ons nut zijn ende noodigh? Is die H. Schrift gheen Leydtsterre inden donckeren nacht des menschelijcken Onverstants: is sy gheen Licht dat in een donckere plaatsse schijnt, tot dat de Morgensterre in onse herten opgaat, daar op wy moeten achnemen: is sy geen Zeynsteen onder de vloeden der dolenden Secten, ons tot de Leydtsterre Christum gewisselijck aanwijsende, ende is sy geen oprechte Goldtwage omme de sLogenbs Hagemunt door sijn lichtheyt uyt des Waarheydts goudt door des selfs gewichtigheyte sekerlijck te kunnen onderscheyden: waar toe sal ons die H. Schrifture meer nut mogen zijn? of soude die niet geschreven zijn door de Godtlijcke in gheestinghe tot onser Leeringhe?

+Tomi.10.4.

+Ioan.10.5.

+Actor.11.17.

+2.Tim.3.14.17.

E.

Dat en is dan geen ongeschicktheyt altoos, segghen dese, dat die Leering vande Leeraar oordeelt, maar soude die aldergrootste ongeschicktheydt zijn, indien die Leerling daar af niet oordeelen, maar sonder t'onderscheyt van erhauwen t'ghene men hem vaorbrockte inne swelgen soude: ende dit plat jegen die Leeringhe Godes ende Christi, die, als selfs sulcx leerende ende gebiedende, dan wat ongeschickts geleert ende bevolen soude hebben. Wat waar doch ongeschickters, seggen sy, dan t'oordeel van des Leeraars oprechtigheyte te stellen aan den Leeraar selve? Waar dan elck Leerling of hoorder niet schuldigh blindeling te volghen allen Leeraren, die maar selve segghen dat sy ware Leeraren zijn ende die Waarheyte leeren? Dat mach niet schadē seggen d'eerste, die Successie voorstaande, gemerct wy spreken vanden Leeraren alleen, die daar zijn inde Kercke diemen door die Successie weet te wesen die ware Kercke. Daar teghen segghen d'andere: waren die valsche Propheten ooc niet inde Ioodsche Kercke, immers meesten tijt so hoog geacht by den Coningen Israels en Iuda, dat door haar ingeven die ware Propheten Godes door den Coningen gedoot worden? Men weet wel Ia. So mostmen dan oock na t'seggen van d'eerste, die valsche Propheten geloofte hebben. Hadde die Ioodsche Kercke ten tijde en Christi geen Successie van Moyse, als dese hen segghen te hebben vanden Apostelen? Vryelijck Ia. Hebben die Leeraren, in die Kercke wesende ende t'Geloof by hoogh ende neder hebbende Christum, die Waarheyte selve, niet als een valsche Lectaar en

verleyder doen dooden? T'volck, hier inne desen Leeraren ende moorders Christi
geloovende, heeft dan na sulcker luyden leere

recht daar aan ghedaan dat sy riepen *Crucifige*. Luydet dat al geschicktelijck? Lieve segt doch machmen oock verderflijcker Ongeschictheyt leeren? Somma nadien geen Leeraar self en sal seggen, dat hy is een valsch Propheet of verleyder, maar dat elc seyt day hy eē warachtigh Leeraar is ende datmen hem behoort na te volgen: met wat voeghe of verwe machmen doch desen proef of dit oordeel stellen aanden Leeraren selve? Die (is hy schoon valsch) en sal so bot niet zijn dat hy sijn net des bedroghs sal spreiden voor der vogelen ooghen: maar sijnen ⁺vader der Logenen navolgende vermomt dese ⁺Middaghs Duyvel sijne Duyvelsche duysternissen ⁺ onder den Schijn van een Engel des Lichts.

⁺Prov.1.17.

⁺2.Cor.11.14.

⁺Psal.90.6.

F.

Voorts houde ick voor gewis, datmen sonder Gode te lasteren Gode niet en mach beschuldighen van Onwijsheydt. Onwijsheydt ist daar men yet doet te vergeefs. Vergheefs souden die gheboden Godes ende Christi zijn, van dat wy ons voor den valschen Propheten ende Verleyders moeten hoeden, soo dat ons werck niet en ware ende het in ons vermogen niet en stontd ons te hoeden voor sulcke. Maar wat wert ons doch ernstiger, sorghvuldiger ende meermaal van Gode ende Christo gheboden, dan dat wy ons voor den valschen Propheten ⁺sullen 1 hoeden? Is nu dit hoeden gheen Menschelijck werck, staat sulcx den Menschen niet toe, vermogen die menschen ⁺1. sulcx niet: salmen God ende Christum niet moeten beschuldigen van vergeefs ghebieden? van verloren werck? ende van openbare Onwijsheydt? Sal't daar en boven dan noch oock geen vergheefs werck zijn ende loutere ydelheyt, dat God so menighmalen, so door sijnder Propheten, als sijns eenigen Soons ende des selven Jongeren mont, die aart, ghedaante ende natuyre der valsche Propheten ende Leeraren soo merckelijck als ⁺vlijtelijck 2 beschrijft, tot gheen ander eynde, dan dat wy ghewaarschout zijnde, die vlieden ende ons daar voor wachten souden? Is dit niet ⁺2. alles ydel ende vergeefs, indien t'volck daar door gheen mogelijkheyt en heeft omme die valsche uyte ware Leeraren te kennen? Is dit dan oock alles te vergheefs, salmen niet lasterende moeten segghen dat die alwijse Godt onwijs zy?

⁺Hoedt u voor den valschen Propheten, die ⁺tot u komen in Schaapsclederen, maar inwendich zijn't verscheurende Wolven. Deut.13.1.2.3. Ier.27.9, 29.8. Mat.16.12. ⁺1. Mar.8.15. Mat.7.15. Luc.12.1, 20.46. Mat.24.23.24.25.26. Actor.20.29.30.31. ⁺Mattg.7.15. Colossen.2.4.8.&c.

⁺Dit seydt Godt vande Propheten, die mijn ⁺volck verleyden, die op haar tanden bijten, ende vrede predicken ende soo wie henluyden niet wat inden monde en werpt, op dien heylighen zy een oorlogh, &c. Mich.3.5. Isai.56.10.11.12. ⁺2. Eze.34.2.3.4.5.6.18.19.21.13 2.3.4.6.7. Zach.11.15.16.1, &c. ⁺Mich.3.5.

G.

Dit alles segghen d'andere ende vragen behalven alle dat noch, hoe yemandt Godes Rechtvaardigheyt, so God door sijnē H. Geest ons selve heeft geopenbaart inde H.

Schrifture, sal mogen verantwoorden, indien die menschen al schoon ghetrouwelijcken heure ontfanghen pondkens om den valschen Leeraren te mijden te wercke stellende, des niet jeghenstaande geene moghelijckheydt en hebben omme den waren uyten valschen Leeraar te kennen, ende den valschen te vlieden? Of sal men segghen dat Godt onghetrou is ende ons boven vermogen laat versoecken? Dat wederspreeckt⁺ de Gheest Godes selve door Paulum. Hebben wy van Gode gheen moghelijckheydt⁺ 1.Cor.10.13. of middel ontfanghen daar door wy sulcx ghetrouwelijck te werck stellende die valsche Leeraaren kennen ende met sekerheydt recht daar af mogen oordeelen: wie sal ons verleydt zijnde, om ghevolgt te hebben Verleyders, die wy voor sulcx niet kennen en mochten, rechtvaardelijck beschuldighen, ick swijghe, straffen moghen? Misdoet oock yemant in 't gheen dat hem onmoghelijck is te beteren of te vermijden?

H.

So de Heere Christus niet gedaan en hadde die wercken, die noyt van anderen ghedaan en waren, ende dit onder den Ioden: soudē sy int niet aannemen vanden Heere oock gezondicht hebben ghehad? De Heere Christus seyt selve⁺ Neen daar toe. Maar nu hy, gebenedijt, sodanigh verscheen onder den Ioden, als die Propheten voorseydt⁺ Ioan.15.24. hadden dat hy soude komen doende int openbaar voor henluyder oogen dieo wonderdaden selve, die sy so eyghentlijck te voren van Christo hadden voorseyt: so hadden sy middel ende moghelijckheydt door sulcke clare tuyghnissen der heyliger Schriftuyren, omme te gelooven, dat Iesus ware die beloofde Christus of Messias. Immers ooc veele onder den volcke, die wercken Iesu sodanigh siende ende daar door gheloovende dat Iesus waar Christus diemen verwachtēde, verclaardē wel uytdruckelijck die oorsake van sulck haren Geloove, segghende: Als Christus sal komen, sal hy⁺ ooc meerder teeckenē doen dan dese doet, doch sy willen seggen also: dese Iesus doet die wonderwercken, die voorseyt zijn dat Christus in sijnre⁺ Ioan.7.31. toekomstē doen sal. Soo moet dan oock dese Iesus selve wesen Christus. Daar toe dienen oock op een ander plaatse die woorden Iesu⁺ selve: die wercken die ic doe in mijn Vaders name, die getuygen van my. En□ noch: Wil dy⁺ my niet gelooven,⁺ Ioan.10.25. so geloof die wercken. Dat was geseyt: Die wercken die ghy my siet doen, zijn⁺ Ioan.10.38. gepropheteert dat van Christo gedaan soudē worden. Wie anders dan ick, die sulcx doe, soude wesen Christus?

I.

Alsoo mede, Ghelijck als by den Propheten van Christo was voorseyt, hoe Christus wesen en□ wat hy doen soude: also hebben oock Christus en□ sijne Apostelen, ja oock die Propheten voorseyt hoe die ware Leeraaren wesen en□ wat sy doen sullen: Ia hebben oock mede den valschen Leeraren gedaante ende werck, daar af ick (laat het my de Heere toe) noch mede dencke te handelen, voorseyt. Waar toe voorseggen de Heere Christus, Propheten ende Apostelen sulcx? Te vergheefs? Vryelijck neen, maar op dat wy elck in 't sijne, soo wel ware als valsche Leeraren, bemerkende te wesen sodanigh als sy ons die te sullen wesen voorseyt hebben, voor sulcx kennen, oordeelen ende navolgen, of vlieden soudē: ende dit oock niet min sekerlijck uyt haren wandel ende leere, dan die Ioden (so sy haar heymsoeckinge aandachtelijck

hadden waargenomen) sekerlijck hadden mogen kennen dat Iesus was die beloofde Christus.

K.

Want dat die merckteeckenē der waren Leeraren by den Heere ende sijnen Jongeren, oock Propheten ons voor oogen gestelt, so seker als menighvuldigh zijn, heeftmen door dit voor-

gaande schrijven meer dan ghenoech moghen mercken. So moghen ende behooren wy oock altsamen, elck in 't sijne, daar van niet omsichtigher Opmerckinge te oordeelen. Want dit elck onser onder den gemeenen man niet minder en betreft, dan dat voormaals elck vanden Ioden aanging inden toekomstige Christi inden vleesche. Of gaat het elcke ziele op sijn selfs niet aan, dat hy verleyt wordet, in verleydinghe volhardet, ende met sijne verleyders inde eeuwige verdoemenisse verderve? Dit sal niemant segghen: mach dan yemant oock met eenige schijn van waarheyt spreken, dat het oordeel van een warachtigh Leeraar, niet aanden Leeraar, maar aan den hoorders ende Leerlingen is staande? Dit alles seggen d'andere daar teghen, oock t'ghene volght.

L.

Maar nadien alle hoorders van Leeraaren, ofte Leerlingen zijn burgerlijcke Overheydt of Onderdanen: soo valt hier in bedencken of dit voorsz oordeel vande Leeraars ende Leere toekomt, d'Overheydt of d'Ondersaten. Om dit wel te ondersoecken staat te mercken, wien van beyden aan t'recht leyden ende aan 't verleyden meest is gelegen. Dit sietmen licht als men merckt wie van beyden is om des anders wille. Want ghelijckmen moet kennen dat het cleedt is om des lichaams, ende het lichaam niet om des cleedts wille, soo moetmen oock toelaten dat meer aan 't lichaam dan aan 't cleedt is gheleghen. Ende seker dier meest aan is gheleghen, of daar ware, dan valsche Predicanten leeren, dit behoort daar oock het meeste seggen inne te hebben ende het oordeel af te geven *Nu ist onlochbaarlijck waar, dat d'Onderlaten niet en zijn van Gode gheschapen tot behoef vanden Prince, om hem in alles wat hy beveelt, weder het Goddelijck of Ongoddelijck, echt of onrecht is, onderdanigh te wesen ende als slaven te dienen: maar de Prince is om d'Ondersaten wille, sonder welke hy gheen Prince en is.* Dat is, het minder, t'welck de Prince is, is om t'meerders wille, t'welck het Volcke is. So [†] is oock de Herder om der Schapen, ende die spijs om t'levens wille, ende mits dien oock minder dan t'leven. Behoort dan het minder [†]Matt.6.25. het meerder te volgen: wie sal mogen ghelooven dat in dese alderhooghwichtighste sake het meerder, namentlijck het Volck soude moeten volghen d'opinie vanden Prince, die om des Volcx willen is? d'Ondervindinge betuyght oock krachtelijck niet verderflijcker te wesen, dan dat alle t' Volck in Geloovens sake danssen soude na des Overheydts pijpe. Want daar sulcx is gheschiedt, lieve wat isser doch anders uyt ghevolght meestendeel, dan ghemeyne verleydinghe der Ondersaten met een bloedigh vervolgh der ware Propheten? Want nemmermeer en is der Menschen meeste menigthe het beste deel. Soo is oock het meeste getal der Keyseren ende Coninghen niet seer heyligh, maar altijt Godloos ende Tyrannigh ghebleken.

M.

So hangt dan, seggen d'ander, het Oordeel vande Leere, Leeraar ende Religie niet aande Overheydt, maar aanden Ondersatē. So nochtans, dat, ghelijck d'Ondersaten

hier inne niet schuldigh en zijn te volgen des Overheyts, jeghen Godes, wille: also wederommee, d'Overheynt niet gehouden en is in desen te volgen der Ondersaten wille tegen Godes, maar dat elck aan wederzijden sijn vrye willekeure in dese sake hebben en □ behoude. Sulcx heeft men claarlijck mogen sien in dat Heerlijcke Exempel van Iosue. Dese was van Gode self tot Overheynt over sijnen volcke ghesteldt, ende met treffijcke wonderdaden Godes in dien state bevestight. Des al niet teghenstaande en neemt hy sich geensins aan den Volcke te gebieden dat sy in den dienste Godes, by henluyden, nu al eenmaal aangenomen, soudē blijven. Neen. Maar⁺ hy gheeft hen vrye keure of sy den Heere, dan der Amorrheen Goden willē dienen. ^{+Iosue.24.14.15.16. tot 27 toe.} Daar op verclaart het volck dat het mede den Heere wil dienen, makende hier af een verbont mettē Heere ende Iosue. So sietmen mede dat Elias den⁺ volcke voorstelt die keure, of sy den Heere dan Baal wildē dienen, handelende daar inne metten ^{+3.Reg.18.21.} volcke alleen sonder den Coning eenighsins daar inne raats te vragen. Ende so maken oock met des volcx keure ende bewilligen verbondt⁺ om den Heere te dienen de Priester Iojada, de⁺ Coning Iosias, de Propheet Esoras, met anderen meer. In alle ^{+4.Reg.11.17, 23.3.} welcke ende meer andere exempelen men naactelijck siet, dat niet alleen ^{+El.10.3.4.5.} d'Overheynt, maar oock het Volck vrye willekeure heeft, om die gantsche Godtsdienst, ja oock Godt selve te verlaten, ende afgoden te dienen, ende dat inde sake des Religions, sonder des volcx vrywilligh toestemmen niet en wert gehandelt. Ende dit noch al onder het dienstbare juck Moysi selve: soudet dan al betamen dese Vryheynt den volcke te benemen in't Vrye Rijcke Christi?

N.

Gaf Christus selve sijne Jongeren, hem nu al een wijle gevolgt hebbende, niet vrye willekeure ende macht, om hem ende sijne Leeringhe met d'andere, niet moghende die hartheynt⁺ sijnder Leeringe van sijn vleesch te eten verdragen, oock mede te verlaten? Seydt oock⁺ Paulus d'Apostel niet wel uytdruckelijck dat hy geen Heere ^{+Ioan.6.61.} en is overt geloove sijnre Jongheren? Hebben dan Christus selve, oock dat ^{+2.Cor.1.24.} uytverkoren Vat Christi sich selfs niet willen toe eygenen die macht om te ghebieden over heurder Jongheren Ghelove: wat Mensche op aarden, die vreesse Godes hebbende, sal sich derren onderwinden te heerschappen over 't Geloove van anderen, sijne Jongheren niet wesende?

De Heere van Plessy in sijn boecxken ghenaaemt *Tractaar ofte Handelinghe vande Kercke. 5. pag. 80.* gestelt hebbende die heylige Schrift voor den Winckelhaaack ende Compas, daar na men behoort het recht ende crom te oordeelen ende na te stieren, seydt ten laatsten alsoo: *Ende so doende onderworpen wy ons niet alleen het oordeel eens vry ende behoorlijck vergadert Concilij, maar oock den oordeel van alle geleerde ende onghelerde Clercken ende Leeken ende van alle Christenen: om de saligheyt vande welcke de H. Schrift geschreven is: waar in sy van selfs het berecjt ende die verclaeringe vanden woorde vinden sullen, ende sullen daar vooren sententie strijcken.* Ende noc h een weynigh daar na:⁺

Men moet niemant gelooven (seyt Ieronemus) sonder Godes VVoort. Dat dan ^{+pag. 82.} *het gemeyn volck lese het Oude ende Nieuwe Testament, ende sie of daar een woort van d'offerhande der Misse, van het Vagevyer, ende van d'Aanbiddinge der ghestorven Heylighen ende van sulcke andere poincten, daar af verschil is, te vinden is: Ia dat het volck veel eer ter contrarie bemercken, of daar niet en sal te vinden*

*zijn datter een eenighe offerhande is, die Christus eens gheoffert heeft: een eenige
suyveringe door het bloet Christi: ende conen eenigen Godt door Christum aange-*

roepen. So nu het volck inde Schrift bevestigt vindt die leeringen die wy verwerpen, dat het ons verdoemen als Kettters ende Verleiders.

⁺Noch wat daar na handelt hy vande uytleggingē der H. Schrifturen, waar inne meest alle die twist is geleghen, ende seyt ten laatsten also: ende daar sy ⁺pag. 85.
verscheyden zijn ofte schijnen (te weten die Vaders) wy sullen ons gaarne gedragen in alle mans oordeel die de Schrift gelesen heeft, en □ daar aan Godvreesentheyten □ redelijck verstant blijkt.

⁺Also stelt hy Plessy mede die questie, *Tu es Petrus* ⁺& *super hanc petram*, &c aan't oordeel van alle Christenē: Ingelijcx mede, handelēde die sake vande twee ⁺pag. 130.
swaardē, aan't oordeel nyet vande Overheyten Politijc alleen, ook nyet aande ⁺pag. 147.
Kerckelijcke Overheyten alleen, nochte oock nyet aan die beyde alleen, neen, maar aen allen menschen.

O.

Oft nu ooc geviel dat het meerdeel des volcx eenigen Leeraar met sijne Leere voor oprecht oordeelende, die selve aanname, soo staat dan noch al te bedencken of het minste hoopken gehouden werdt den meesten hoopen daar inne te ⁺volgen. Voorwaar, nadien het Gheloove alle mans ding nyet en is: nadien die wegh, die van ⁺de meeste ⁺2.Thess.3.2.
hoopen werdt bewandert, afleydet ter verderfnissen: en □ nadien God door Moysen ⁺Matt.7.13.
self ⁺uytdruckelijc verbiedt die menighe te volgen om quaat te doen, ende oock in't oordeel toe te stemmen die meyninghe van veelen: Immers nadien d'Exempelen ⁺Exod.23.2.
krachtelijck betuyghen dat die meeste hoopen des volcx, als wesende d'arghste, metten Tyrannen ende valsche Propheten altijd den waren Propheten, Christum self met sijne Apostelen wederstaan, vervolght ende voor Verleyder, Kettters ende oproeders gedoot heeft gehadt: so ontberet alle schijn van Waarheyten, dat het minste hoopken schuldigh soude zijn den meesten ende arghsten hoopen in Religions sake toe te stemmen ende te volgen.

P.

Also houdē dese laatsten dat het oordeel van de ware Leeraren en □ Leere toecomt, nyet den Leeraren selve alleen, nyet die Burgerlijcke Overheyden alleen, oock nyet den Volcke of het meerdeel van dien alleen, in sulcker voegen dat Overheyden en □ Volck het oordeel der Leeraren alleen: of het volck met die Leeraren het oordeel des Overheyden alleen: ofte oock de Overheyden metten Leeraren het oordeel des Volcx alleen: Immers oock dat het minderdeel des Volcx het oordeel van't meerderdeel met d' Overheyden ende Leeraren, maar dat geen van alle deser des anders oordeel onderworpen en behoort te wesen, ende dat elck deser, ja oock elke ziele voor sich selve in desen stucke een vry Oordeel ende Willekeure behoort te hebben, omme sijnen God (die nyemant ten Gheloove dwingt) te aancleven of te verlaten.

Q.

Daarom of nu schoon dese Euangelische en □ van meest allen vromen gewenschte Vryheydt in geloofs saken, nyet en soude wechnemen alle Secten ende Argernissen, die ten anschou van⁺ die alghemeyne Regeringhe des werelts noodigh zijn, ende daar altijd tot Oeffeninge ende Proeve der Geloovighen blijven sullen: so soude ^{†Matt.18.72.} nochtans daar door wechghenomen werden, die alghemeyne blinde dolingen des volcx, die bloedighe moort aan den waren Lidtmaten Christi, die bittere partijschappen tusschen den Landtsaten, het verderflijkke Oorloge tusschen Landen ende Steden, ende (dat boven al te vermijden staat) die eeuwige verdoemenisse van menighte van onwijse zielen, die verleydt zijnde, door't vervolgh om Opinien, ofte verwildert door't moordeliojk Oorloghe, in een verdoemelijc Onverstant of te Godtloosigheyt, als ontijdige geboorten ofte onboedvaardighe quaatdoenders by groote menighte ter hellen werden gesonden, door eenen ontijdigen doot.

Cort besluyt van dit Boecxken

So heeftmen hier voor nu mogē sien, wat een 1 oprecht Leeraar is, oock sijn 3. 4. Sendinge en □ 6 Mercktecken, alles sodanigh Mette H. Schrift betuyght, dat de Leeraar inden welcken alle sulcx is, wel sekerlijck voor een oprecht Leeraar mach ghehouden worden: sonderlingen als sijn leven ende doen over een stemt metten 7 Namen ende 8 Bynamen die hem worden, ende hy oneens is met die hem nyet 9 worden, gegeven vande Waarheyt, ende dan alle sulcx streckt tot het 10 eynde, daar toe hy werdt gesonden van Gode. Die dan oock nyet en laat sijnen Dienaar te voorsien met het ghene hem van 11 noode is, tot bedieninghe van so hoogen 12 Ampt, d'welck alle ware Leeraar getrouwelijck bedient, dat nyet verborgen en mach blijven, voor sijnen Hoorders of Leerlingen. Die derhalven oock lichtelijck oordelen moghen (so sy maar met ernst willen) of hy 't gene dat tot sijnen Ampte noodigh is, oock heeft in sich, ende of hy sijn ampt oock te recht bedient dan nyet. T'welck sich claarlijck openbaart in des Leeraars 13 wercken. Want zijn die soo't een Predicant na sijn ampt betaamt, ende doet hy nyet die 14 wercken die hem nyet en betaamen, so blijkt dat hy sijn ampt te recht bedient ende dat hy een oprecht Predicant is. Maar aangesien dat eens Pedicants voorneemlijckste werck is anderen te onderwijsen of leeren, soo mach oock ontwijfelijck sijn oprechtigheyt bekent worden, so aan't ghene dat hy 16 leert, als aen sijn 17 maniere van leeren. Want handelt hy in't leeren voornemelijck tot aftreck van't quade, tot aanwijsinge van't goede, en □ dit door't ware middel Iesum Christum, ende leert hy sulcx bescheydelijck, getrouwelijck, ende vrymoedelijck, men heeft waarlijck groote redenen om nyet te twijffelen, dat hy een warachtigh Leeraar zy. Bysonder noch als die Leerling aande goede vruchten des Leeraars bevindt in sich, dat die Leeraar ende die Leere in hem vruchtbaar is. Daar inne dat die Hoorders sijn Leeringe trouwelijck na volgende inder waarheydt bevoelen, dat sy veranderen uyt quade, zondige ende siecke Menschen na der zielen, in goede, heylighe, ende ghesonde luyden. T'welck dan vernomen zijnde by den vyandt des Menschelijcken gheslachts te4 strecken tot verminderinge sijns Rijcx, verweckt hy terstont daar tegen op alle Duysterlingen, die dan sulcken oprechten Leeraar onder den valschen name van een Verleyder ende Ketter doet lachteren, haten, ende 18 vervolghen van allen hoogh gheachten Schijndeugden ende Pharizeen, ende dit met

des duyvels wapenen die een moorder is, te weten met vuyr, met water, strick, en
swaart. Daarom dan ooc vevolght te worden altijs

meer dan het vervolghen vermoeden geeft van een warachtigh Leeraar. Want dese en vervolght noch en doet nyemandt vervolghen na den lichame, ende en bruyckt oock gheen sienlijcke wapenen: maar vervolght die Ketteryen ende Loghenen met d'onsienlijcke Waarheydt des Godelijcken woorts. Dit zijn sijne geestelijcke wapenen waar mede hy in desen gheestelijcken strijde oock die gedachtē vander Waarheys vyanden verstoort ende allen ghemoede ghevanghen neemt onder die gehoorsaamheit Christi. Waar voor dese gheestelijcke Ridder oock krijght 20 belooninghe, te weten vande Gheloovighe Leerlingen blijtschap over henluyder goetwordinghe, ende van Gode die eeren-croone des rechtvaardigheydts. Wt alle welcke saken, als kenlijck zijnde voor alle aandachtighe ende opmerckende hoorders, en□ hen aldaer en□ elck van henluyder saligheydt hoogh aangaande⁴, syluyden vermoghen inden Heere en□ oock behooren te oordeelen vande Oprechtigheydt der Leeraren. Om t' welcke noch te lichter en□ sekerder by elcken, dient ernst is, te mogen ghedaan worden, ick den arbeydt hebbe ghedaan van u Godtvreesende Leser, t' ghene voorsz staat voor ooghen te stellen, als een tafereel, afbeeldinghe, ofte afmalinge eens waren Leeraars. So staat u nu toe vlijtigh op mercken te nemen, eerst of dees mijne schilderije, genomen uyt de heylighe Schrifte, daar mede oock te recht over een stemt Lende bevindy ja, dan voorts, of die Leeraren, welcker leere ghy navolght, met dit voorbeelt oock overeen comen ende ware gelijckenisse daar mede hebben. Ist nu dat ghy sulcx met sodanige vlijtigheydt doet om u selfs saligheydt wille, als ick vlijtigh ben gheweest in dese saken uyer H. Schrift by een te vergaderen, om u luyder wille, so suldy ontwijfelijck moghen verstaan of ghy navolgers zijt van ware, dan van valsche Leeraren. Maar ist oock dat ghy inder Waarheydt verstaat hoe sorghlijck het is Verleyders der zielen blindelijck na te volgen, dwelck dieven zijn en□ moorders, so sal u die kennisse vande grootheydt van uwer zielen pericule in dese tijden onder so veelrelye valsche Leeraren, wel sorghvuldelijcken op alle sulcx acht doen nemen ende vlijtelijck doen opmercken. D'welck in u te mogen geschieden huyden inden tijt der genaden, tot saligheydt uwer zielen, wensche ick u allen van God den Vader, en sijnen lieven Sone, door de verlichtinge des heyligen Geests, Amen.

Ghedaan den 15. Novemb. 1581.

Tafele.**A.**

Abrahams kinderen zijn onderdanighe ende geloovige menschen. x.l.2.
 Achterclap moetmen verlaten. xv.l.5.
 Aantrecken moetmen Christum. xv.r.6.
 Afgoderie te verlaten. xv.k.2.
 Quade Affectē te verlatē. xv.ii. per tot u.
 Aflaten van zondigen. xv.o.
 is een vrucht eens oprechten Predicants. xvij. d.2.
 Ampt eens waren Leeraars. xij.
 Arbeyder. vij.d.3.
 Arbeydt des Leeraars behoort bekendt te worden. xij.c.2.

B.

Basuyn vij.k.16.
 Bedrogh moetmen laten. xv.k.9.
 Int herte. xv.n.4.
 Is niet begeerlijck na winst. ix.a.6.
 Quade begeerten in't herte. xv.n.2.
 T'behaghen der grooten soeckt hy niet. xvij.e.3.
 Behoeften om een waare Leeraar te sijn. Cap. xj.
 Bekeeringe des volcx vruchten eens Leeraars. xvij.e.2.
 Belogen worden ware Leeraars. xviii.c.1.
 Beloften van vermeenighvuldiginghe der kinderen des Kercx. etc. x.l.1.
 Berispt. vij.o.1.2.3.
 vrymoedelijck. xij.c.1.
 strengelijck. 2.
 goedertierlijck. 3.
 ernstlijck. 4.
 Berou des volcx vruchten des Leeraars. xvij.d.1.
 Tot berou vermaant hy. xij.g.4.
 Besnijden van't herte. xv.n.16.
 Betert hem self. xij.c.
 Betuycht het ondervonden. xij.d.6.
 Beveynstheyt schuyt in 'smenschen herte. xv.n.5.
 Bidt voor sijn schapen. xij.b.3. xij.b.9.
 Bijl aenden boom. vij.k.19.
 Bisschop. vij.r.2.
 Bitterheyt int herte. xv.n.9.
 D'een Blinde leedt d'ander. iij.4.
 Blijdschap der Ouderen is die deucht haarder kinderen. x.l.4. xx.c.

Blijdschap der Leeraren is die bekeeringhe der Leerlinghen. vij.d.5.
Bode. vij.p.2.
Boom kentmen aendē vruchten. xvij.b.1. Goede Boom goede vruchten. xvij.e.4.
Goede Boom is eē goet Leeraar. xv.o.18.
Boosheyt int hert. xv.o.13.
Boumeester. vij.d.1.
Hy bout of sticht. x.i.1.

C.

Werdt ghecalumnieert. xvij.t.1.
Christus.
Is 't Leven. xv.q.1.
Is de Wegh. xv.q.3.
Ist Licht. xv.q.2.
Is de Waarheyt. xv.q.5.
Is der deughden Schatkamer. vij.l.4. xv.f.2.
Leeft inden sijnen. xv.r.8.
Woont inden sijnen. xv.r.9.
Is onse Gherechtigheyt. vij.k.8.
Christi.
volheyt. xv.f.1.2.
Christum
moetmen aantrecken. xv.r.6.
Door Christum.
wijsen sy tot Gode. j.6.
Cuysheys exempel. xj.k.3.
Den Curieusen pluymstrijckt hy niet. xiiij.e.5.

D.

Danckbaarheydt der Leerlinghen aan hare Leeraar. xx.c.
Diefte moetmen verlaten. xv.k.11.
Dienaar. vij.n.1.
Dispensier. vij.m.3.
Wat een goet Leraar niet en doet. Cap. xiiij.
Dolinghen laten. xv.m.2.
Oude Dolinghen laten. vij.k.2.
Dootslach verlaten. xv.k.17.
Dreycht cxij.e.5.
Droefheyt der Ouderen, zijn quade kinderen. x.l.5.
Dronckenheyt verlaten. xv.k.13. Droom eten. xv.r.4.
Duyve. vij.c.1.
Drijft Duyvelen uyt. xij.g.3.

E.

Eten in droom. xv.r.4.

Eyghen wil int hert. xv.n.12. Enghel. vij.p.3.

Eere Gods soecken, merckteecken eens waren Leeraars. vj.b.1.

Euangelist. vij.p.1.

Exempel is een Leeraar. vij.g.1.h.1.xj.k.1.xij.c.7.

F.

Flateren of pluymstrijcken laten. xv.l.3.

Fonteyn des Levens. vij.k.10.

G.

Gheboden Gods licht. xv.h.1.

Ghedachten.

Godtloos. xv.m.7.

onrecht. xv.m.6.

onnut. xv.m.4.

verkeert. xv.m.5.

quaadt. xv.m.8.

moetmen verlaten. xv.m.1. Ghedaante Christi becomen. xv.r.7. Gheduldigheydt den Leeraar noodigh. xj.l.2.

Gheloof des volcx vruchten der Leeraren. xvij.2.1.

Gemeen opinie te mijden. xxj.o.

werdt elck ghelijck. vij.ij.3.a.

Gerechtigheyd Christi. vij.k.8.

inwoonende. xvij.f.4.

Ghesante, vij.p.3.

Ghesontheyt der menschen eynde des levens. x.a.3.

Ghesontheyt der zielen, deughde. x.b.2.

Ghesonde leere. xiiij.r.2.

Ghewoonte. xj.i.1.

int quade. xj.i.2.

int goede. xj.i.3.

Ghetuyghe. vij.m.2.

ghetriy. a.

uytsmaken. b.

uyt sien. c.

uyt tasten. d.

uyt weten. e.

Ghewelt verlaten. xv.k.14.

Ghewin en soeckt hy niet. xijij.d.3.

Gierigheyd int hert. xv.n.3.

Glorie der gelovigen. vij.g.2.a.

Wijst tot Gode. 1.8.
Is goedertieren. viij.r.4.
Is goetdaadigh ofte dienstbaar. viij.c.1.
Het Goede leert hy. xv.r.1.
Godtloosigheyt verlaten. xv.o.3.
Gulsigheyt verlaten. xv.k.12.

H.

Is hatelijck by de wereld. viij.d.3. Haet ten quaden. xv.f.1.
Heelt niet dat om weten nut is. xiiij.f.6.
Geen Heerschapper. ix.a.1.
Heyligh. viij.b.3.
Werpēt Heylighdom niet voor den Honden. xiiij.e.4.
Herder. vij.q.1.
Herte nieu belooft. xj.c.1.
 reynigen. xj.e.3.4. xv.n.15.
 verlicht. xj.f.2.
 wasschen. xv.n.14.
 besuyden. xv.n.16.
 van vleesch. xv.n.17.
 hypocrijsch. xv.n.5.
 quaadt te verlaten. xv.n.1.
Quaadt Hert wortel vande zondē. xv.17.
Hypocrisie in't Hert der quaden. xv.n.5.
Hoedet. vij.r.1.
Hoort Gode. xij.b.1.
T'ghehoorde leert hy. xv.b.5.
Is nyet hoovaardigh. ix.a.8.
Hoovaardye int herte. xv.n.7.

I.

Insettinghe van Menschen verlaten. xv.k.4.
Inwoonende gherechtighyd: vrucht van een waare Leeraar. xvij.f.4.

K.

Kennisse der Waarheydt int verlichte herte. xj.g.1.
 Kennisse van eyghen quaatheyt noodigh. xv.e.1.
 Kent sijne Schapen. xij.d.1.
 Kercken oprechtinghe. iij.1.
 suyveringhe. iij.2.
 vernieuwinghe. iij.3.
 voortteelinghe. iij.4.

voeden. iij.6.
Kinderen Abrahams syn ghelovighe onderdanighen. x.1.2.3.
Goede Kinderen een vreuchde der Ouderen. x.1.4.
Quade Kinderen een verdriet der Ouderen. x.1.5.
Hy teeldt Kinderen. xij.f.3.
Gheeft kinderen melck. vij.m.3.b.d.
Kindtschap God is vrucht des Leeraers. xvij.c.3.
In Kindschap houden. vij.l.7.

L.

Lantaerne. vij.f.4.
Lasteren laten. xv.l.11.
Werdt ghelastert. xij.k.1.
Laven. xv.q.6.
Wat een ware Leeraar is. j. Wat een ware Leeraar leert. viij.b.a.b.
Dat Godt hem beveelt. xv.b.1.
Godtsd woordt alleen. j.3.xv.b.2.
Waarheydt. xv.b.2.
by hem gehoort. xv.b.4.
by hem ghesien. xv.b.5.
Hoe een ware Leeraar leert. xvj.
Bescheydelijck. xvj.k.3.
Wijsselijck. xvj.b.2.
Oprechtelijck. xvj.c.1.
Trouwelijck. xvj.c.2.
Warachtelijck. xvj.c.3.
Crachtelijck. xvj.d.1.
Vrymoedelijck. xvj.d.2.
Mildelyck uyt liefde. xvj.c.2.
Sorchvuldelijck. xvj.r.3.
Blydelijck. xvj.e.4.
Droeflijck. xvj.e.5.
Voor valsche Leeraaren waarschouwende. xxj.f.1.
Hy leedet tot Christum. xij.g.2.
Leerlinghen zijn danckbaar. xx.c.
Legaat. vij.p.3.
Leydtsman. vij.f.1.
Ghesonde Leere. xiiij.t.2.
Leven der menschen eynde van des Leeraars leeren. x.a.2.
Inden sijnen leeft Christum. xv.t.8.
Het Leven is Christus. xv.q.1.
Geeft syn Leven voor syn schapen. vj.b.3. xiiij.f.5.
Licht. vij.f.5.
Is Christus. xv.q.2.vij.k.5.
Licht zijn Gods Gheboden. xv.h.1.
Liefde totten schapen, merckteecken eens waren Herders. vj.b.3.
Liefde, merckteeck? der Jonger? Christi. xj.c.1.

Liefhebben den vyanden. xj.c.2.
Lijdtzaam is de Leeraar. viij.c.3.
Lijdtzaamheydt noodigh in een Leeraar. xj.l.2.
Soeckt gheen lof. xiiij.b.3.
Logenen te vertalen. vij.k.3.xv.l.4.
Loon der Leeraren. xx. na den Lichame. xx.b.1.
na der Zielen. xx.r.1.b.

M.

Is machtigh. viij.c.5.
Maeyer. vij.d.5.
Maeyt. xij.c.9.
Gheeft Mannen spijse. vij.m.3.e.
Mengt Gods woort niet. xiiij.c.5.
Gheeft Melck den Kinderen. vij.m.3.
Merckteeckenē vā een ware Leeraar. vj.

N.

Namen der Leeraren uyt beyden Testamenten. ij.
Namen des ouden Menschen. xv.d.

O.

Oeffeninghen lijflijck. vij.f.3. werden veele aan verstrict. vij.i.6.
d'Ooghen opent hy. xij.g.1.
Onachtsaamheydt. vij.k.13.
Oncuysheydt verlaten. xv.k.5.

Ondervindē van 't voorseyde in elcken teecken van waarhey. vj.b.4.5.
 Onderscheyt tusschen den nieuwen ende oude Mensche. xj.b.
 Ongerechtigheydt laten. vij.k.4.xv.k.8.
 Ongheloovigheyt int herte. xv.n.11.
 Onvermoghen. xv.c.4.
 Onverstant. xv.e.2.
 Onweghen swaer. xv.f.4.
 Onsekerheydt int volghen der Leeraren quadt. iij.
 Oordeel. vij.h.18.
 verandert. xj.f.8.
 Gods ghedeught. vij.f.4.5.
 vande Leere vā 't volck. xxj.m.
 Oorsake ofte eynde der Leeraren daartoe sy dienen. x.
 Is der menschen saligheyt. x.a.1.
 Leven. x.a.2.
 Ghesontheyt. x.a.2.
 Ouderen blytschapie der kinderē deughde. x.l.4.
 Ouderen droefheyt is der kinderen boosheyt. x.l.5.
 Oude mensche. xv.d.
 Overspel verlaten. xv.k.7.

P.

Ware Leeraar pluymstrijckt niet. xiiij.e.3.
 Prediker. vij.m.1.
 Mette Politie moeyt hy sich niet. xiiij.d.4.
 Prickel Panli.
 Propheten: valsch beschreven. xxj.f.2.
 te schouwen. xxj.f.1.

Q.

T'Quade leert hy kennen. xv.d.1.
 waer in meest ghelegghen. xv.e.
 salmen haten. xv.f.
 Quade wercken. xv.k.

R.

Reformatie vande Kercke. x.i.5.
 Reynighen. xj.c.22.xv.n.15.

Inwendighe eerst ibidem.
Roem der Gheloovighen. vij.g.2.a.
Roept. xij.f.1.
Roepen de stem. vij.k.15.
Roosen en stroyt hy niet voor verckens. xiiij.e.4.
Rooven verlaten. xv.k.15.

S.

Schaap. vij.c.2.
Schandtnamen der ware Leeraren. viij.e.2.xj.m.xij.k.1.
Schatkamer alder goeden Christus. vij.l.4.xv.f.1.
Schrift alleen leeren. f.3.
Slapen in sonden. vij.k.12.
Smeect. xiiij.d.7.
Is een exempel van soberheyt. xj.k.2.
Gheeft Spijse den Mannen. vij.m.3.e.
Hy spreekt niet uyt hem self. xiiij.c.4.
Metten vleeschelijcken vleeschelijk. vij.m.3.b.
Metten volmaecten wijsheyt. vij.m.3.c.
Roepende Stem. vij.k.15.
Stem die men niet en kent, niet te volghen. iij.3.
Sterre. vij.f.3.
Is een Stercker. xij.i.1.
Sticht. vij.c.3.
Straf vercondicht hy. vij.m.3.g.
Strijdt der Leeraren. xix.b.

T.

Tempelen Godes. xv.c.10.
Tonghen men. xj.q.1.
Toorn woont int herte. xv.n.8.
Is niet toornigh. ix.b.1.
Tresorte alder goeden Christus. xv.j.1.vij.l.4.
Troost den cleynmoedigen. vij.iii.3.h.
Is trou. xiiij.b.2.
Tuchtmeester. vij.l.1.
Tuyght uyt ondervinden. viij.d.6.
Is niet twistigh. xiiij.d.5. ix.a.4.

V.

Vader. vij.c.3.
des Lichts Godt. vij.k.9.

Valsche Propheten doen anderen vervolghen. xij.h.5.
 Valsch zweren laten. xv.l.7.
 Is veracht. viij.d.2.
 Verbergh niet dat nut is. xiiij.c.6.
 Vercondicht die zonden. xij.f.2.
 Dreyght Verdoemenisse. xij.f.6.
 Vereeniginghe met Gode. xj.h.2.
 met Christo. xvij.f.3.
 Verstant niet in sijn arbeydt. xiiij.d.6.
 Vergadert schatten. xij.c.4.
 Verlaten van hemself. xv.f.3.
 Verlichtinghe der menschen vrucht der Leeraren. xvij.f.1.
 Vermaent. xij.d.5.
 Vernieuwinghe noodigh. vj.a.1.
 sekerheyt van dien. xj.v.
 vande Kercke. x.k.
 des herten. xj.e.1.
 Vervalscht Gods woordt niet. xiiij.c.4.
 Valsche Leeraren doen verdolgen. xij.h.3.4.5.
 lijden den Vromen. xix.b.2.5.1.d.
 per totum.
 Verwint met waarheyt. xij.1.
 Verzadet. xv.q.0.
 Vyanden lievē. xj.c.2. door bidden. xj.c.3.
 goet doen.
 Vyantschap tegen tquade belooft. xv.f.2.
 Visscher. vij.g.3.xij.r.8.
 Vloecken laten. xv.l.8.
 Voedt sijn kinderen. xij.f.4.
 Voerman Israels. vij.f.2.
 Volck als Predicant. xvij.b.2.
 Volheydt Christi alles nut ontfanghen. vij.l.5.
 Voortteelen vande kercke. x.b.
 Ware voorsegginghe, merckteecken eens waren Propheten. vj.b.4.5.etc.
 Vreest niet voor menschen. xiiij.d.7.
 Vreucht der Ouder en deughtlijcke kinderen. x.l.4.
 der Leeraren, deught der Leerlingen. vij.d.5.
 Vruchten eens waren Leerars. Cap. xvij.
 Aflaet. ibidem.
 Gheloovigheyt. ibidem.
 Bekeeringhe. ibidem.
 Kintschap Godes, etc.

¶¶.

Wachter. vij.r.2.
 Waanweten. v.d.3.
 Waanwijsheyt. xb.e.3.

Waarheyt is Christus. xv.q.5.vij.k.7.
 Waarheyt leert hy. j.5.xv.b.3.
 Waarheys kennissen indē Leeraar. xj.g.1.
 Waarheyt baart vyantschap.
 Waarschouwinghe voor valsche Leeraren. xxj.f.1.m.5.
 Hy wacker. xij.c.1.xij.f.2.
 Wapenen der ware Leerarē. xix.e.1.2.3.4.
 Wasschen t'herte. xv.n.14.
 Wegh is Christus. vij.k.6.
 Weyden. vij.q.4.
 Wercklen eens waren Leeraars. xij. tot Gode. xij.b. tot hem self. xij.c. tot allen
 menschen. xij.d. totten Godtloosen xxij.e. totten zondaren. xij.f. totten Heylighen.
 xij.g.
 Wat hy niet en werckt. xiiij.
 Quade wercken verlaten. xv.k.
 Waan weten. v.d.3.
 Niet willen weten. xv.m.3.
 In wereltsche saken moeyt hy sich niet. xiiij.d.4.
 Eyghen wil int herte. xv.11.12.
 Soeckt gheen winst. ix.a.6.xij.d.3.
 Wint Gode Woecker. xij.c.10.Is inden Wijnstock. xvij.a.2.
 Is gheen Wijnbuyck. ix.a.7.
 Woecker wint by Gode. xij.c.10.
 Woecker moetmen verlaten. xv.k.10.
 Woestijne. vij.k.14.Wolcken. vij.d.6.
 Wonderdaden noodigh totte sendinghe sonder middel. iiij.
 Wooninghen Godes. xv.r.1c.
 Christus woont in den sijnen. xv.r.9.
 Woort Gods inder Sendt bodē mont. j.2.
 dit leert hy. j.3.xv.b.2.
 Quade woorden laten. xv.l.1.
 Wrake int herte. xv.n.10.
 Wreedtheyt verlaten. xv.k.16.

Z.

Zachtmoedigheyt. xj.k.4.
 Zayer. vij.d.4.
 Zangh. viij.b.2.
 Zaligheydt der menschen eyntlijcke oorsake van 't leeren. x.a.1.
 Zeghent sijn vloeckers. xij.k.2.
 Zekerheyt vande vernieuwinghe. xj.b.
 Zendinghe.
 Noodigh voor die Gemeynen sullen leeren. j.1.
 Zonderling sonder middelē behoeft wonderdaden. iiij.1.2.3.
 Door middelen behoeft geen wonderdaden. iiij.5.
 Alghemeyn. v.
 uyter naturen. v.b.c.

blijck by exempelen. v.d.2.
Des Leeraars moet oock de Leerling af seker zijn. iij.1.
Zichtbaar verganckelijck.
Ziele der Zielen is zondelijcheyt. x.b.1.
Zouden lastigh om dienen. xv.f.4.
des volcx vercondight. vij.k.17.
Van zondighen aflaten. xv.o.2.
Zot achtmen ware Leeraren. ciij.d.
Leeraar soeckt den verdoolden. xij.f.7.
Zorgvuldigh is de Leeraar. xij.f.1.
Zuyveren t'herte. xv.11.15.

Eynde.